

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bilim Dalı

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN
BAĞIMLILIK YAPICI MADDE KULLANAN BİREYLERE YÖNELİK
TUTUMLARININ İNCELENMESİ

Bülent TANSEL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, 2006

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bilim Dalı

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN
BAĞIMLILIK YAPICI MADDE KULLANAN BİREYLERE YÖNELİK
TUTUMLARININ İNCELENMESİ

Bülent TANSEL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Emel ÜLTANIR

Mersin, 2006

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın planlanıp yürütülmesinde değerli önerileri ile beni yönlendiren danışmanım Prof. Dr. Emel Ültanır başta olmak üzere, araştırmanın değişik aşamalarında yardım ve desteğini esirgemeyen, Eğitim Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Zafer Gökçakan'a ve Tarsus Teknik Eğitim Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Gürcan Ültanır'a, Yrd. Doç. Dr. Hakan Gündoğdu'ya, Yrd. Doç. Dr. Gülriz İmer'e, eğitim fakültesinin diğer tüm öğretim üyelerine, araştırma görevlilerine ve çalışan personeline teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Araştırma konumu seçmemde bana yol gösteren, yardım eden, istatistiksel analiz çalışmaları sırasında sürekli destek olan Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. A.Öner Kurt'a, Mersin İl Emniyet Müdürü Süleyman Ekizer'e, TADOC Müdürü Celal Bodur ve yardımcısı İsmail Sevimli'ye ve tüm TADOC personeline, KOM Şube Müdürü Volkan İmişçi'ye sonsuz şükran borçluyum.

Bağımlılık yapıcı maddeleri kullanan bireylere yönelik tutum ölçeğinin oluşturulmasında ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmalarının gerçekleştirilmesinde yardımcı olan, Yrd. Doç. Dr. Adnan Kan'a çok teşekkür ederim.

Çalışmalarım sırasında gösterdikleri sabır, anlayış ve yardımları için sevgili eşim Handan ve biricik oğlum Kaan Tansel'e sonsuz teşekkürler.

Bülent TANSEL

Mersin-2006

ÖZET

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin bağımlılık yapıcı maddeleri kullanan bireylere yönelik tutumları, araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet, yaş, öğrenim görülen bölüm, yaşanan çevre, anne ve babalarının eğitim durumları, bağımlılık yapıcı maddeleri bilme/bilmeme ve deneme/kullanma değişkenlerine göre incelenmiştir.

Araştırma evrenini 2005-2006 yılı eğitim ve öğretim döneminde Mersin Üniversitesi'nde öğrenim gören 19707 öğrenci oluşturmaktadır. Bu öğrencilerin 9525'i (% 48) fakültelerde, 10182'si (% 52) ise yüksekokullarda öğrenim görmektedir. Araştırmanın örneklemini, evrenden "Tesadüfi Tabakalandırma" yoluyla seçilen, fakültelerden 1008 (% 48) öğrenci ve yüksekokullardan 1091 (% 52) öğrenci olmak üzere toplam 2100 öğrenci oluşturmuştur.

Araştırmaya katılan öğrencilerin, demografik, ailesel, bağımlılık yapıcı madde kullanımı ve tedavi özellikleri gibi bilgilerinin yer aldığı bağımsız değişkenlerden oluşan bilgiler "Kişisel Bilgi Formu'yla", öğrencilerin bağımlılık yapıcı maddeleri kullanan bireylere yönelik tutumları ise, geçerliliği ve güvenilirliği araştırmacı tarafından sağlanan likert tipi bir ölçekle saptanmıştır.

Araştırma verilerinin analizinde bağımsız değişkenlere göre, ölçekten elde edilen tutum puanlarının aritmetik ortalamaları, standart sapmaları ve varyans analizi yapılmıştır. Kategorik değişkenlerin karşılaştırılmasında "ki-kare testi", sayısal değişkenlerin karşılaştırılmasında ikili gruplar için "t testi", ikiden fazla gruplarda "tek yönlü varyans analizi" uygulanmıştır. Varyans analizi sonucunda çıkan "F" değerinin anlamlı çıkması durumunda, ortalamalar arası farkın kaynağını bulmak için "Tukey, Scheffe ve Dunet-C Testleri" uygulanmıştır.

Araştırmada elde edilen birinci grup bulgular; üniversite öğrencilerinin bağımlılık yapıcı maddeler kullanan bireylere yönelik tutumları cinsiyet, yaş, öğrenim görülen

bölüm, annenin eğitim durumu, babanın eğitim durumu, bağımlılık yapıcı madde kullanılan ortamda bulunup/bulunmama, bağımlılık yapıcı maddeleri kullanıp/kullanmama durumları arasında anlamlı farklar olduğunu göstermiştir. Bu farklar, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre, bağımlılık yapıcı maddelere ve bu maddeleri kullanan bireylere yönelik tutumlarında erkekle oranla daha bilinçli bir tutum içerisinde bulduklarını, bu maddelerin kullanıldığı ortamlarda yine erkeklere oranla daha az buldukları bulgularına ulaşılmıştır. Öğrencilerin anne ve babalarının eğitim durumlarına göre incelendiğinde, anne ve babanın eğitim seviyesi arttıkça öğrencilerin bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylere yönelik bilinçli bir tutum içerisinde oldukları ve bu maddelerin zararları konusunda daha duyarlı bir yaklaşımı sergiledikleri bulgusuna ulaşılmıştır.

Araştırmada, ikinci grup bulgular; üniversite öğrencilerinin bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylere yönelik tutumları, cinsiyete göre bağımlılık yapıcı maddeleri bilme/bilmeme, cinsiyete göre bağımlılık yapıcı maddeleri kullanma nedenleri, cinsiyete göre bağımlılık yapıcı maddelerin kullanıldığı ortamlarda bulunma/bulunmama durumları ve cinsiyete göre bağımlılık yapıcı maddeleri deneme/kullanma durumları arasında anlamlı farklar olduğunu göstermiştir.

Araştırma bulgularına göre; bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylere yönelik tutumlara bağlı olarak ortaya çıkan sorunların ve bağımlılık yapıcı maddelerin tanınması, etkileri ile zararlarının bilinmesi, üniversite öğrencilerinin bu maddelerin hakkında bilinçlendirilmeleri çalışmalarının yanı sıra, Bağımlılık Yapıcı Maddeleri Kullanan Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği ile yapılabilecek çalışmalar önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Üniversite Öğrencisi, Bağımlılık Yapıcı Maddeler, Tutum.

SUMMARY

This research examines attitudes of university students towards individuals with drug abuse problems considering participant's gender, department of study, living environment, educational level of parents, whether they know drugs or not; or they used or not.

Subject universe consists of 19707 individuals within 2005-2006 period students of University of Mersin. 9525 of those students (48 %) are enrolled in faculties and 10182 of them are enrolled in colleges. Sample universe of the survey consists of 2100 students, 1008 from faculties (48 %) and 1091 from colleges (52 %), selected by the 'random layering' method.

"Personal Information Form" was used for determining independent variables such as demographic information, family scope drug use, and cure properties while students' attitudes towards individuals with drug abuse problems were determined by a Likert type scale, reliability of which is ensured by the researcher.

During the analyses of survey results, arithmetic averages, standard deviations and variation analysis of attitude points extracted from the scale with respect to independent variables were used. For comparing categorical variables, Chi-Square test, "t test" for pairs, and "one way variation analysis" for groups more than 2 were used. Where the "F" value of variation analysis was meaningful, "Tukey, Scheffe ve Dunet-C" tests were utilized for finding the source of the difference between averages.

First group of results of this survey indicate meaningful differences between attitudes of students towards individuals with drug abuse problems depending on students' gender, field of study, educational level of the mother, educational level of the father, being/not being close to drug containing environments, using/or not using drugs. The results

suggest that female students are more conscious in their attitudes towards addictive drugs and individuals using drugs than male students do, and that they spent less time than males do in environments where drugs are available. When we examine the educational levels of students' parents educational levels we see that as this level increase, students begin to have a more sophisticated knowledge on how harmful those substances are and they have a more conscious attitude towards individuals having drug abuse problems.

Second level of findings of the survey indicate meaningful differences between attitudes of students towards individuals with drug abuse problems depending on students' knowledge on drugs. They suggest differences between the reasons of drug use depending on the gender, whether they participate in environments where drugs are available depending on the gender, and differences in their used/not used states depending on the gender.

Results of the survey suggest knowing of problems stemming from attitudes towards drug-using individuals and drugs, knowing their effects and harms, work towards educating university students on the subject as well as activities with the Scale of Attitudes towards Individuals with Drug Abuse Problems.

Keywords: University Student, Addictive Substances, Attitude.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

SUNUŞ	i
Önsöz.....	i
1. Özet.....	ii-iii
2. Summary.....	iv-v
3. İçindekiler.....	vi-x
4. Tablolar Listesi.....	xi-xiii
I. BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
I.1.PROBLEM DURUMU	5
I.1.1. Problem Cümlesi.....	5
I.1.2. Alt Problemler.....	5
I.1.3. Araştırmanın Önemi.....	7
I.1.4. Sınırlılıklar.....	9
I.1.5. Sayıtlar.....	9
I.1.6. Tanımlar.....	10
I.1.7. Bağımlılık Yapıcı Maddelerin Tarihçesi.....	14
I.1.8. Bağımlılık Yapıcı Maddelerle İlgili Uluslararası Antlaşmalar.....	19
I.1.9. Bağımlılık Yapıcı Maddelerin Kullanımı ve Etkileri.....	22
II. BÖLÜM	30
İLGİLİ KURAMLAR VE YAYINLAR	30

II.1. Madde Bağımlılığı, İlgili Kuramlar ve Yapılan Araştırmalar.....	30
II.1.1. Kuramsal Görüşler ve Açıklamalar.....	30
II.1.2. DSM-IV Madde Bağımlılığı Tanı Ölçütleri.....	36
II.1.3. DSM-IV Madde Kötüye Kullanımı Tanı Ölçütleri.....	36
II.1.4. Psikodinamik Kuram.....	38
II.1.4.1. Nevrotik Çatışma.....	38
II.1.4.2. Kişilik Bozukluklarının Neden Olduğu Madde Bağımlılığı.....	39
II.1.4.3. Bağımlılık Yapıcı Maddelerle İlişkide Kusurlar.....	39
II.1.4.4. Psikosomatik Rahatsızlıklar.....	40
II.1.5. Madde Kullanımı Sürecinde Davranışçı Kuram.....	41
II.1.5.1. Klasik Şartlanma Kuramı Açısından Bağımlılık Davranışının Gelişimi...41	
II.1.5.2. Edimsel (Operant) Şartlanma Kuramı Açısından Bağımlılık Davranışının Gelişimi.....	42
II.1.5.3. Sosyal Öğrenme Kuramı Açısından Bağımlılık.....	43
II.1.6. Bilişsel Davranışçı Yaklaşım Kuramı Açısından Bağımlılık.....	45
II.1.7. Motivasyon Arttırma Yaklaşımı.....	47
II.2. Bağımlılık Yapıcı Maddelerle İlgili Araştırmalar.....	48
II.2.1. Yurt Dışında Bağımlılık Yapıcı Maddelerle İlgili Yapılan Araştırmalar.....	49
II.2.2. Yurdumuzda Bağımlılık Yapıcı Maddelerle İlgili Yapılan Araştırmalar.....	50
III. BÖLÜM.....	57
YÖNTEM.....	57
III.1. Evren ve Örneklem.....	57
III.1.1. Örneklemin Oluşturulması.....	60
III.2. Veri Toplama Araçları.....	66
III.2.1. Veri Toplama Araçlarının Geliştirilmesi.....	67

III.2.2. Bağımlılık Yapıcı Maddeleri Kullanan Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği.....	68
III.2.3. Kişisel Bilgi Formu.....	72
III.2.4. Verilerin Toplanması.....	72
III.2.5. Verilerin İstatistiksel Analizi.....	73
IV. BÖLÜM.....	74
BULGULAR VE YORUM.....	74
IV.1. Üniversite Öğrencilerinin Bağımlılık Yapıcı Madde Kullananlara Yönelik Tutumlarını Belirlemek Amacıyla Ölçek Uygulamasından Elde Edilen Puanlara ve İlgili Alt Problemlere İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	74
IV.1.1. Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanan Bireylere Yönelik Tutumlarına İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	75
IV.1.2. Üniversite Öğrencilerinin Yaşlarına Göre Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanan Bireylere Yönelik Tutumlarına İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	76
IV.1.3. Üniversite Öğrencilerinin Öğrenim Gördükleri Farklı Fakültele ve Yüksek Okullara Göre Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanan Bireylere Yönelik Tutumlarına İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	80
IV.1.4. Üniversite Öğrencilerinin Annelerinin Eğitim Düzeylerine Göre Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanan Bireylere Yönelik Tutumlarına İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	83
IV.1.5. Üniversite Öğrencilerinin Babalarının Eğitim Düzeylerine Göre Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanan Bireylere Yönelik Tutumlarına İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	86

IV.1.6.	Üniversite Öğrencilerinin BYM Kullanılan Ortamlarda Bulunup Bulunmamalarına Göre Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanan Bireylere Yönelik Tutumlarına İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	89
IV.1.7.	Üniversite Öğrencilerinin BYM Kullanıp Kullanmadıklarına Göre Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanan Bireylere Yönelik Tutumlarına İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	91
IV.2.	Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Bağımlılık Yapıcı Maddeleri Tanıma Davranışlarına İlişkin Alt Problemlerin Değerlendirilmesi.....	95
IV.2.1.	Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Bağımlılık Yapıcı Maddeleri Bilip/Bilmemelerinin Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	96
IV.2.2.	Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Bağımlılık Yapıcı Maddeleri Deneme/Kullanma Nedenlerinin Farklılık Gösterip Göstermediği Değişkenine İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	99
IV.2.3.	Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanılan Ortamda Bulunma Durumlarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	102
IV.2.4.	Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Bağımlılık Yapıcı Maddeleri Deneme/Kullanma Durumlarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	104
IV.2.5.	Bağımlılık Yapıcı Maddeleri Deneyen/Kullanan Üniversite Öğrencilerinin Bağımlılık Yapıcı Maddeleri Deneme/Kullanma Durumlarının Cinsiyetlerine Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	107
V. BÖLÜM		109
SONUÇ VE ÖNERİLER		109

V.1. Sonuç ve Öneriler.....	109
KAYNAKÇA.....	116
EKLER	135
EK 1 : Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanan Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği Formu (50 madde).	
EK 2 : Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanan Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği Formu (23 madde).	
EK 3 : Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanan Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği Formu ve Alt Ölçekler (23 madde ve 5 Alt Ölçek).	
EK 4 : Kişisel Bilgi Formu.	
EK 5 : Uygulama İzin Belgesi.	

4. TABLOLAR LİSTESİ

<u>Tablo No.</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No.</u>
1	Mersin Üniversitesi 2005-2006 Dönemi Öğrenci Sayıları ile Örnekleme Ait Veriler.....	57
2	Üniversite Öğrencilerinin BYM Kullanılan Ortamda Bulunma ve BYM'i Kullanmalarına Göre Sayı ve Yüzde Puanları.....	59
3	Fakülte ve Yüksekokullara Göre Üniversite Öğrencilerinin Örneklem Dağılımları.....	62
4	Üniversite Öğrencilerinin Yaş Dağılımları.....	63
5	Üniversite Öğrencilerinin Denedikleri ya da Kullandıkları BYM'e Göre Sayı ve Yüzde Puanları.....	63
6	Üniversite Öğrencilerinin Anne ve Babalarının Beraber Yaşayıp Yaşamadıklarına ve Eğitim Durumlarına Göre Sayı ve Yüzde Puanları.....	64
7	Üniversite Öğrencilerinin Üniversite Yaşamlarından Önce ve Üniversite Yaşamı Sırasında Yaşadıkları Çevreye Göre Sayı ve Yüzde Puanları.....	65
8	BYM Kullanan Bireylere Yönelik Tutum Ölçeğinin Madde Korelasyonları, Özdeğeri, Varyans ve Cronbachα Değerleri.....	68
9	Tutum Ölçeği ve Alt Faktörler arasındaki Korelasyonlar.....	71
10	Tutum Ölçeğine İlişkin Betimsel İstatistikler.....	71
11	Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre, BYM Tutum Ölçeğiyle İlgili Ortalamaları, Standart Sapmaları ve T Değeri.....	75
12	Üniversite Öğrencilerinin Yaşlarına Göre Sayısal Dağılımları, Tutum Ölçeğiyle İlgili Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	77
13	Üniversite Öğrencilerinin Tutum Puanlarının Yaş Düzeylerine	

	Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	77
14	Üniversite Öğrencilerinin Fakülte ve Yüksekokullara Göre Sayısal Dağılımları, Tutum Ölçeğiyle İlgili Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	80
15	Üniversite Öğrencilerinin, Tutum Puanlarının Fakülte/Yüksekokul Düzeylerine Göre, Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	82
16	Üniversite Öğrencilerinin Annelerinin Eğitim Düzeylerine Göre Sayısal Dağılımları, Tutum Ölçeğiyle İlgili Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	84
17	Üniversite Öğrencilerinin, Annelerinin Eğitim Durumlarına Göre, Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	85
18	Üniversite Öğrencilerinin Babalarının Eğitim Düzeylerine Göre Sayısal Dağılımları, Tutum Ölçeğiyle İlgili Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	87
19	Üniversite Öğrencilerinin, Babalarının Eğitim Durumlarına Göre, Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	88
20	Üniversite Öğrencilerinin BYM Kullanılan Ortamlarda Bulunup Bulunmamalarına Göre, BYM Tutum Ölçeğiyle İlgili Ortalamaları, Standart Sapmaları ve T Değeri.....	90
21	Üniversite Öğrencilerinin BYM Kullanıp Kullanmadıklarına Göre, Sayısal Dağılımları, Tutum Ölçeğiyle İlgili Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	92
22	Üniversite Öğrencilerinin, BYM Kullanıp Kullanmamalarına Göre, Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	93
23	Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre, BYM	

	Bilip/Bilmemeleri Durumunun Sayısal Dağılımları, Yüzdeleri ve χ^2 Sonuçları.....	96
24	Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre, BYM'i Deneme/Kullanma Nedenlerinin Sayısal Dağılımları, Yüzdeleri ve χ^2 Sonuçları.....	99
25	Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre, BYM'in Kullanıldığı Ortamlarda Bulunma Durumlarına Ait Sayısal Dağılımları, Yüzdeleri ve χ^2 Sonuçları.....	103
26	Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre, BYM'i Deneme/Kullanma Durumlarına Ait, Sayısal Dağılımları, Yüzdeleri ve χ^2 Sonuçları.....	104
27	BYM Deneyen/Kullanan Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre BYM'i Deneme/Kullanma Durumlarına Ait Sayısal Dağılımları, Yüzdeleri ve χ^2 Sonuçları.....	107

I. BÖLÜM

GİRİŞ

İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren, uyuşturucu maddelerin keyif verici, ağrı giderici ve hastalıkları iyileştirici olarak kullanıldığı bilinmektedir. İlkel toplumlardaki, kabile ayinlerinde ve erkekliğe geçiş törenlerinde “değiştirilmiş bilinç durumları” adı altında, bireyin gündelik bilinçli düzeylerinden daha farklı alanlara ulaşabilmek için, çeşitli unsurlardan yararlandığı aktarılmaktadır. Bunlar, açlık, susuzluk, uyku yoksunluğu, sosyal ve duygusal yalıtım, ağrılı uyarılar, dans, meditasyon, dua, işitsel uyarılar, hipnotik telkinler gibi unsurlardır. Bu unsur ve yöntemlere ek olarak, halusinojen bitkiler, afyon türevleri, koka yaprakları, esrar gibi psikoaktif maddelerin bilinç düzeylerinde büyük rol oynadığı bilinmektedir (Kaçakçılık ve Organize Suçlar Yayınları, 2003).

Uyuşturucu maddeler, fert-toplum ilişkisini kötü yönde etkileyerek insanın sosyal hayatında olumsuzluklar oluşturma, akli ve fiziki yapısında ciddi sorunlar yaratma ve kişi özgürlüğünü kısıtlayarak kendine köle yapma gibi negatif sonuçlara yol açması öteden beri bilinmektedir. Afyon ve esrar gibi bağımlılık yapıcı maddelerin hem yetiştirilmesini ve hem de uyuşturucu etkisini ilk bilenlerin Sümerler olduğu kabul edilmektedir. Mısırlılar ve Yunanlılar da bu maddeleri zehir ve keyif verici olarak kullanmışlardır (Günel, 1976).

Uyuşturucu maddeler, genel olarak psikoaktif maddelerdir. Psikoaktif maddeler, merkezi sinir sistemini etkileyerek insanın ruhsal yaşantısını değiştirmekte ya da bozmaktadır. “Psikoaktif Madde” terimi bu konudaki en kapsamlı terimdir. Diğer dillerdeki “Drug” kelimesi genel olarak ilaç anlamına gelmekle beraber, psiko-aktif madde anlamında

da kullanılmakta ve uyuşturucu-uyarıcı ilaç ve maddelerini kapsamaktadır. Özer (1991)'e göre, genellikle bunların eş anlamlı kullanıldıkları görülmektedir. Psikoaktif maddelerin farklı coğrafik ve iklim şartlarında değişiklikler gösterdiği; Amerika kıtasında koka, Asya'da haşhaş, Afrika ve dünyanın diğer bölgelerinde kenevir bitkisi şeklinde ortaya çıktığı bilinmektedir. Hatta teknolojik gelişmeler sonucu sentetik uyuşturucular olarak (örneğin, ecstasy, captagon) çeşitli adlarla dünya uyuşturucu madde piyasasındaki yerini almıştır.

Uyuşturucu terimi sözcük olarak, uyuşturma özelliği olan, uyuşturan, duymaz hale getiren, uyuşturucu ilaç anlamına gelmektedir (Akçal, 1998). İngilizce karşılığı "Narcotics" kelimesi ile ifade edilen ve Yunanca "Narke" uyku kelimesinden türemiş olan uyuşturucu madde, uyuşturucu etkisi bulunan ve kişide alışkanlık yaratan maddeleri içermektedir (Dönmezer, 1981). Fransızca da ise, uyuşturucu anlamına gelen "Stupefiant" kelimesi kullanılmaktadır (Saraç, 1985). Bütün olarak değerlendirildiğinde, kullanan kişilerde, önüne geçilemez bir istek ve arzu uyandıran, kullanılan miktarı devamlı artırma ihtiyacı veren, psikolojik ve fiziki bağımlılık yapan maddelere "uyuşturucu maddeler" denilmektedir (Sander, 1990).

Ancak uyuşturucu madde kavramının maddenin etkisiyle ters olarak kullanıldığı söylenebilir. Uyuşturmaktan ziyade keyif veren, tahrik eden, uyanıklık veren etkileri olan maddeler de yine uyuşturucu madde kapsamı içinde incelenmektedir. Zamanla başta afyondan kaynağını alan uyuşturucu maddeler içine sonradan, bağımlılık yapan veya uyuşturucu etki yapan diğer bütün maddeler sokulmuştur. Bu bağlamda eroin ve kokain maddeleri uyuşturucu deyimini altında birbirine karıştırılmaktadır. Bilindiği gibi eroin uyuşturucu etkiye sahip, kokain ise uyarıcı etkiye sahip olan maddelerdir. Uyuşturucu madde kavramı içerisinde yer alan esrarın ise, bu iki madde ile ortak özelliği çok azdır. Bu nedenle bu araştırma kapsamında incelenecek olan maddelerin hepsi "bağımlılık yapıcı maddeler" adı

altında adlandırılacak ve kısaca “BYM” olarak ifade edilecektir (Güleç ve Köroğlu, 1997; Akın, 1996).

Küreselleşen dünyamızda bir insanlık ve sağlık sorunu haline gelen BYM’le mücadele etmeye yönelik uluslararası düzeyde ve yaptırım gücü olan çalışmalar, gün geçtikçe artmaktadır (Yazman, 1995). Günümüzde özellikle batılı ülkelerde eroin bağımlılığı en önemli sağlık sorunlarından biri durumuna gelmiştir (Geçtan, 2000). Son yirmi yıl “madde çağı” olarak adlandırılmıştır. BYM, hamileliği önleyebilmekte, sinirli olduğumuzda bizi heyecanlandırabilmekte, uyarabilmekte ve hatta iyi iken de bizi hasta edebilmektedir (Atkinson, 1995).

Dünya Sağlık Teşkilatı, World Health Organization (WHO)’na göre BYM; önüne geçilmez gereksinme yahut arzu, kullandığı miktarı artırma eğilimi, ruhsal, fiziksel bağımlılık hali yaratan maddeler olup, yaşayan organizmaya girdiğinde onun bir veya daha fazla fonksiyonlarında değişiklik yapmakta, beden ve ruh hareketsizliğine neden olan sinir merkezlerinde durgunluk meydana getiren maddeler olarak tanımlanmaktadır (Akbulut, 1997).

Diğer taraftan, BYM’lere karşı bağımlılığı, sadece bir alışkanlık, kötü bir huy veya belli bir duygusal yoğunluğu gidermeye yönelik basit bir dürtü olarak görmemek gerekir. Uyuşturucu madde, bağımlısı için yiyecek ve su gibi bir gereksinim haline gelmekte, kişinin bünyesi kimyasal olarak bu maddeye karşı yoksunluk hissetmektedir. Öyle ki, madde alınmadığı takdirde kişideki psikolojik ve fiziki bozukluklar artabilmekte ve birey BYM karşı açlıktan ölebilmektedir (Booth, 1997).

Bunların yanında, BYM’lere başlama yaşının genellikle gençlik yılları içinde yer alması, bu sorunun aynı zamanda bir gençlik çağı sorunu olarak ele alınmasını gerektirmektedir (Akdemir ve Arkadaşları, 1994).

Birleşmiş Milletler, Uyuşturucu Denetimi ve Suç Örgütü “United Nations Office on Drugs and Crime” UNODC (2004)’nün raporuna göre, dünyadaki uyuşturucu kullanıcılarının toplam sayısının 185 milyon civarında olduğu tahmin edilmekte; bu sayının küresel nüfusun % 3’ünü ya da 15 ile 64 yaşları arasındaki nüfusun % 4,7’sini karşıladığı belirtilmektedir. Son dönemde yapılan tahminlere göre, kenevirin en yaygın kullanılan madde olduğu yaklaşık 150 milyon kişi tarafından doğrulanmakta, bunu 30 milyon amfetamin, özellikle de metamfetamin ve amfetamin, kullanıcısı ve 8 milyon ecstasy kullanıcısının takip ettiği görülmektedir. 13 milyondan fazla kişinin kokain kullanmakta olduğu, 9 milyon eroin kullanıcısı da dahil edildiğinde 15 milyon kişinin afyon türevleri olan eroin, morfin, afyon, afyon türevlerini kullandıkları belirtilmektedir. Raporda belirtildiği gibi BYM’lerin kullanımında gençlik çağı önemli bir dönemi oluşturmaktadır. Gençlik (adolesans) çağındaki hızlı bedensel, hormonal, cinsel gelişimlere ruhsal uyumun güç sağlandığı bilinmektedir. Duygusal bağımsızlığın kazanılması, kendine özgü değer yargıları ve kimlik geliştirme bu dönem içinde oluşturulmaktadır. Bunun yanında, gencin gelecekle ilgili amaçlarını belirlemesi, toplumsal rol ve işlevlerini karşılaması, karşı cinsle ilişkilerini sağlıklı bir şekilde sürdürmesi gerekmektedir. Ayrıca gençten, davranışlarının sorumluluklarını üstlenmesi ve ekonomik bağımsızlığını elde etme yolunda adımlar atması beklenmektedir. Bu çok yönlü ve karmaşık beklentiler karşısında gençler, hissettikleri endişe, huzursuzluk ve stresten kurtulabilmek için BYM kullanımına yönelebilmektedir (Köknel, 1986).

Bu dönem içinde, BYM kullanımı, bağımlılık düzeyine ulaşmasa bile, gençlerin gelecekteki ruh sağlığını etkileyecek ciddi sorunlar yaratabilmektedir. Bu nedenle, BYM’lerin kullanımı ile ilgili sağlıklı verilerin elde edilmesi, ilgili hedeflerin saptanması ve bu doğrultuda sorunun çözümünde öncelikle risk altındaki grupların eğitim gereksinimlerinin

belirlenmesi, gerekli politikalarının hazırlanarak kararlılıkla uygulanması ve değerlendirilmesi gerekmektedir (Tuncer ve Arkadaşları, 1987).

I.1. PROBLEM DURUMU

I.1.1. Problem Cümlesi;

“Mersin Üniversitesi öğrencilerinin bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylere karşı tutumları nelerdir ve bu tutumları cinsiyet, bölüm, ana-babalarının eğitim düzeyleri ve kültürel değişkenlere göre bir değişim göstermekte midir?”

I.1.2. Alt Problemler

Araştırmada ifade edilen problem cümlesinin daha ayrıntılı incelenmesi için, aşağıda yazılı sorulara yanıt aranmıştır;

1. “Üniversite öğrencilerinin BYM kullanan bireylere yönelik tutumları, kız ve erkek öğrenciler arasında farklılık göstermekte midir?”
2. “Üniversite öğrencilerinden farklı yaştaki öğrencilerin, BYM kullanan bireylere yönelik tutumları farklılık göstermekte midir?”
3. “Üniversite öğrencilerinin öğrenim gördükleri farklı fakülte ve yeksek okullara göre, BYM kullanan bireylere yönelik tutumları farklılık göstermekte midir?”
4. “Üniversite öğrencilerinin annelerinin eğitim düzeylerine göre, BYM kullanan bireylere yönelik tutumları farklılık göstermekte midir?”
5. “Üniversite öğrencilerinin babalarının eğitim düzeylerine göre, BYM kullanan bireylere yönelik tutumları farklılık göstermekte midir?”
6. “Üniversite öğrencilerinin bağımlılık yapıcı madde kullanılan ortamlarda bulunup bulunmamlarına göre, bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylere yönelik tutumları farklılık göstermekte midir?”

7. “Üniversite öğrencilerinin bağımlılık yapıcı maddeleri kullanıp kullanmadıklarına göre, bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylere yönelik tutumları farklılık göstermekte midir?”
8. “Üniversite öğrencileri’nin cinsiyetlerine göre, bağımlılık yapıcı maddeleri bilip/bilmemeleri farklılık göstermekte midir?”
9. “Üniversite öğrencileri’nin cinsiyetlerine göre, bağımlılık yapıcı maddeleri deneme/kullanma nedenleri farklılık göstermekte midir?”
10. “Üniversite öğrencileri’nin cinsiyetlerine göre, bağımlılık yapıcı maddelerin kullanıldığı ortamlarda bulunmaları, farklılık göstermekte midir?”
11. “Üniversite öğrencileri’nin cinsiyetlerine göre, bağımlılık yapıcı maddeleri deneme/kullanma durumları farklılık göstermekte midir?”
12. “Bağımlılık yapıcı maddeleri deneyen/kullanan üniversite öğrencileri’nin cinsiyetlerine göre, bağımlılık yapıcı maddeleri deneme/kullanma durumları farklılık göstermekte midir?”

1.1.3. Araştırmanın Önemi

BYM kullanımı, çağımızın en ciddi ve kapsamlı toplumsal sorunlarından biridir. Gerek toplumun her kesimini etkilemesi, gerekse toplumun kesimleri arasında sınır tanımayan yaygınlığı konunun önemini belirtmektedir (Regier ve Arkadaşları, 1990).

Global bir sorun haline gelen BYM kullanımı, son 20-30 yılda giderek daha büyük sorun olmaya başlamıştır (Anonymous, 1992). Kullanımın boyutları ve karakteristik özellikleri ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, dünya üzerinde hemen hemen bütün ülkeler BYM’lerden etkilenmektedir. Yüksek boyutlardaki BYM kullanımı, yüksek oranda şiddet ve suç, HIV/AIDS hastalıklarına yakalanma oranının yüksekliği, sosyal yapıda çökme gibi problemleri de beraberinde getirmiştir. İstatistikler toplumun bazı kesimlerinin daha fazla

BYM kullandığını ortaya koymasına rağmen, BYM bağımlıları toplumun her kesiminden gelebilmektedir. Örneğin erkekler kadınlara, evliler bekarlara, şehirde oturanlar kırsal kesimde oturanlara, gençler yaşlılara oranla daha fazla BYM kullanmaktadır (KOM Yayınları, 2002).

Ülkemizde sanayileşmenin getirdiği kentleşme ve kırsal bölgelerden kentlere göçün artması gibi nedenlerle toplumun temel değer yargılarının az veya çok değişmeye başladığı bilinmektedir. Bu durumun geleneksel toplumun oto-kontrol mekanizmalarının zayıflamasına ve bireylerin sosyal yalnızlık, yabancılaşma ve kimliksizlik gibi karmaşık süreçlere sürüklenmesine etkileri olabilmektedir. Böylelikle çaresizleşen bireylerin, kendilerine yeni doyum yolları aramasının ve zararlı tercihlere yönelmesinin kolaylaşacağı kaçınılmazdır (Doğan, 1998; Akşit, 1997). Zararlı tercihler içinde bulunan BYM'lerin kullanımına, gençlik çağında başlanmış olması, nüfusunun büyük bir kısmını gençlerin oluşturduğu ülkemiz açısından, ne denli önemli bir sorunla karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir (Buzlu, 1995).

Son yıllarda madde kullanım yaygınlığının giderek arttığı söylenebilir. Bu artışın özellikle ecstasy gibi sentetik türevli bağımlılık yapıcı maddelerde daha belirgin bir şekilde olduğu anlaşılmaktadır. Avrupa ülkeleri veya Amerika Birleşik Devletleri ile karşılaştırıldığında, ülkemizde madde kullanım yaygınlığının bu ülkelere oranla daha düşük olduğu dikkati çekmektedir (Mathias, 1997).

Gençler arasında bir yandan merak ve özentiyile başlayan bağımlılık yapıcı madde kullanımı ve bağımlılığı, önemli ruh sağlığı sorunlarından biri olarak tanımlanmaktadır. Öte yandan, ergenler sıklıkla gelişimsel görevlerini başarma zorluklarıyla baş edebilmek için bağımlılık yapıcı maddeyi kullanmayı tercih edebilmektedirler. Bu ergenlerin genelde ana-baba ve psikolojik danışmanlarca desteklenmeleri, bu maddelerin kullanımını önleyici olabilmektedir. Bağımlılık yapıcı maddelerin kullanılmasıyla, bireyin

yaşadığı sorunlarının sanki çözülmüş olduğu, yalancı bir iyilik ve kendine güven duygusunun sağlandığı, ergenlik döneminin “bunalım yaratıcı” sorunlarıyla, bir başa çıkma yolu gibi algılanabilmektedir (Kann ve Kinchen, 1998).

Sorunlu gençler, bu tür maddeleri kullanarak, yaşamın güçlükleriyle baş etmeye çabalamaktadırlar. Ülkemizde yapılan çalışmalar yöntemsel farklılıklar içermekle birlikte, yapılan araştırmaların benzer sonuçlar içerdiği gözlenmektedir (Aköz, 1996).

Bu araştırmanın evreni, Mersin Üniversitesi olarak seçilmiştir. Tamamına yakını genç bireylerin oluşturduğu üniversite öğrencilerinin bağımlılık yapıcı maddeleri kullanan bireylere yönelik nasıl bir tutum ve davranış tarzı içerisinde bulduklarını saptamak ve bağımlılık yapıcı maddelerle ilgili bilgileri hakkında bir durum tespitinde bulunmak, bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Araştırmacı tarafından yapılan araştırma ve literatür incelemesine göre; ülkemizdeki “salgın hastalıklar bilimi” verileri daha ziyade lise öğrencileriyle sınırlıdır (Uluğ, 1998). Ayrıca, ülkemizde bağımlılık yapıcı maddelerle ilgili olarak bireylerin tutumlarını incelemeyi konu alan bir ölçeğe rastlanılmamıştır. Bu durumda, bu çalışmanın diğer bir önemi de “Üniversite Öğrencilerinin Bağımlılık Yapıcı Maddeleri Kullanan Bireylere Karşı Tutumlarına” yönelik bir ölçeğin geliştirilmesi olmuştur. Bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımının ve bu maddelerin bulundurulmasının suç teşkil etmesi nedeniyle, bu çalışmada gençlerin kendilerine yöneltilen sorulara samimi ve içten yanıt verebilmeleri amacıyla öğrencilerin adları alınmamıştır.

I.1.4. Sınırlılıklar

1. Araştırma, Mersin Üniversitesinde halen eğitim ve öğretim gören öğrenciler arasından örneklem alınmak suretiyle oluşturulmuştur. Bu sebeple elde edilen sonuçlar, diğer iller ve bu illerde bulunan üniversiteler açısından Mersin iline ve Mersin Üniversitesine benzerlikleri oranında genellenebilir.

2. Araştırmada, bağımlılık yapıcı maddeler incelenirken, alanın geniş olması nedeniyle, konu alanını daraltılarak, “Bağımlılık Yapıcı Maddeler” sadece Esrar, Eroin, Kokain ve Ecstasy maddeleriyle sınırlandırılmıştır.

3. Araştırmada Mersin Üniversite’si öğrencilerinin bağımlılık yapıcı maddeleri kullanan bireylere karşı tutumlarını tespit edebilmek amacıyla araştırıcı tarafından bir tutum ölçeği geliştirilmiştir.

I.1.5. Sayılılar

Araştırmaya katılan Mersin Üniversitesi öğrencilerinin kendilerine yöneltilen soruları doğru ve samimi olarak yanıtladıkları kabul edilmektedir.

I.1.6. Tanımlar

Bağımlılık Yapıcı Maddeler (BYM);

Maddenin kötüye kullanımı ve bağımlılığa yol açabilecek, değişik yollarla alınabilen duygudurum, algılama, biliş ve diğer beyin işlevlerinde bir değişiklik yaratan her türlü kimyasal maddeye “Bağımlılık Yapıcı Maddeler (BYM)” adı verilir. Bunlar; esrar, eroin, kokain, ecstasy gibi reçete ile verilemeyen, yasadışı maddeler olabileceği gibi yasal düzenlemeler çerçevesinde reçete ile verilebilen ilaçlar ya da yasal denetimlere tabi olmayan veya satışlarında kısmi yasal düzenlemeler olan uçucular, tütün (nikotin), kahve (kafein) ve alkol (ethanol) gibi maddelerdir (Ceyhun ve Arkadaşları, 2001).

Üniversite Gençliği;

Bilimsel bilgi üretimine dayalı, bilim dallarında faaliyet gösteren fakülte ya da başka adlar alan birimlerden oluşan yükseköğretim kurumlarında, eğitim yoluyla yetişerek her yönden gelişmiş, olgunlaşmış ve ekonomik yönden üretici bir insan olarak kendisini hazırlayan yaşları 18-25 arasında değişen gençlere “Üniversite Gençliği” denilmektedir (Ergun ve Arkadaşları, 1998; Cılga, 2003).

Tutum;

Tutum, belirli nesne, durum, kurum, kavram ya da diğer insanlara karşı öğrenilmiş, olumlu ya da olumsuz tepkide bulunma eğilimidir. Bireyin kendine ya da olaya karşı deneyim ve bilgilerine dayanarak örgütlediği bilişsel, duygusal ve davranışsal tepki eğilimidir (Ültanır, 1992; Tezbaşaran, 1996).

Psikoaktif Madde;

Algı, duygulanım, düşünce ve bilinç durumunu değiştiren maddelerdir. Reçeteli ve reçetesiz satılan çok çeşitli ilaçlar, tabii veya sentetik maddeler psikoaktif madde kapsamına girebilmektedirler (Hancı, 1997).

Maddenin Kötüye Kullanımı;

Bir maddenin, zaman zaman, kişiye ileride psikolojik ve bedensel zararlar verecek biçimde kullanılmasına “Maddenin Kötüye Kullanımı” denilmektedir. Enjeksiyon yoluyla alınan maddeleri birkaç kişinin aynı enjektörle alması tehlikeli bir kullanma yoludur. Zararlı kullanma ise bireyde psikolojik ya da bedensel zararların başlamasına rağmen maddenin kötüye kullanılmaya devam edilmesidir (Öztürk, 2002). Diğer bir tanım ise, Farmakolojik bir maddeyi, belli bir toplumda kabul edilen sosyal, tıbbi veya yasal sınırların dışında kullanmaktır (Hancı, 1997).

Madde Bağımlılığı;

Bağımlılık, sözcük anlamıyla birey veya nesne arasında bireyin seğimi ile kurulmuş süreklilik özelliği taşıyan bir ilişkidir. Bu ilişki, bireyin seğimi ile başlamış olmasına rağmen bireyin özerkliğini süreç içerisinde ortadan kaldıran bir yöne sahiptir.

Bağımlılığın gelişmesiyle bireyin kaybolmaya başlayan özerkliği, bireyin daha öncesinde kendinde bulunmayan yeni bir tür tutum ve davranışlar edinmesine yol açar (Barış, 1994).

Madde bağımlılığı, ilaç niteliğine sahip bir maddenin merkezi sinir sistemini etkilemesinden kaynaklanmaktadır (Barut, 1992). Tıp dilinde madde bağımlılığı, kişinin tabii veya sentetik yolla elde edilen bir maddeyi, iradesi dışında almak zorunda kalmasıdır (Çöplü, 1994; Tuğlacı, 2002). Başka bir ifadeyle bağımlılık, madde kullanımı sırasında ortaya çıkan ve birçok fizyolojik, davranışsal ve bilişsel değişikliklerle kişinin önceden değer verdiği, davranışlarına öncelik kazanan belirli bir durumdur (Çuhadaroğlu ve Arkadaşları, 1993).

Fiziksel Bağımlılık (Fizyolojik Bağımlılık);

Tolerans ya da yoksunluk bulgularının veya her ikisinin bir arada bulunması durumundaki bağımlılık şeklidir. Maddeye karşı duyulan fizyolojik bir istektir. (Köknel, 1998).

Psikolojik Bağımlılık (Fizyolojik Olmayan);

Tolerans yada yoksunluk bulgularının olmaması durumundaki bağımlılık şeklidir. Öğrenme ile gelişen bir gereksinimi ifade eder. Kaygıyı hafifletmek için bir maddeyi kullanmaya alışmış olan bireyler, fiziksel bir gereksinim gelişmemesine rağmen buna bağımlı hale gelebilirler. Esrar kullananlar, bu maddeye karşı tolerans oluşturmamakta ve pek az yoksunluk belirtisi yaşamaktadırlar. Bununla birlikte stresli durumlarla karşılaşıldığında esrar kullanmayı öğrenen bir kişi, bu alışkanlığını kırmakta zorlanacaktır. Madde giderek artan miktarlarda alındıkça, psikolojik bağımlılık fiziksel bağımlılığa dönüşebilecektir (Atkinson, 1995).

Amerikan Psikiyatri Birliği (2001)'ne göre, kişinin duygusal durum ya da kişilik yapısı gereği, gereksinimlerini tatmin etme ya da giderme amacı ile o maddeye düşkünlüğü psikolojik bağımlılığı oluşturmaktadır.

Tolerans;

Bir maddenin aynı miktarlarda kullanılması sonucu etkisinin azalması ve arzulanan ruhsal ve bedensel etkiye ulaşmak için maddenin miktarını giderek, belirgin şekilde artırmaktır (Kosten, 1989). Başlangıçta elde edilen etkileri tekrar elde edebilmek için maddenin dozunu arttırma gereksinimi ile belirginleşen durumdur (Kohut ve Wolf, 1978). Bağımlılık yapan maddelerin bazılarında karşı tolerans gelişir. Bunlar narkotik analjezikler, amfetaminler, barbitüratlar ve alkol gibi maddelerdir. Aynı farmakolojik gruptaki ilaçlardan birine karşı bağımlılık ve tolerans gelişmişse o gruptaki diğer ilaçlara karşı da tolerans vardır ve bu “çapraz tolerans” olarak bilinmektedir (Kayaalp, 1994).

Madde Yoksunluğu (Abstinence);

Çok fazla ve uzun süreli madde kullanımının sonlandırılmasına ya da azaltılmasına bağlı olarak, ortaya çıkan o maddeye özel olan belirtiler kümesidir (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2001; Kosten, 1989).

Esrar (Cannabis);

Hint Keneviri, (Cannabis Indica) veya Avrupa keneviri, (Cannabis Sativa), adındaki bitkinin kısaltılmış adıdır. Esrarın tüm bölümlerinde “Tetra-hydro-cannibol” (THC) olarak bilinen psikoaktif cannabinoidleri içerir. Bu nedenle kuvvetli bir halusinojendir. En çok bulunan cannaboid ise delta-9 tetrahydrocannabiol’dur (Kurt, 1992; Yıldırım, 1997). Bu bitkinin yaprakları uzun dar ve yaprak kenarları testere dişleri görünümünde ve yelpaze şeklindedir. Her yaprak üzerinde 5 -7 yaprak bulunmaktadır (Alpagut, 1975).

Eroin (Opiat);

Afyonun İngilizce karşılığı “opium” dur. Afyon ve benzeri maddelerin tümüne “opioid” adı verilmektedir. Morfin, eroin, metadon, kodein, oksikodon, hidromorfin, levorfenol, pentazosin, meperidin, profoksifin başlıca opium türevleri olarak bilinirler. Eroinde afyon haşhaşından elde edilen ve uyuşturucu özelliği taşıyan bir maddedir. Eroin açık kahverengi renkli, nişasta görünümünde bir maddedir. Saflık derecesi arttırıldıkça rengi

beyazlaşır, suda ve alkolde eriyebilme özelliğine sahiptir (Dönmez, 1985; Ana Britannica, 1988).

Kokain;

Kokain, latince Eryhoxylon Coca olarak adlandırılan bir bitkinin yapraklarında doğal olarak bulunan uyarıcı, stimulan bir maddedir. Saf madde olarak yaklaşık 100 yıldır var olmakla beraber, koka yapraklarını çiğneme alışkanlığı, 2000 yıldan beri süre gelmektedir. Kokain, beyaz ve ışığı geçiren ve saf olarak kullanılan bir tozdur. Genellikle asit borik veya sodyum bikarbonat gibi beyaz toz maddelerle karıştırılarak saflığı bozulur. Şeker tozu ya da prokain adlı bir madde ile karıştırılmaktadır. İçerisine başka bir uyarıcı madde olan amfetamin de katılarak kullanılabilir (Kaplan ve Arkadaşları, 1982).

Ecstasy (MDMA);

Ecstasy, Metilendioksimetamfetamin'in MDMA, yaygın olarak kullanılan bir ismidir. Ecstasy, feniletülinler sınıfına dahildir ve amfetaminler ve halusinojenik meskalin maddesinin yapısı ile benzerlik gösteren bir kimyasaldır. (Barron ve Arkadaşları, 1970).

I.1.7. Bağımlılık Yapıcı Maddelerin Tarihçesi

Uyuşturucu-uyarıcı olarak nitelendirilen maddelerden afyon türevlerinin ilk defa Orta Asya'da, eski Yunan ve Roma'da haz verici etkilerinden dolayı kullanıldığı görülmektedir (Arıkonaç, 1987).

Uyuşturucu niteliği olan bitkilerin kullanımına ilişkin en önemli bulgular, M.Ö. 4000 yıllarına aittir. Bunlar, Aşağı Mezopotamya'da yaşayan Sümerliler'e ait kitabelerde "Papa vera somniferum" adı verilen haşhaş ve kenevir bitkisi yetiştirdiklerini, bu bitkilerden elde edilen şurup, hap ve tozları da ilaç olarak kullandıklarını belirten çivi yazıdır. Bu bulgular, aynı zamanda Aşağı Mezopotamya'nın Dicle-Fırat akarsu sistemlerinde haşhaş ekiminin yapıldığını da göstermektedir. Yine M.Ö. dönemlerden kalma papirüsler üzerinde,

haşhaş ekimi afyon üretimi ve afyondan elde edilen ilaçlarla ilgili bilgiler bulunmaktadır (Babaoğlu, 1997).

Ayrıca, esrarın kenevir bitkisinden elde edildiğini gösterir ilk bilgiye M.Ö. XV.yy'da Çin lisani ile yazılmış olan Rh-Ya adındaki botanik bir eserde rastlanmaktadır. Eski Mısır'ın hiyerogliflerinde ve mukaddes kitaplarında da esrardan bahsedilmektedir. Esrarı M.Ö.8yy.'da önce hem keyif verici madde olarak, hem de tıp alanında kullanmış olan Asuriler, bu maddeye Qunnapou adını vermişlerdir. Esrarın keyif verici olarak kullanılması İran, Arabistan Yarımadası ve Mezopotamya'ya Hindistan'dan geçmiştir (Asatekin, 1976). Esrarın dünyada en yaygın olarak kullanıldığı dönem I.Dünya Savaşı dönemi olmuştur (Milli Eğitim Bakanlığı, 1987). Uluslararası ticari boyutları olan esrar üretimi ele alındığında, ilk etapta Kuzey Amerika, Güneydoğu ve Güneybatı Asya Bölgeleri akla gelmektedir (Tunning, 1985).

Çin'de 7.yüzyıldan beri ilaç olarak bilinen afyon, 17.yüzyılda tütünün Amerika'dan önce Avrupa'ya, oradan da Asya'ya yayılması ve içiminin yaygınlaşmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Afyonun tütünle karıştırılarak ve yavaş yakılarak ağız yoluyla kullanılmasının, ölüm tehlikeleri olmaksızın keyif verebilmesi, içimini yaygınlaştırmıştır. Hint kenevirinden, Cannabis indica, elde edilen esrara ilişkin bilgiler, M.Ö. 2700 yıllarında Çin İmparatoru Shen Nung tarafından yazılmış kitaplarda yer almıştır. Daha sonra 1729'da Çin İmparator'u Yuang-Çeng esrarın, satış ve içimini yasaklamıştır. 1773'de İngilizler'in bu ticaretin önemini keşfetmesi sonrasında "British East India Company", Bengal'de afyon yetiştirilmesini ve bunların Çin'e ihraç edilmesini tekeline almıştır. 1820-1830 yıllarında Çin'e giren yıllık afyon miktarı 10.000 sandığa ulaşmıştır. Bu satım 1838 yılında 40.000 sandığı geçmiş ve böylelikle Çin'e yönelik olarak gerçekleştirilen ticaret İngiltere'nin lehine dönüşmüştür. O zamana kadar, Çin'den porselen ve ipeğini alabilmek için altın ve gümüş ödemek durumunda olan İngiltere, artık yalnızca afyon vermeye başlamıştır. 1840 yılında

İngiltere Çin'e sefer yapmış, böylelikle birinci afyon savaşı başlamıştır. Daha sonra 1842 yılında ikinci afyon savaşı çıkmış, bunun sonucunda Nanking Antlaşması imzalanarak Hong-Kong İngiltere'ye verilmiştir (Poyraz, 1999).

Afyonun dünyada kullanımının M.Ö. 5000 yılında başladığı bildirilmektedir. 1805 yılında afyondan elde edilen bir dozun, ağrı dindirici olarak kullanılabileceği fark edilmiş ve maddeye Yunan mitolojisindeki uyku tanrısı Morteusan'a benzeyen morfin denilmiştir. Yirminci yüzyılın başlarında ise, morfinin kimyasal bir madde olan asetik anhidrit'le "acetic anhidride" karıştırılmasıyla bir diğer ağrı kesici ilaç olan eroin keşfedilmiştir. Ancak eroinin morfinden daha çabuk ve daha yoğun bir etki yaptığı fark edildiğinden, bir süre sonra bu madde ilaç yapımında kullanılmaz olmuştur. Türkiye'de ilk kez bir Japon firması 1936 yılında eroin fabrikasını kurmuş ve bunu diğer fabrikalar izlemiştir. Maddenin kötü etkilerinin anlaşılması üzerine Atatürk'ün başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu gerçekte eroin olan zararlı bu maddenin satışını yasaklayıp fabrikalarını kapatmıştır (Milli Eğitim Bakanlığı, 1987; Geçtan, 2000).

Afyon'un bir türevi olan morfinin zararlı etkilerinin görülmesi nedeniyle, morfine alternatif etkili ve bağımlılık yapmayan bir madde araştırılmaya başlanmış, 1874 yılında Londra Paddington'daki St. Mary Hastanesi'nde çalışan C.R.Adler Wrigt tarafından, morfinin asetik anhidrit ile birleşiminden elde edilen ve önceleri çift moleküllü olduğuna inanıldığı için "tetra etil morfin" olarak adlandırılan bir madde üzerinde yapılan deneyler sonucunda, söz konusu maddenin gerçekte tek moleküllü olduğu anlaşılmış ve 1898 yılında Bayer Laboratuvarları'nda çalışan Alman Kimyacı Heinrich Dreser tarafından kuvvetli ağrı kesici olduğu iddiasıyla "diasetilmorfin" üretilmiştir. Bayer tarafından "Dreser" ticari adıyla piyasaya sürülen bu madde, Almanca "çok kuvvetli" ve "kahramanca" gibi anlamları karşılayan "heroisch" adıyla anılmaya başlandı ve son olarak bu kelime "heroin"e, Türkçe'de ki adıyla da "eroin"e dönüştü (Booth, 1997). Tıbbi amaçla kullanılmak üzere yapılan

araştırmalar sonucu, 1817'de Hannover'li farmakolog Friedrich Helm Sertusner'in morfini bulmasından sonra bu madde tıp alanında yaygın bir kullanım alanı bulmuştur. Özellikle 1865 Amerikan İç Savaşı'nda, 1860 Prusya-Avusturya Savaşı'nda ve 1870-1871 Fransa-Almanya Savaşı'nda yaralı askerlerin ağrılarını dindirmek amacıyla morfin kullanılmış, askerlerin tedavileri sonunda yoksunluk krizine girmeleri üzerine bu durum asker hastalığı olarak adlandırılmıştır. Ancak, 1879 yılında yapılan araştırma sonucu bu durum "morfinmani sendromu" olarak tanımlanmıştır. 1931 yılında bu maddelerin kullanımı ABD'de tamamen yasaklanmıştır. Bu maddelerin yanı sıra, 1887 yılında keşfedilen ve sonraki yıllarda astım ve burun tıkanıklığı gibi hastalıkların tedavisinde kullanılmaya başlanan amfetaminler, captagon, ecstasy-XTC 1933 ile 1938 yılları arasında Almanya'da işçilerin daha hızlı ve güçlü çalışmalarını sağlamak amacıyla, yaygın olarak kullanılmıştır (Köknel, 1997).

Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi, European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, EMCDDA, (1997), Ecstasy adıyla bilinen maddenin ilk olarak "çeçe sineği" gibi böcekler soktuğunda insanları uyku halinden kurtarmak için 1912 yılında E. Merck Pharmaceutical adlı Alman firması tarafından üretildiğini, 1970'li yılların ortalarına kadar Avrupa'da fazla ilgi görmediğini bildirmektedir. Ancak, 1980'li yılların başında ecstasy maddesinin kültürel turların etkisiyle kontrolsüz bir şekilde İspanya ve Hindistan ülkelerine insanlar tarafından taşındığı ve bu ülkelerdeki gece kulüplerinde kullanılmaya başlandığı, zamanla, diğer Avrupa ülkelerine yayıldığı bildirilmektedir. Bu yayılma hızı ve üretimdeki artışa paralel olarak, 1990'larda ecstasy maddesinin piyasada ki satış fiyatında düşüş yaşandığı bildirilmektedir. Öyle ki alınan bilgilere göre; İngiltere'de 1987'de ortalama 25£ pound'dan alıcı bulan ecstasy maddesinin, günümüzde 5£ ile 10£ değerinde tüketildiği değerlendirilmektedir.

1938'de Basel'de sandoz laboratuvarlarında Stoll ve Hoffmann tarafından, parazitik bir mantar olan çavdar mahfuzundan elde edilen LSD "Lysergic Acid Diethylamide"

de, ilk önceleri yine tıbbi amaçlarla kullanılmıştır (Çifter, 1993). LSD maddesi, gerçekte en güçlü halüsinojenler arasındadır ki, kullananları intihar veya cinayetlere bile sürükleyebilecek etkiye sahiptir. Hallüsinojenlere 1965-1975 yılları arasında Amerika ve Avrupa’da rastlansa da ağır yan etkileri kullananları dahi ürkütmüş böylelikle zararlı ve aşırı kullanımlarını azaltmıştır (Özden, 1992). Uyuşturucu maddelerin kötüye kullanımına tarihte sıklıkla rastlanılmakta ise de, bağımlılığın zararlarının tam olarak bilinmemesi nedeniyle, başlangıçta uyuşturucu maddelerin yasaklanması yönünde ulusal ve uluslar arası düzeyde girişimler olmamıştır (Kurt, 1992).

Terörizmin uyuşturucu madde kaçakçılığını bir finans kaynağı olarak görmeye başlamasının da etkisiyle, uluslararası tedbirlerin artırılması gereği kabul görmüş, imzalanan çeşitli uluslar arası sözleşmeler ile uyuşturucu maddelerin kullanımının kontrol altına alınması hedeflenmiştir. Tıbbi amaçla kullanılmak üzere yapılan araştırmalar sonucu, 1817’de Hannover’li Farmakolog Friedrich Helm Sertusner’in morfini bulmasından sonra bu madde tıp alanında yaygın bir kullanım alanı bulmuştur. Özellikle 1865 Amerikan İç Savaşı’nda, 1860 Prusya-Avusturya Savaşı’nda, 1870-1871 Fransa-Almanya Savaşı’nda yaralı askerlerin ağrılarını dindirmek amacıyla morfin kullanılmış, askerlerin tedavilerinden sonra yoksunluk krizine girmeleri üzerine, bu durum asker hastalığı olarak adlandırılmıştır. Ancak 1879 yılında yapılan araştırma sonucu bu durum “Morfinmani Sendromu” olarak tanımlanmıştır (KOM Yayınları, 2002).

21 Ağustos 1897 tarihinde, Almanya’da Bayer fabrikasında çalışan kimyager Felix Hoffman, ağrıları kesen bir ilaç üretmek için karışım geliştirmiştir. Firma bu maddenin üzerinde çalışarak denemeye karar vermiştir. İçinde ağırlıklı olarak morfin bulunan ilaç ağrıları kısa sürede kesmeye başlamış, uzun süren denemelerin ardından Bayer, ilacı eroin adıyla piyasaya sürmeye karar vermiştir. Olumlu tepkiler alan ve ilk olarak 25’ er gramlık paketler halinde satılan eroine talep her geçen gün artmıştır. Bayern firmasının geniş pazar

payı bulunan Amerika’da, eroin ilacı araştırmaya başlanmış ve ilacın aşırı dozda alındığında ölüme yol açtığı saptanmıştır. Kliniklerin giderek eroin müptelaları ile dolmaya başlaması üzerine, ABD’de ilacın bağımlılık yaptığına dair bir rapor yayımlanarak, eczanelerden arındırılmıştır. Bunun üzerine eroinin piyasa fiyatında artış gözlenmiş ve 1931 yılında tamamen yasaklanmıştır (KOM Yayınları, 2002).

I.1.8. Bağımlılık Yapıcı Maddelerle İlgili Uluslararası Antlaşmalar

Bu doğrultuda ilk olarak 1909 yılında Shanghai’da Uluslar arası Afyon Kongresi yapılmış, burada imzalanan “1909 Shanghai Afyon Anlaşması” ile öneri niteliğinde çeşitli kararlar alınmıştır. 1912 tarihli Lahey Afyon Anlaşması’nda ise, uyuşturucu maddeler sınıflandırılarak ayrı ayrı tanımlanmış, uyuşturucuların imal, ithal ve ihracını kontrol etmeye yönelik kararlar alınmıştır. 1925 yılında imzalanan Cenevre Afyon Anlaşması ile; Lahey Anlaşması’nın esasları ve tanımları aynen kabul edilmekle birlikte, uyuşturucu maddelerin uluslar arası ticaretini kontrol altında bulunduracak etkili bir sistemin kurulması sağlanmıştır. Daha sonra imzalanan 1931 tarihli Cenevre Afyon Anlaşması, Zararlı İlaçların Meşru Olmayan Ticaretinin Yasaklanması Hakkında 1936 tarihli “Cenevre Anlaşması”, Sentetik Uyuşturucu Maddeler Hakkında 1948 “Paris Protokolü” ve 1953 tarihli “New York Afyon Protokolü” ile de uyuşturucu maddelerle mücadele yönünde kararlar alınmıştır. Ancak uyuşturucu maddelerin üretim ve kaçakçılığının önlenmesi amacıyla uluslararası düzeyde imzalanan önemli sözleşmeler, 1961 tarihli Uyuşturucu Maddelere Dair Birleşmiş Milletler Tek Sözleşmesi, 1971 tarihli Birleşmiş Milletler Psikotrop Maddeler Hakkındaki Sözleşme ve 1988 tarihli Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesidir (Kurt, 1992).

Türkiye’nin de taraf olduğu bu üç sözleşmeden, 1961 tarihli Birleşmiş Milletler Tek Sözleşmesi ile; uyuşturucu maddelerin tıbbi ve bilimsel amaçlar dışında kullanılmasının yasaklanması, yasadışı haşhaş ve uyuşturucu madde yapımında kullanılan diğerk bitkilerin

ekiminin kontrol altına alınması, uyuşturucu maddelerin imal, ithal, ihraç ve dağıtımının ruhsata bağlanması ve denetim yapılması gibi konularda düzenlemeler getirilerek, Uluslararası Uyuşturucu Kontrol İdaresi kurulmuştur (National Household Survey on Drug Abuse, 1991 ve KOM Yayınları, 2002).

1971 tarihli Birleşmiş Milletler Psikotrop Maddeler Hakkındaki Sözleşme ile, kötüye kullanımı yapılan ve insan psikolojisini etkileyen ilaçların kontrol altına alınması, uyuşturucu etkisi bulunan ilaçların ancak doktor reçetesi ile kullanılmasının sağlanması, bu sözleşmede belirtilen hususların kendi iç hukuklarında suç sayılması yönünde gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasının sağlanması gibi kararlar alınmıştır. Ayrıca bu sözleşmenin yorumlanması ve uygulanmasından kaynaklanan anlaşmazlıkların diğer yollarla çözümlenememesi halinde Uluslararası Adalet Divanı'na başvurulması şeklinde ilk ciddi uluslararası yaptırım uygulaması getirilmiştir (Kurt, 1992).

1988 tarihli Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığı'na karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ile de; uyuşturucu ve psikotrop maddelerin imalinde kullanılan kimyasal maddelerin kontrol altına alınması ve uyuşturucu madde kaçakçılığı ile mücadelede karapara aklamasının önlenmesi, kontrollü teslimat uygulamasının mümkün kılınması gibi kararlar alınmıştır. Bu kararlarla, bu suçlarla mücadelede etkinliği arttırmak için uluslararası alanda operasyonel faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, adli yardımlaşma, bilgi alışverişi ve iletişimin artırılmasının sağlanması amaçlanmıştır (KOM Yayınları, 2002).

Madde kullanımı ve ilişkili bozuklukların, dünyada ve ülkemizde yaygınlığı giderek artmaktadır (Uluğ, 1997). Ülkemizde haşhaş ekimi, afyon üretimi ve bu maddeleri kullananlar ile bunları sağlayanlara ilişkin ilk düzenleme Fatih Sultan Mehmet döneminde gerçekleştirilmiştir. IV. Murat döneminde afyon, tütün ve kahve kullanımı yasaklanmıştır. Ülkemizin, 18 Temmuz 1932'de Milletler Cemiyeti'ne üye olmasının ardından, 3 Nisan 1933'de haşhaş tarımının sınırlandırılması ve afyon satım işlemlerinin, İktisat Vekaleti'ne

bağlı olan “Uyuşturucu Maddeler İnhisarı’na” verilmesine ilişkin yasa ve 1931 tarihli Cenevre Afyon Sözleşmesi kabul edilmiş, 1938 yılında da bu tekel Toprak Mahsulleri Ofisi’ne devredilmiştir. 1938-1971 yılları arasında ülkemiz, dünya yasal afyon pazarının %50-55’ine sahip olmuştur. 1970’li yıllarda bütün dünyanın, ülkemizi yasal afyon trafiğinden sorumlu tutmaya başlaması üzerine, afyon üretimi dönemin hükümeti tarafından 1971 yılında tamamen yasaklanmıştır. 1974 yılında bu yasak kaldırılarak, haşhaş ekimi kontrole tabi tutulmuş ve ekim alanları Bakanlar Kurulu tarafından belirlenmeye başlanmıştır. Böylece, daha önceleri haşhaş kapsülünün çizilmesi yöntemiyle yapılan hasat tamamen yasaklanmış, haşhaş kapsülleri çizilmeden Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) tarafından satın alınarak, Afyonkarahisar ilinin Bolvadin ilçesinde, 1981 yılında kurulan Alkaloid Fabrikasına işlenmek üzere gönderilmeye başlanmıştır. İlgili fabrikanın üretiminin %90-95’i ihraç edilmektedir (Poyraz, 1999).

Günümüzde, ülkemizde yasal olarak hint keneviri ekimi yapılmaktadır. Ancak ülkemizde, uyuşturucu maksadıyla kullanıma uygun olmayan ve sadece sanayide kullanılabilen kenevir ekimi, lisanslı ve kontrollü olarak Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nın gözetim ve denetiminde gerçekleştirilmekte olup, yalnızca uyuşturucu olarak kullanılmayan kenevir bitkisinin ekimine müsaade edilmektedir (KOM Yayınları, 2002).

I.1.9. Bağımlılık Yapıcı Maddelerin Kullanımı ve Etkileri

BYM, kötüye kullanım, suistimal ve bağımlılığa yol açabilecek, değişik yollarla alınabilen, duygu durum, algılama, biliş ve diğer beyin işlevlerinde bir değişiklik yaratan kimyasal maddelerdir. Bunlar; esrar, eroin, kokain gibi reçeteye verilemeyen yasadışı maddeler olabileceği gibi; amfetaminler, benzodiazepinler, diğer sedatif, hipnotik ilaçlar gibi yasal düzenlemeler çerçevesinde reçete ile verilebilen ya da yasal denetimlere tabi olmayan veya satışlarında kısmi yasal düzenlemeler olan uçucular, tütün, kahve “kafein” ve alkol “ethanol” gibi maddelerdir (Uluğ, 1997).

BYM kavramı, çok çeşitli ve geniş bir alanı ifade etmektedir. Bu araştırmada, BYM'den; esrar, eroin, kokain ve ecstasy maddeleri ele alınmış ve bu maddeler üzerinde çalışma yoğunlaştırılmıştır. Bu nedenle araştırma kapsamında verilecek bilgiler bu maddeleri içermektedir.

Esrarın hammaddesi hint keneviridir. Hint keneviri bitkisinin çiçek veren üst kısmı ve üst yaprakları kullanılmak suretiyle yapılan madde, "marihuana" adını alır. Bitkinin üzümlerine ise "haşiş" denilmektedir. Üzümlerden oluşan ve Avrupalıların haşiş dedikleri esrar maddesi, marihuanaya oranla bir kat daha aktiftir (Dönmezer, 1981). Esrar maddesi 421 çeşit kimyasal madde içermektedir. Marihuana doğrudan sigara şeklinde içilirken, esrar ise tütün içine karıştırılarak sigara gibi içilmektedir. Macun veya sıvı hale getirilmiş olan esrar ağız yoluyla da alınabilir. Esrar alındıktan 30 dakika kadar sonra etkisini göstermeye başlamaktadır. Sigara ile içilen esrar 2-4 saat, sindirim yoluyla alındığında ise, 5-12 saat süreyle etkisini göstermektedir. Kullanan kimsede gözlerin kızarması, ağız kuruluğu, kalp atışlarının hızlanması, baş dönmesi, sık sık idrar yapma ihtiyacı duyulmasına neden olabilmektedir (Bayülkem, 1974).

Bu etkileşime bağlı olarak kullanılan esrarın etkisi; kullanılan maddenin saflık derecesi, kullanım yolu, alınan miktar, kullananın kişilik yapısı, kullanım süresi ve buna benzer nedenlere bağlı olarak değişebilmektedir. Kronik bir zehirlenme uzun süreli esrar kullanımı ile kendini gösterir (Aykaç, 1987).

Diğer taraftan, esrar, yağ dokusu üzerinde birikir. Bunun sonucu olarak, alındıktan bir hafta sonra bile, etkin maddenin % 50'si hala bedende bulunmaktadır. Esrar kullanımını takiben kişinin refleksleri bozulur, araba kullanamaz, dikkat gerektirecek işleri yapamaz. Bu tür işleri yapmaya kalkılırsa ciddi sorunlara neden olabilir. Bellek üzerindeki etkisi çok fazladır. Kişinin düşünme, öğrenme ve sorun çözme yetisini azaltır. Bu özellikleri özellikle ergenlerde belirgindir. Ergenlik döneminde kullanılmasının psiko-sosyal işlevler

üstünde daha olumsuz etkileri olduğu gösterilmiştir. Esrar, genellikle bağımlılık yapıcı madde olarak kabul edilmemesine rağmen, esrar maddesi bağımlılık yapmaktadır. Esrar bir geçiş maddesidir. Esrar kullanan kişi ileride diğer maddelere alışabilir ve onları kullanmaya başlayabilir (Ögel, 2001).

Esrar maddesi ile ilgili olarak, Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Denetimi ve Suç Önleme Ofisi, United Nations Office for Drug Control, “UNODC” (2004)’nin raporuna göre; 1992 ile 2002 yılları arasında dünyada, 142 ülkenin kenevir ürettiği sonucuna ulaşılmıştır. Kenevir otu kaçakçılığının büyük kısmı Kuzey Amerika’da gerçekleşmektedir. Ele geçirme vakalarının %34’ü Meksika’da, % 23’ü ise ABD’de gerçekleşmektedir. Bu iki ülkeyi Nijerya, Brezilya ve Güney Afrika takip etmektedir.

Ülkemizde ki duruma bakıldığında, Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı “KOM” (2005)’nin raporuna göre, 2004 yılında toplam 3843 adet esrar maddesinin yakalanması olayı gerçekleşmiş olduğu, bunların 54’ünü yabancı uyruklu şahısların oluşturduğu, toplam 7157 birey hakkında da yasal işlem yapıldığı ve 4331kg. esrar maddesinin ele geçirildiği belirtilmektedir. Ayrıca raporda, 2003 yılına oranla, 2004 yılında esrar yakalamalarında %57 oranında bir artışın meydana geldiği vurgulanmaktadır. 2000 yılı içerisinde Mersin ilinde yakalanan, Pakistan üzerinden deniz yoluyla getirilen Afgan kökenli 20 ton 995kg. esrar maddesi dışında, bu madde ile ilgili yakalamalarda yıllar arasında aşırı bir değişkenlik yaşanmadığı gözlenmektedir.

Bir diğer BYM olan eroin, genellikle vücuda damardan enjekte edilmek suretiyle kullanılır. Burundan soluyarak çekme ve ağızdan yutulmak suretiyle de alınabilmektedir. Sigara tütününe sarılarak içilmesine “koreks” adı verilir. Madde alınınca ortaya çıkan rahatlama ile maddeyi alma eğilimi pekiştirilmiş olur. Giderek maddeye karşı fizyolojik bağımlılık ve tolerans gelişir ve aynı etkiyi elde edebilmek için maddenin dozu arttırılır. İçildiğinde yada burun yoluyla alındığında 10-15 dakika içerisinde etkisini

göstermektedir. Etkisi 4-6 saat kadar sürdüğünden, kullanıcı günde 3-4 kez eroini kullanmak zorunda kalmaktadır (Cadoret, 1980; Kalyoncu, 2005).

Bu süreç devam ederken, eroinin vücuda alımı kesildikten 6-8 saat sonra yoksunluk belirtileri başlar. Belirtiler, 2-3 gün içerisinde en şiddetli dönemini yaşar ve bu bireyde kriz durumu oluşmasına neden olur, 7-10 gün içinde sonlanır. Bazı belirtilerin ise 6 ay kadar sürebildiği belirtilmektedir. Eroin maddesinin en önemli belirtileri arasında rahatsızlık, gerginlik, kas ve eklem ağrısı; uykusuzluk, kusma, kolların diken diken olması, terleme, sarsıntı ve halsizlik hali bulunmaktadır. Ayrıca eroin kullanıcılarında, başkalarıyla ortak enjeksiyon araçlarının kullanımı ya da enjeksiyon yoluyla eroin kullanan biriyle korunmasız cinsel ilişkiye girilmesi sonucu HIV virüsü, hepatit-C ve diğer enfeksiyon hastalıklarının görülme olasılığı artmaktadır (Cihannini, 2000).

Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Denetimi ve Suç Önleme Ofisi, “UNODC” (2004)’nin raporuna göre; küresel afyon üretiminin % 90’ından fazlası Güney ve Uzakdoğu Asya Ülkelerinden Afganistan, Myanmar “Burma” ve Laos’ta gerçekleştirilmektedir. Küresel eroin piyasasının 2002 yılında büyük ölçüde sabit kaldığı, bununla birlikte 2003 yılında birtakım önemsiz büyüme belirtileri gösterdiği bilinmektedir. Afganistan’da 2003 yılında haşhaş kozası yetiştirme alanlarında % 8’lik bir artış olduğu görülmüştür. Küresel olarak ise yasa dışı afyon üretiminde % 6’lık düşüş gözlemlenmiştir. 2002 yılında Avrupa’da afyon türevi ele geçirme vakaları yaklaşık % 20 artmış ve 2000 yılında bildirilen seviyeye gelmiştir. Bu artışın nedeni, 2002 yılında, halen dünyada afyon türevi ve ele geçirme vakalarında üçüncü sırada yer alan Türkiye’de ki morfin ele geçirme vakalarının yükselmesidir. Almanya’da 2003 yılının ilk iki çeyreğinde yetkililerin eroin maddesini ele geçirmelerinde bir önceki seneye oranla % 42 artış olduğu belirtilmektedir. Aynı şekilde Türkiye’de eroinin güvenlik güçlerince yakalanmasında 2003 yılının ilk üç eyreğinde bir önceki yıla oranla % 70 oranında artış saptanmıştır.

BYM'lerden olan kokainin, en sık görülen kullanım şekli iyice ezildikten sonra toz halinde buruna çekilmesidir. Deri altına ya da damara enjeksiyonla vermek ya da sigara şeklinde içerek de kullanılabilen kokain, intavenöz yolla, tek başına ya da eroinle birlikte vagina, penis, rectum içine konarak da kullanılabilir (Dinçmen, 1981)

1880 yılında, damarları daraltıcı vasoconstruction etkisi nedeni ile, bölgesel ağrı kesici olarak kullanılmaya başlanmıştır. Halen tıpta, göz, burun ve boğaz cerrahisinde kullanılmaktadır. 1914 yılında ABD'de bağımlılık yapıcı özelliği nedeni ile uyuşturucu bir madde olarak kabul edilmiştir (Ülker, 1991).

Kokainin etkilerinin kısa zamanda ortaya çıktığı ve daha sonra kaybolduğu bildirilmektedir. Etkisini hemen göstermektedir. 30 ile 60 dakika arasında ise, etkisi kaybolmaktadır. Bu süre zarfında tekrar kokain alınmaz ise yoksunluk belirtileri ortaya çıkmaktadır. Bağımlılık yapıcı etkisi oldukça yüksektir. Kokaine karşı psikolojik bağımlılık, bir kez kullanıldığında bile gelişebilmektedir. Tekrarlanan kullanımlardan sonra tolerans gelişir ve fizyolojik bağımlılık oluşur. Sürekli kullanımda paranoid sanrılar, şiddet davranışları, işitsel, görsel ve dokunsal varsanılar, otonomik sistemde heyecansal tepkilere neden olabilmektedir. Yüksek dozda kullanıldığında konvulsiyonlara, inmeye, solunum ve kalp durmasına neden olup ölüme yol açtığı bildirilmektedir (Byck, 1986; Gawin, 1991).

Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Denetimi ve Suç Önleme Ofisi, "UNODC" (2004)'nin raporuna göre; dünyada görevlilerce yapılan kokain yakalamalarının büyük bir kısmı, Amerika kıtasında gerçekleştirilmektedir. 2002 yılında tüm kokain ele geçirme vakalarının %55'i, Orta Amerika ve Karayipler'de dahil olmak üzere Güney Amerika'da, %32'si, Kuzey Amerika'da ve %13'ü ise, Avrupa'da gerçekleştirilmiştir. Son on yılda Kuzey Amerika'da kokain kullanımında artış görülmemiş olmasına rağmen, Batı Avrupa'da artış olmuştur. İspanya ve Hollanda gibi ülkeler kokainin Avrupa'ya girdiği noktalar olmaya devam etmektedir. Örneğin kokain kullanımı özellikle 1982-1985 yılları arasında ABD'de

çok artmıştır. 1982’de yapılan bir araştırmada son 30 gün içinde kokaini sigara formunda kullanmış olanlar 4.2 milyon kişidir. 1985 yılında bu sayı 5.8 milyon kişiye çıkmıştır (Hammer, 1992).

Avrupa ülkelerinde kokain yakalamalarında yaşanan yükseliş ülkemizi de etkilemeye başlamış, 2004 yılında görülen artışa bağlı olarak, 125 kg. kokain maddesinin ele geçirildiği bildirilmektedir (KOM 2004 Raporu, 2005).

Araştırmamızda konu edilen BYM’den ecstasy’nin kullanımı giderek yaygınlaşmaktadır. Eğlence kültürü ile yaygınlaşan ecstasy, özellikle batı toplumlarında kendine daha geniş alanlar bulabilmektedir (Strote ve Lee, 2002).

Ecstasy, tablet, kapsül, toz veya sıvı şeklinde bulunmakla birlikte, genel olarak tablet halinde dağıtımı yapılan bir uyuşturucu maddedir. Ecstasy, üzerinde ticari logo veya çeşitli şekiller bulunan tabletler halinde üretilir ve her bir tablet 100 mg. MDMA “Metilendioksümetamfetamin” içerir. Ecstasy, genel olarak tabletlerin yutulmasıyla, ezilmek suretiyle, buruna çekilerek, nadir olarak enjekte edilerek kullanılabilir (Mathias, 1999).

MDMA, etkisi 4 ile 6 saat arasında sürebilen bir uyarıcıdır. Psikolojik etkileri arasında konfüzyon, uykusuzluk, depresyon, endişe, uyuşturucuya olan şiddetli istek ve paranoya bulunmaktadır. Fiziksel yan etkileri arasında ise, kaslarda gerilme, istenilmeden dişlerin gıcırdatılması, mide bulantısı, bulanık görme, bayılma hissi, titremeler, hızlı göz hareketleri bulunmaktadır. Kimyasal simülasyon yaratmasının yanı sıra, yeme, içme ve uyuma ihtiyacını ortadan kaldırmaktadır. Aşırı dozda alındığında bireyler üzerinde hızlı kalp çarpması, yüksek kan basıncı, zayıflık, kaslarda kramp, panik atak, birçok durumda bilinç kaybı ve komaya girme gibi davranış değişikliklerine neden olmaktadır (Brabbins & People, 1996; Champion, 1997).

Ecstasy özellikle ergen ve genç erişkinler arasında kullanımı tüm dünyada giderek artmakta olan bir metamfetamin türevidir. Ecstasy kullanımı, yol açtığı iyi hissetme

hali, enerji artışı ve canlılık hissetme nedeni ile uzun yıllar bireyin kendine güvenini arttırıcı bir madde olarak algılanmış ve bağımlılık yapıcı olma özelliği göz ardı edilmiştir (Greer ve Tolber, 1986; Parrot ve Lasky, 1988). Ancak bu yanılı giderek değişmekte ve ecstasy kullanımının kısa ve uzun dönemde ortaya çıkabilecek zararlı etkileri ile ilişkili yayınların sayısı artmaktadır (Cregg ve Tracey, 1993; Growing ve Arkadaşları, 2002). Diğer bağımlılık yapıcı maddelerde olduğu gibi, ecstasy ile ilk karşılaşma ve bağımlı olma süreçleri sıklıkla adölesan dönemde başlamaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde yapılan araştırmalarda ecstasy kullanım yaygınlığının yıllar içinde giderek arttığı görülmektedir (Schwartz ve Miller, 1997).

Yine, Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Denetimi ve Suç Önleme Ofisi “UNODC” (2004)’nin raporuna göre; 2002 yılında metamfetamin üreten ve çoğu ABD’de bulunan 9300’den fazla gizli imalathane ilgili görevlilerce kapatılmıştır. Bu oran bir önceki yıla oranla % 14 daha fazladır. 2002 yılında tüm dünyada, metamfetamin üretiminde kullanılan 160 ton sentetik uyuşturucu maddelerin yapımında kullanılan psödoefedrin ve efedrin maddesi ele geçirilmiştir. Avrupa’da gizli metamfetamin imalathanelerinin en çok ele geçirildiği ülke Çek Cumhuriyeti olmuştur. Bu ülkede 2001 yılında 28 imalathane kapatılmışken, 2002 yılında bu sayı 104’e çıkmıştır. Bunun yanında yine 2002 yılında Almanya’da 2 gizli metamfetamin imalathanesi kapatılmıştır. Afrika’da faaliyet gösterdiği belirlenen tek gizli metamfetamin imalathanesi Güney Afrika’da tespit edilmiştir.

II. BÖLÜM

İLGİLİ KURAMLAR VE YAYINLAR

II.1. MADDE BAĞIMLILIĞI, İLGİLİ KURAMLAR VE YAPILAN ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, öncelikle madde bağımlılığı ile ilgili kuramsal yaklaşımlara yer verilecektir. Daha sonra da bağımlılık yapıcı maddelerle ilgili yurt dışında ve ülkemizde yer alan üniversitelerde yapılan araştırmalara yer verilmiştir.

II.1.1. Kuramsal Görüşler ve Açıklamalar

Dünya Sağlık Teşkilatı, World Health Organization, (WHO), madde bağımlılığında şu özelliklerin yer aldığını belirtmektedir;

- a) İrade ve mantıkla önlenemeyen uyuşturucu kullanma isteğinin olması,
- b) Uyuşturucu maddenin giderek artan dozda kullanılmasının engellenememesi,
- c) Kişinin uyuşturucuya fiziki ve ruhsal olmak üzere tam bağımlılığının bulunması,
- d) Bağımlının kişiliğinin tamamen çöküşüyle, bireyde bedensel ve ruhsal olarak oluşan ve hayatını kaybetmesine neden olan sonuçların bulunmasıdır (Çivi, 1991).

Bunlara ilave olarak madde bağımlılığı, kullanan kişide bilişsel, davranışsal, fiziksel sorunlara yol açmasına ve sosyal uyumu bozmasına rağmen, madde alma davranışının kontrol edilememesi ile ortaya çıkan bir davranış bozukluğudur yani bağımlılık bir hastalıktır. Bağımlılığın biyolojik, sosyal ve davranışsal boyutları vardır. Tanımlamalardan da anlaşıldığı gibi bağımlılık, düzelebilen, ancak yeniden madde kullanıldığında tekrarlanan bir hastalıktır. Başka bir ifadeyle bağımlılık, önlenemeyen mantık dışı davranışlar şeklinde gerçekleşen, maddenin kullanımı ve arama davranışdır (Hancı,1997). Köknel bağımlılığı, fiziksel bağımlılık ve psikolojik bağımlılık olmak üzere iki kısma ayırmaktadır (1998).

Madde bağımlılığı konusunda en riskli ve üzerinde durulması gereken dönem gençlik dönemidir. Gençlik, ergenlik dönemi, biyolojik, psikolojik, zihinsel ve sosyal açıdan bir gelişme ve olgunlaşmanın yer aldığı çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemidir. “Ergen” sözcüğü batı literatüründeki “adolescent” karşılığı olarak kullanılmıştır. Latince’de büyümek ve olgunlaşmak anlamında kullanılan “adolescere” fiilinin kökünden gelmekte olan bu sözcük, yapısı gereği bir durumu değil, bir süreci belirtmektedir (Dirican ve Bilgel, 1993).

Gençlik, ergenlik kavramı, tanımı, gruplandırılması ve yaş dilimleri içindeki yerinin saptanması açısından, değişik toplumlarda ve değişik dönemlerde değişik yaklaşımla ele alınmıştır (Yörükoğlu, 1985).

Literatürde gençlik dönemi, 15-25 yaş grubunda, çocuklukla erişkinlik arasında yer alan, benliğin ve kişiliğin çok yönlü gelişip, değer, tutum ve davranış bakımından olgunlaşmasının gerçekleştiği dönem olarak belirtilmektedir. Ayrıca bu dönem gencin, eğitim yoluyla yetişerek her yönden gelişmiş, olgunlaşmış ve ekonomik yönden üretici bir insan olarak kendisini hazırladığı dönemdir. Gençlik, cesaretin-çekingengliğe, serüven isteğinin rahat üstün geldiği çağdır. Bununla beraber, gençlik dönemi coşkulu, atılgan ve çalkantılı bir çağ olarak değerlendirilmiştir. Gençlik dönemi içerisinde, 21-25 yaş arası “Yüksek Öğrenim Gençliği” olarak tanımlanmaktadır (Cılga, 2003).

Bu araştırmada, yüksek öğrenim gençliği üzerinde çalışılmıştır. Yüksek öğrenim döneminde, ergen insanın ulaşmak istediği bir “ideal benlik” kavramı vardır. Genç özlediği, olmak istediği, benzemek istediği, kendine yakıştırdığı bu ideal benliğe ulaşmak ister. Genç, ideal benliğe yaklaştıkça mutlu olur. Uzaklaştıkça mutsuz olur. Sürekli düşlerin kurulduğu, düşünce ve duyguların yazıldığı, ilkelerin saptandığı dönemdir. Cinsel kimlik, bireysel ve sosyal kimlik olgunlaşır. Yaşam tarzı, bakış açısı, toplumdaki konumu, genel hedef ve amaçlar açıklık kazanmaya başlar (Öktem, 2003).

Yüksek öğrenim dönemine başlama yaşı olan 17-18 yaşlarında gençler, toplumsal, ailesel özelliklerle ve yetiştirme koşullarıyla birleşir. Gençlerin normal dışı yaşam arayışları, kendini gerçekleştirme biçimleri, yaşamdan doyum şekli, ilgi ve beklentileri farklılaşır. Böylelikle, benzer eğilimde olan gençlerle akran gruplar oluşturur. Bu nitelikten oluşan grupların; kendine özgü değer, tutum, davranış, giyim ve ilişki biçimleri bir alt kültür oluşturur. Bu tür gruplarda normal düzeyde kalan, farklılığı hoş görülen oluşumlar yanında, normal dışı, eleştirilen, kabul ve hoşgörü görmeyen oluşumlarda söz konusudur (Cılga, 2003).

Toplumsal ve ruhsal açıdan riskli bir dönem olan yüksek öğrenim çağında, bunalımlar, öfkeler, çatışmalar ve kaygılardan dolayı, bir yandan genç kendisi ve çevresindeki otorite olan anne, baba yada öğretmen ile sürtüşme ve çatışma içinde olurken, bir yandan da

coşkulu, atılgan, cesur duyguları da yaşayabilmektedir. Bu nedenle, bu dönem, gençlerin BYM gibi zararlı alışkanlıklara başlamasının en kolay olduğu dönem olarak kabul edilir (Yavuzer, 1994).

ABD ve diğer gelişmiş ülkelerde yapılan son araştırmalara göre, gençlerde madde kullanımı büyük iniş ve çıkışlar halinde dalgalanmalar göstermektedir. Madde kullanımında risk grubunu oluşturan gençlerin kişilerarası ilişkilere bağlı etmenler açısından; anne, baba ya da diğer aile üyeleriyle madde kullanımını özdeşleştirmiş olmaları, ayrıca bu tür maddelere ulaşılabilirliği açısından yakın çevrede kullanıcının olması ciddi bir risk etmenidir. Çocukların yetişmesinde, değerlerin kazanılmasında en etkili birincil kaynak ailedir. Çocuk aileden gördüklerini uygulayarak yaşamına başlayacaktır. Özellikle yüksek öğrenim döneminde arkadaş grubuna girme, onlar tarafından onay görme çok önemlidir. Böyle bir olanak bulamama, arkadaşlarınca reddedilme genci yeni ve olumsuz arayışlara itebilmektedir. Madde kötüye kullanımı konusunda arkadaş grubuna uyma ve akran baskısı, en sık görülen kullanım nedenleri arasındadır. Psiko-sosyal etmenler açısından, gençlerde ruhsal yakınmalar; bir şeylerin yolunda gitmediğine ilişkin uyarılar ve ipuçlarını oluşturur. Gerek yüksek öğrenim öncesi ve gerekse yüksek öğrenim sırasında, görülen bu tür sorunlar çözümsüz kaldığında, duyarsız davranıldığında, yeni ancak olumsuz çözüm arayışları başlayacaktır. Okul başarısı, gençlerin benlik saygıları üzerinde çok olumlu etki yapmaktadır. Süreklilik kazanan ve ele alınmayan okul başarısızlıkları, gençlerin adeta bir alt kültür oluşturmalarına, başarılı bireylerin sahip oldukları değerleri reddetmelerine ve davranış bozuklukları sergilemelerine neden olabilmektedir. Maddeyi kötüye kullanım nedenleri arasında en sık sözü edilen etkenlerden birisi de, gençlerin yetişkinlere karşı başkaldırılarıdır. Gençler, alışkanlık yapan maddeleri bir tür başkaldırı aracı ya da erişkin olduklarının kanıtı olarak görme eğilimindedirler (Öktem, 2003).

Gençler, maddenin yaratacağı etkiyi merak ettikleri için, yaşlıları ile birlikte iken madde alabilirler. Akran ilişkileri böyle kötü bir alışkanlığın başlaması veya önlenmesinde büyük önem taşır. Aile içinde belli değerler kazanmış, kendine güveni olan bir genç, kendi kişilik yapısı ve değer ölçülerine uygun olan bir grup seçer. Diğer yandan elbette, madde kullanmaya başlamada kişisel yatkınlığın rolü de vardır. Alışılmış kurallara karşı başkaldırabilen, duygusal açıdan dengesiz, çabuk parlayan olgunlaşmamış gençler, çevrelerinde uyumda güçlük çekebilirler. Denemeye ve yeni şeylere karşı duyulan merakla madde kullanabilirler (Özkan, 2002).

Gelişmiş ülkelerde, özellikle ABD ve Batı Avrupa ülkelerinde, BYM kullanımında, büyük yaygınlık göze çarpmaktadır. Kitle iletişim araçlarının yaygınlığı, televizyon, sinema ve basın anacılığı ile diğer ülkelerde yaşayan bireyleri de bu konudan haberdar etmiş, BYM hakkında bilinenlerin azlığı nedeniyle, gençler üzerinde özendirici etkiler de yapabilmiştir (Wallace, 1966).

Bu özendirici etkiler nedeniyledir ki madde kullanımına başlama yaşı 13-14'lü yaşlara kadar inmiş durumdadır (Phill ve Arkadaşları, 1991). Madde kullanımı ile ilgili bozuklukların, ülkemizde de yaygınlığı giderek artmaktadır. Bu alan, beyin araştırmaları, klinik psikiyatri ve toplum sağlığı alanlarında ki payı bakımından büyük önem taşımaktadır. BYM'lerle ilgili olarak, bütün dünyada yaygın olarak kullanılan iki temel sınıflandırma sistemi mevcuttur. Bunlardan birisi Amerikan Psikiyatri Derneği'nin kabul ettiği ve ülkemizde kullanım alanı bulan Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM), diğeri ise, Dünya Sağlık Örgütü'nün tanı sistemi olan International Classification of Diseases, (ICD)'lerdir (Demirbaş, 2000).

Bağımlılığın en iyi ve yalnızca fiziksel bir durum olmaktan çok maddenin kompulsif bir şekilde kullanılması ile karakterize edilen davranışsal bir durum olarak kavramsallaştırılması üzerinde uzlaşmaya varılmıştır (Kosten ve Arkadaşları, 1989). Bu

açından bakıldığında bağımlılık kavramı, çeşitli maddelerin, örneğin kokain gibi büyük ölçüde tutkunluk yapan ama fiziksel bağımlılık belirtileri olmayan patolojik kullanıma uygulanabilir. Gözden geçirilmiş DSM III-R'de, madde kullanımının sosyal sonuçları ve bağımlılığın fizyolojik ölçütleri tolerans ve yoksunluk daha az vurgulanmıştır. Bunun yerine madde kullanımı üzerinde denetimin sağlanamaması ve sürekli kullanım bağımlılığın tanısai ayırt edicileri olarak kabul edilmiştir (Schottfeld, 1994; Negrete, 1995).

DSM -IV'de alkol ve madde bağımlılığı, psikoaktif madde kullanımına bağıli ruhsal bozukluklar ve klinisyenden varsa fizyolojik bağımlılık belirtilerinin bildirilmesi şeklinde ele alınırken, ICD-10'da psikoaktif madde kullanımına bağıli ruhsal ve davranışsal bozukluklar başlığı altında ele alınmaktadır (Demirbaş, 2000). Madde kullanımı ile ilişkili bozukluklar, DSM-IV'de her bir madde için ayrı bir kategori oluşturmak üzere başlıca iki ana başlık altında sınıflandırılmaktadır. Amerikan Psikiyatri Birliği (2001)'ne göre;

1-Madde Kullanım Bozuklukları,

- Madde Bağımlılığı,
- Madde Kötüye Kullanımı,

2-Madde Kullanımının Yol Açtığı Bozukluklar,

- Madde Entoksikasyonu,
- Madde Yoksunluğu,

Şeklinde sınıflandırılmaktadır. Ayrıca, kullanılan maddenin etkisine bağıli olarak, zehirlenme, kesilme, yoksunluk, intoksikasyon deliryumu, demans, kalıcı amnestik bozukluk, psikotik bozukluk, duygudurum bozukluğu, anksiyete bozukluğu, cinsel işlev bozukluğu ve uyku bozukluğu yer almaktadır.

DSM-IV'de 11 madde sınıfı belirlenmiştir. Bunlar sırasıyla; Alkol, Amfetamin, Benzeri Sempatomimetikler, Kafein, Kannabis, Kokain, Halusinojenler,

İnhalanlar, Nikotin, Opiyatlar, Fensiklidin, Sedatif, hipnotik ya da anksiyolitiklerdir (Berkow ve Fietcher, 1997).

II.1.2. DSM-IV Madde Bağımlılığı Tanı Ölçütleri

Maddenin uyumunu bozacak, klinik olarak belirgin bir rahatsızlığa yol açacak biçimde kullanılması ve 12 aylık bir süre içinde herhangi bir zamanda aşağıdakilerden üçünün bulunması gerekmektedir.

1. Tolerans,
2. Yoksunluk, kesilme belirtilerinin olması ve bunları gidermek için maddeye gereksinim duyma,
3. Maddenin tasarlandığından niyetlenenden çok daha fazla miktarda ve daha uzun bir süre alınması,
4. Madde kullanımına son vermek ya da bunu denetim altına almak için sürekli bir istek hissetme ve birçok kez bırakma girişiminde bulunma,
5. Maddeyi elde etmek için ve madde etkisi altında çok zaman harcama,
6. Kişinin günlük işlerini yerine getirmesi beklenen zamanlarda madde etkisi altında olma ve bunları yerine getirememe,
7. Madde kullanımının neden olduğu sosyal, ruhsal veya bedensel bir sorunun varlığına rağmen madde kullanmayı sürdürüyor olma (DSM-IV-TR Tanı Ölçütleri, 2001).

II.1.3. DSM-IV Madde Kötüye Kullanımı Tanı Ölçütleri

Maddenin uyumunu bozacak, klinik olarak belirgin bir rahatsızlığa yol açacak biçimde kullanılması ve 12 aylık bir süre içinde aşağıdaki ölçütlerden biri veya daha fazlasının bulunması gerekmektedir.

1. Kişinin işte, evde veya okuldaki yükümlülüklerini sürdürmesini önleyecek şekilde yineleyici biçimde madde kullanması,

2. Fiziksel tehlike yaratabilecek durumlarda örneğin araç kullanırken madde etkisi altında olma ve bu durumun tekrar tekrar olması,
3. Madde kullanımı ile ilişkili olarak yasal sorunların varlığı,
4. Madde kullanımının sosyal yaşamda ve kişinin yakınlarıyla ilişkisinde yineleyici ve kalıcı sorunlara yol açmış olmasına rağmen madde kullanımını sürdürmek yer almaktadır (Uluğ, 1997).

Madde bağımlılarının çoğunda, psikolojik ve fiziki bağımlılık arasında ki kesin sınırı çizebilmek mümkün değildir. Psikolojik bağımlılık aşamasında, madde kullanımının ilk başladığı günlerde birey madde kullanımından, bırakma döneminde madde kullanmaya bağlı olan yoksunluk belirtilerini şiddetle yaşar. Kendisini madde almaya iten nedenlerde yıllar sonra yine zorlayıcı isteklerle kendisini tekrar madde almaya itebilir. Bu nedenle en doğru davranış bu maddelerden kurtulmak için gösterilecek çaba yerine, bu maddeleri hiçbir şekilde kullanmaya başlamamak olmalıdır (Kasatura, 1998).

DSM-IV' e göre tanıları konulan 40 alkol ve 40 eroin bağımlısından oluşan hasta grubu ile yapılan araştırma da, intihar girişim oranının eroin bağımlılarında %42.5 iken, alkol bağımlılarında %17.5 olarak tespit edilmiştir (Gümüş ve Arkadaşları,2002), Madde bağımlılarında; intihar girişimi, ölümle sonuçlanmış intihar ve kendine zarar verici davranışlarda bulunma oranının oldukça yüksek olduğu belirtilmektedir (Romelsjo ve Rossow, 1999).

İnsanları psikoaktif maddeleri kullanmaya iten kişilik özelliklerini ve sosyal faktörleri belirlemek için birçok çalışma yapılmıştır. Çok sayıda teori geliştirilmiştir. Lettieri ve arkadaşları bunların 43 tanesini analiz etmiştir (Lettieri ve Arkadaşları, 1984).

II.1.4. Psikodinamik Kuram

Bu kurama göre, madde kötüye kullanımı mastürbasyonun eşdeğeri olarak görülmekte, eşcinsel dürtülere karşı savunma, oral gerilemenin (regretion) ortaya çıkışı, cinsel, sosyal ve genel güvensizlik olarak kabul edilmektedir (Lorand, 1948).

Kurama göre, teorinin merkezini libidioya ait saldırgan dürtüler, oral arzular oluştururken, yeni yaklaşımlar bozulmuş ego işlevleri üzerinde odaklanır, depresyon ve madde kullanımı arasında ilişki kurar. Krystal ve Rafkin, (1970), psişik travmaya bağlı uyaran, engelleme eksikliği ve ezici duygulanımlara karşı güç kazanmak için madde kullanıldığını bildirmektedirler. Ayrıca, araştırmacılar bireyin duygu ve duygulanımlarının farkındalığını ya da tanımlanmasındaki güçlüğü ve yetersizliği aleksitimi olarak adlandırmış ve bağımlı bireylerin duygulanım durumlarını kelimelere dökmekteki yetersizliğini göstermişlerdir. Kurama göre, geleneksel olarak madde bağımlılığı, kişinin sorunlarından kaynaklanan ikincil bir sorun olarak görülmüştür. Bu yüzden madde bağımlılığı, tedavinin asıl hedefi olarak görülmemiştir. Günümüzde ise, bu konuda psikoterapötik yaklaşımlar oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır (Kalyoncu ve Arkadaşları, 1994). Dört ana psikoanalitik yaklaşım benimsenmiştir.

II.1.4.1. Nevrotik Çatışma

Toplum baskıları yüzünden, baskı altında kalan birey BYM'yi kullanmaya başlar. BYM kullanılmak suretiyle bireyin toplum tarafından kendisine uygulanan baskının etkisinden kurtularak özgürleştiğini düşündüğü aktarılmaktadır (Luborsky, 1984). Wurmser (1984), narsistik çöküşü madde kullanımının nedeni olarak görür. Bunlar; boşluk, sıkıntı, öfke, utanç, depresyon ve suçluluk duyguları narsistik yaralanma ve süperego gerilemesi belirtileridir.

II.1.4.2. Kişilik Bozukluklarının Neden Olduğu Madde Bağımlılığı

Madde bağımlılığı, benlik ve kişilik bozukluklarından ileri gelir. Birey, hatalarını ya da eksikliklerini gideremez. Kusurlarını ve hatalı davranışlarını, untabilmek ve kendisini hoş görebilmek amacıyla BYM'leri kullanır (Luborsky, 1984). Yapılan çalışmalar, madde kullanımı olan kişilerde, % 25-40 oranında travmatik yaşam deneyimlerinin olduğu bulunmuştur. Post travmatik stres bozukluklarında, madde kullanımının sıklığına dikkat çekilmiştir (Triffleman ve Arkadaşları, 1995).

Araştırmaya konu olan, genç madde bağımlılarının çoğunda, psikiyatrik bozukluklar, en sık olarak da davranım bozukluğu ve anti sosyal kişilik bozukluğu görülmektedir. Çocuk suçluluğu ile madde kullanımı arasındaki ilişki de oldukça kuvvetlidir. Çocuk suçlarında, sadece bağımlılık yapıcı madde kullanımı suça yol açmamakta olup, çoğu kez davranım bozukluğu önce gelmektedir (Hancı, 1997).

Borderline ve antisosyal kişilik bozukluğu olan kişilerde madde kullanımının yaygın olduğu belirtilmektedir. Kendine zarar veren kişilerin % 90' nın da madde kullanımının olduğu, % 66.7'sinin birden fazla madde kullandığı ve madde kullanımının % 71.1 oranında bağımlılık düzeyinde olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, kendine zarar veren kişilerin, kendine zarar vermeyenlere göre daha küçük yaşlarda madde kullandığı belirtilmiştir (Tarlacı ve Arkadaşları, 1997).

II.1.4.3. Bağımlılık Yapıcı Maddelerle İlişkide Kusurlar

Buna göre, BYM kullanan bireyler, yaşadıkları en temel duygusal durumları bile birbirinden ayırt edemezler. Çoğu zaman rahatsızdırlar ve duygudurum bozuklukları yaşarlar. BYM'in varlığı, bireye bir çeşit güven sağlar. BYM'i bırakmak, bağımlısı olan bireyde acı duyulmasına sebebiyet verir (Luborsky, 1984). Dodes (1990)'e göre, bağımlı bireyin, tolere edemediği duygulanımlar karşısında, çaresizlik ve güçsüzlük duyguları içinde; bağımlılık yapıcı maddeler kullanılarak yerine koyulmaya çalışılmaktadır. Bu durumda duygulanımın değişmesi bağımlı birey için amaç haline gelebilmektedir.

II.1.4.4. Psikosomatik Rahatsızlıklar

BYM kullanımı, üzüntüye karşı bir savunma mekanizması olarak görülmektedir. Bağımlı bireyin, içsel savunma mekanizmaları çalışmaz. Birey, dışarıdan BYM'yi kullanma şeklinde bir yardım olarak, savunma mekanizması ile BYM'yi eşleştirmiş olur. Böylelikle, BYM bireyin duyduğu endişeyi azaltarak, duygularının farkında olunmamasını sağlar (Luborsky, 1984). Wieder ve Kaplan (1969), Milkman ve Frosch (1973), bazı BYM'in duygulanım üzerine olan spesifik etkileri üzerinde durmuşlardır. BYM'lerin, arzulanan bu etkileri nedeniyle, birey tarafından seçildiğini öne sürmüşlerdir. Khantzian (1985)'e göre, eroin maddesinin kullanımı, öfke duygularını ve agresyonu azaltmak, kokain maddesinin kullanımının seçilmesini ise; depressif, anejik huzursuzluk duygularına karşı, kendi kendini tedavi girişimi olarak tanımlanmıştır.

Luborsky (1984)'e göre, psikodinamik teoriyle ilgili olarak bazı eleştirilerin olduğu belirtilmektedir. Bunlar;

- a) Bu teoride, madde bağımlılığı ile ilgili, sosyal, genetik ve farmakolojik unsurların tamamen görmezlikten gelinmesi,
- b) Madde kullanımından önce bireyde varolan sorunların, madde kullanımına neden olan sorunlardan ayrıştırılmaması,
- c) Son olarak da, madde bağımlılıklarının tek tip bağımlılık olarak görülmesi şeklindedir.

II.1.5. Madde Kullanım Sürecinde Davranışçı Kuram

Madde kullanımının fizyolojik ve sosyal sonuçları üzerine bilgi, kişisel inanışlar, sonuçları göz önüne alma, genel değerler, madde kullanımına ilişkin tutum, davranışsal niyetler, deneme davranışı, davranış evreleri yer almaktadır (Kandel ve Arkadaşları, 1978).

Davranışçı modele göre bağımlılığı anlamak, tanımak ve ona müdahale edebilmek, ancak madde kullanma davranışını başlatan ve sürdüren, bireysel ve çevresel

etkenlerin anlaşılması ve madde kullanma davranışının iyi bir analizi ile mümkün olabilir (Sungur,1991). Azrin ve Arkadaşları (1996), davranışsal yaklaşım yönünden madde bağımlılığını; klasik şartlanma, edimsel/operant şartlanma ve sosyal öğrenme teorileri olarak üç şekilde incelendiğini bildirmektedir.

II.1.5.1. Klasik Şartlanma Kuramı Açısından Bağımlılık Davranışının Gelişimi

Kişilik gelişmesinde ve davranışın oluşmasında etkinliğini sürdüren çağdaş ruhbilim öğretisine göre, koşullanmış tepkiler insan yaşamındaki, olumlu ve olumsuz davranışların öğrenilmesinde önemli rol oynamaktadır. Doğuştan varolan refleksif tepkiler, araya giren değişik uyanlarla koşullu tepkilere dönüştürebilir. Madde bağımlılığının oluşmasında, dışardan gelen uyanlar kadar insanın içinden gelen uyanlarında rolü vardır. Bu nedenle, türlü uyanların etkisi altında kalan birey, bu doğal tepkilerle bağlantısı oranında, bağımlılık yapıcı maddelere yönelir. Uyanlar sürdükçe, koşullanma pekişeceğinden bu tür maddelerin bağımlısı olur (Köknel, 1983).

Bununla beraber, bu kurama göre; alkol ve madde kullanma tutkusunu, koşullanma sonucunda oluşmaktadır. Özellikle, kaygının-alkolle ve kaygının bağımlılık yapıcı maddeyle giderilmesi örüntüsü, tekrarlı uygulama ve alışkanlıklar sonucunda öğrenilir. Öğrenme ilkeleri açısından alınan her türlü madde, kaygıyı azalttığından madde kullanmaya yönelim davranışını pekiştirir (Cappell ve Herman, 1972).

II.1.5.2. Edimsel (Operant) Koşullanma Kuramı Açısından Bağımlılık Davranışının Gelişimi

Bu kurama göre; BYM'yi kullanma davranışının sürdürülmesindeki en önemli neden bu davranışın oluşturduğu sonuçlardır. Sonuçlar ise, çeşitli olumlu ve olumsuz pekiştireçler aracılığıyla belirlenir. Olumlu pekiştireçler ödül ile eşdeğer tutulamazlar. Olumlu pekiştireçler, belirli bir davranış biçiminin oluşma sıklığını arttıran uyarıcılardır. Olumsuz pekiştireçler ise, ortamdan kayboldukları zaman, belirli bir davranış biçiminin tekrarlanma

sıklığını arttıran pekiştireçlerdir. Bu sürece göre, hoş giden veya sıkıntıdan kurtaran davranışın yapılma sıklığı artarken, sıkıntıya sokan veya mahrum eden davranışın yapılma sıklığı azalmaktadır. Pekiştirici özelliği olan maddelerin kullanılmasını takiben, bu maddeleri kullanma davranışı önce sıklaşmakta, sonra klasik koşullanma sürecinin de desteğiyle öğrenilmiş davranış olmaktadır (Nissel ve Arkadaşları, 1994).

Bireyde bağımlılık yapıcı maddelerin kullanılması sonucu sağlanan hoş giden duygular, bireyin madde kullanımına devam etmesi için bir sebep olabilmektedir. Kullanılan madde, birey üzerinde, ya hoş giden duygular oluşturmakta, ya da olumsuz duyguların bir süre için kaybolmasını sağlamaktadır. Bu nedenle, madde kullanımından sonra bireyde gerçek dışı oluşan duyguların, madde bağımlılığının olumsuz sonuçlarından daha önemli olduğu belirtilmektedir (Azrin ve Arkadaşları, 1996).

Diğer bir deyişle, madde bağımlısı birey açısından, arkadaşının elinde gördüğü bağımlılık yapıcı maddeler uyarıcı olmakta, önceden kendisinin kullandığı ortama ait görüntüler, sesler ve madde kullanımıyla eşleşmiş ruh halini zihinde çağrıştırarak, maddenin pekiştirici etkilerine benzeyen ve bağımlılık yapıcı madde kullanma isteğini de içeren koşullu tepkiye neden olmaktadır. Yani uyarıcı durum bireyde hareketlenme ve isteklilik yaratmakta ve bu da bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımını tetiklemektedir. Böylece edimsel ve klasik şartlanma süreçleri madde kullanma dürtüsünü sürekli yinelerken BYM kullanımı, bilinç dışı otomatik bir davranış olarak ortaya çıkmaktadır. Bireyin madde kullanımı, maddeye ulaşma, maddeyi kullanma, yakma, içe çekme, dumanı algılama ve seyretme gibi çok basamaklı bir işlevdir. Ayrıca madde kullanımının bireyde sosyal ilişkiyi rahatlatıcı olarak da işlev görmesi, madde kullanmayı sağlayan davranışa eşlik eden, çok zengin bir koşullu uyaran takımının oluşmasına yol açmaktadır (Nissel ve Arkadaşları, 1994).

II.1.5.3. Sosyal Öğrenme Kuramı Açısından Bağımlılık

Sosyal öğrenme modeli, belirli bir kültür içinde herhangi bir bağımlılık yapıcı madde kullanımının, yaygınlığını belirleyen bazı faktörlerin olduğunu belirtir. Bunlar, BYM'ye erişebilirliğin kolaylığı, maddenin kullanımındaki sınırlamalar ve maddenin kullanımına ilişkin ulusal politikalar (Bandura, 1986; Akers, 1977).

Sosyal bilimciler, madde kullanımı üzerinde, sosyal çevre değişkenlerinin etkilerinin öneminden söz etmektedirler. Toplumun ekonomik, sosyal, hukuk ve eğitim sistemlerinin yapısı davranışın belirleyicisidir. Sosyal düzensizlik ya da çöküş dönemleri, yetersiz toplumsallaşmaya neden olarak sosyal bağları ve bu nedenle de sosyal öğrenme değişkenlerini değiştirerek, olumsuz yönde etkilenen bireyler arasında, BYM kullanımında artışa neden olabilir. Bireyin yaşamında aile, okul, akran ve diğer topluluklarla olan sosyal bağlar, madde kullanımı davranışını belirlemede önemlidir. Çünkü birey, toplumda bulunan diğer bireylerin düşünce ve davranışlarından gözlem yaparak model almaktadır. Toplumsal değer yargılarının, bağımlılık yapıcı madde kullanımına şiddetle karşı çıktığı ve desteklemediği ortamlarda, bu maddeler kolay elde edilebilse bile madde kullanımı, çok düşük olabilmektedir. Buna karşılık, herhangi bir toplumsal çevrede, bir maddenin kullanılması heyecan ve zevk verici bir statüyü de sağlıyorsa, yani madde toplumsal bir değer taşıyorsa, o madde, o toplum kesiminde yaygınlaşabilir. Bu da övülen davranışların taklit edildiğini, sonuçları olumsuz karşılanan davranışların ise, birey tarafından tekrar edilmediğini göstermektedir. Çünkü bu kopuş bireyde boşluk yaratmakta ve birey bunu dolduracak bir sosyal desteğe yönelmektedir (Öztürk, 2002).

Araştırmalar aile bağlarındaki kopuşun suçlu akranlara bağlanma olasılığını arttırdığını göstermiştir (Eliot ve Arkadaşları,1985). Ruhsal değişkenler, sosyal bağlar, bilgi, tutum ve davranışların arasındaki ilişkinin tamamlayıcısı ruhsal değişkenlerdir. Sosyal bilimciler zayıf aile bağlarının, stres, başa çıkma yetersizliği, isyankârlık, risk alma davranışı, zorlanma, sosyal çekilme ve depresyon ile bağlantılı olduğunu ileri sürmektedir. Birçok

araştırmada, sosyal stres değişkenleri ile madde kullanımı arasında bir ilişki olduğu gösterilmiştir (Shiffman ve Wills, 1985; Schantz ve Spotts, 1986; Winick, 1986).

Madde kullanıcılarının çoğunda aşırı güvensizlik, bağımlılık, benlik ve ego zayıflığı, engellenmeye dayanma eşiğinde düşüklük, bunaltı, panik, çökkünlük ve ağır yılmılık durumlarının sık yaşanması, güvensizlik, güçsüzlük ve başarısızlığı kapatabilmek için otoriteye karşı gelme, yasaları ve kuralları çiğneme eğilimi, hazcılığa (hedonizm) eğilim gibi özellikler bulunmaktadır (Cloninger, 1999).

Çeşitli maddeleri bir arada ve ağır dozda kullanan kişilerde, yakın ilişkileri düzenleme zorluğu ve tolerans azalır (Treece, 1984). Öte yandan güçlü aile bağları ve diğer sosyal bağlar pozitif sosyal beceri ve yeteneklerin gelişimine ve yüksek benlik değerine yol açar. Kişilik faktörleri bireyin sosyal durumlarla başa çıkma yeteneğini ve madde kullanımı arzusunu etkiler (Kaplan, 1975).

II.1.6. Bilişsel Davranışçı Yaklaşım Kuramı Açısından Bağımlılık

Aaron T.Beck'in geniş olarak depresyon tedavisi çalışmaları üzerine kurulu bulunan bilişsel davranışçı yaklaşım, özellikle son yıllarda madde kullanım bozukluklarında yaygın olarak kullanılmaya başlanan, etkin bir yaklaşım yöntemidir. Bilişsel davranışçı yaklaşım, nasıl hissedildiğinin ve nelerin yapıldığının belirlenmesi konusunda önemli rol oynar. Nasıl düşünülmesi ve nelerin yapılması gerektiğini öğreten bir yaklaşımdır. Bu açıdan davranışçı ve bilişsel yaklaşım, istenmeyen duygu ve davranışlarla karşılaşıldığında, bu duygu ve davranışları arzu edilir duygu ve davranışlara dönüştürmek bakımından önemlidir. Bilişsel terapi ile çocuklar, gençler, yetişkinler, ve aileler üzerinde, madde bağımlılığı konusunda, kısa ve uzun süreli terapi gruplarında başarılı sonuçların alındığı belirtilmektedir (Beck ve Arkadaşları, 1993).

Bilişsel davranışçı yaklaşımda, temel yöntem, “tanı, kaçın ve başa ık” olarak görülebilir. Yine bu yaklaşım, beceri geliştirme eğitimleri, istekle başa çıkma, değişim için

motivasyonun sağlanması, madde ile ilgili düşüncelerin idaresi, sorun çözme yetilerinin geliştirilmesi, yüksek riskli durumların tanınması ve idaresi, uygunsuz kararların tanınması ve ret etme becerilerinin geliştirilmesi gibi unsurları barındırmaktadır (Beck ve Arkadaşları, 1991).

Ulusal BYM Kullanımı Enstitüsü (National Institute of Drug Abuse, NIDA) (1999)'ne göre, madde kötüye kullanımının bilişsel modelinde, belirli bireylerde madde kötüye kullanımı için bilişsel bir duyarlılık geliştiği öne sürülmektedir. Belirli koşullarda özgül inançlar madde kullanımı olasılığını arttırmak üzere etkinleşir. Bazı bireyler, ilişkilerinde daha rahat olabilmek için bağımlılık yapıcı maddeleri kullandıklarını ve bu sayede daha rahat sosyalleştiklerini ileri sürerler. Bu gibi inançlar, belirli dürtüleyici koşullarda, BYM kullanma riskini arttırmaktadır. İnançlar, bireyde sürekli nitelikli bilişsel süreçlerdir. Bunlar bireyde bir kez oluştuğunda, deneyimle kolay kolay değişmeyen süreçlerdir. Kişinin madde kullanımına karar vermesiyle bağıntılı işlevsiz inançlar üç ana kategoride toplanır. Bunlar;

1. Beklentsel,
2. Sıkıntıdan kurtulmaya yönelimli,
3. Kolaylaştırıcı ya da izin vericidir.

Birinci kategorideki inançlar, genellikle madde kullanımına yönelik beklentileri yansıtır. Bireyin, BYM kullandığı zaman kendisini iyi hissettiğini belirtmesi, bu yöndeki kullanıma örnektir. Bireyin, sıkıntıdan kurtulma yönelimli inançlar BYM kullanımının rahatsız edici durumları ortadan kaldıracağına, kolaylaştırıcı ya da izin verici inançlar ise, bağımlılık yapıcı maddelerin bireye verdiği kötü etkilerine karşın madde kullanımını kabul edilebilir kılar. Bireyin, bağımlılık yapıcı maddeleri kullanarak risk almasının kötü bir şey olmadığını düşünmesi, bu inanç kategorisine örnek olarak verilebilir (NIDA, 1999).

Bilişsel kuram, bağımlılık yapıcı maddelerin kötüye kullanımını, madde kullanımına ilişkin yanlış inanç ve isteklerin, genellikle önceden belirlenebilen, yüksek riskli koşullarda aktive olduğunu ileri sürer. Bu koşullar içsel ya da dışsal olabilir. Dış koşulların örneği, bağımlılık yapıcı maddeler ve madde kullanımına yarayan gereçlerin görülmesi veya kokain ya da diğer maddelerin kullanıldığı bir ortamda olmak şeklindedir. İç koşullar ise, depresyon, anksiyete ve sıkıntı gibi rahatsız edici emosyonel durumlardır (Beck ve Arkadaşları, 1991).

Bilişsel davranışçı yaklaşım özellikle, BYM'den kokain bağımlısı bireyleri bu alışkanlıklarından vazgeçirmede kullanılan bir yöntemdir. Bu açıdan bakıldığında, bilişsel davranışçı yaklaşımın iki kritik bileşeni vardır. Bunlar “fonksiyonel analiz ve yetenek eğitimi”dir. *Fonksiyonel analiz ile*, bireylerin kokain kullanmadan önce ve kullandıktan sonraki düşüncelerini, hislerini ve neler hissettiklerini tanımlama imkanları oluşmaktadır. Kokain kullanımına yol açan sebepler ve yüksek risk durumlarını tayin etmede kullanılır. *Yetenek eğitimi ise*, kokain bağımlılarının, kokainle ilişkili eski alışkanlıklarını unutmalarına ve sağlıklı yetenek ve alışkanlıkları hatırlamalarına ya da öğrenmelerine yardımcı olmaktadır. Böylelikle, bilişsel davranışçı yaklaşım, başarılı madde bağımlılığı tedavisini ilgilendiren çeşitli kritik görevleri gösterir (Carroll ve Rounsaville, 1992).

Bilişsel davranışçı yaklaşım, bireylerin kokain kullanımını durdurmak için, kokain kullanımına devam edildiğinde bireyin, ne kazanıp ne kaybedeceğini ortaya koyan bilişsel bir karar analizi yapmasını sağlar. Ona bu kuramın özü olan, baş etme yeteneklerini öğretir. Bireylerin bağımlılık yapıcı madde kullandığında ve başka bağımlılık yapıcı madde kullanma durumlarının yarattığı, yüksek risk durumlarının neler olabileceğini tanımalarını sağlar. Bu durumlarla baş etmenin etkin yollarını gösterir. Kuramın temel hedefi, bağımlılık yapıcı maddeleri kullanmaya yönelik yaşam tarzı alışkanlıklarını tanıma ve onların yerine daha

olumlu aktiviteler yapılmasını sağlamaktır. Ayrıca bireyin ödüllendirilmesi de sağlanarak, BYM kullanımıyla geçen yaşam tarzı azaltılmaya çalışılır (Caroll ve Rounsaville, 1991).

II.1.7. Motivasyon Arttırma Yaklaşımı

Motivasyon arttırma teorisi, bilişsel davranışçı yaklaşım ile benzerlikler gösterir. Motivasyon psikolojisi prensipleri temeline dayanır. Bu yöntemde, bireylere adım adım BYM kullanımından arındırma yolu, rehberlik yapma ve eğitime yöntemi uygulanmaz. Bunların yerine bireylerin, kendi değişebilme yeteneklerini harekete geçirmek için, motivasyon stratejileri kullanılır. Motivasyon arttırma yaklaşımı, madde bağımlısı bireylerin, bağımlılıklarından vazgeçmelerini sağlamak amacıyla; motivasyonlarını güçlendirmek için, madde kullanımı ile nelerin kazanılıp, nelerin kaybedileceğini tespit edilmesini sağlar. Davranışlarını değiştirmeleri konusunda, nasıl hareket etmeleri gerektiği bireyin kendisine bırakılır. Bireyin davranışlarını değiştirmek için, kullanılabilir kaynaklarını değerlendireceklerini ve eğitimin gerekli olmadığı savunulur. Motivasyon arttırıcı yaklaşımla, bireylerin niçin madde kullanımını değiştirmek konusunda çabalamaları gerektiğini savunulur. Bilişsel davranışçı yaklaşımda ise, bireyin, BYM kullanımı alışkanlığını nasıl değiştirilebileceği üzerinde durulmaktadır. Buradan görüldüğü gibi, her iki yaklaşımda bu aşamada birbirini tamamlayıcı durumdadır (Miller ve Rollnick, 1992).

II.2. Bağımlılık Yapıcı Maddelerle İlgili Araştırmalar

Madde kullanımı ve bunlara bağımlılık durumları dünyanın gelişmiş veya gelişmemiş birçok ülkesinde önemli toplumsal, ekonomik ve sağlık sorunları oluşturmaktadır (Köknel, 1998). Karmaşık sorunlarda çabuk ve yapılandırılmamış çözümler arayan toplumlarda uyuşturucu alışkanlığı artarak büyüyen bir sorun haline almaya başlamıştır (Sherin, 1995). Gelişmiş ülkelerde halk sağlığı sorunu haline gelen madde bağımlılığında özellikle genç popülasyonun risk grubunu oluşturduğu gözlenmektedir (Uzbay ve Arkadaşları, 1998). Bu bölümde, bağımlılık yapıcı maddeler ve bağımlılık yapıcı maddelerin

kullanımı ile ilgili olarak ülkemizde ve yurt dışında “Yüksek Öğrenim Gençliği” olarak da bilinen 18-25 yaş arası gençler üzerinde gerçekleştirilmiş, araştırmalara değinilecektir.

II.2.1. Yurt Dışında Bağımlılık Yapıcı Maddelerle İlgili Yapılan Araştırmalar

Literatürde, BYM ile ilgili olarak yurtdışında bulunan üniversitelerde yapılan çalışmalar incelenerek, araştırmalara ait bilgiler aşağıda aktarılmıştır.

1986 yılında Amerikan Tıp Derneği 23 tıp fakültesinde madde kullanımı araştırması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada yaşam boyu marihuana kullanımı % 6.2, kokain % 32.5, trankilizanlar % 19.5, amfetaminler % 22.6 olarak aktarılmıştır. Son bir ay içinde madde kullanım prevalansı marihuana için % 10, trankilizanlar için % 2.3, eroin dışındaki BYM için % 1.1, amfetaminler için % 0.3, barbitüratlar için % 0.2, LSD için % 0.1 ve eroin için % 9 olarak bulunmuştur. Ayrıca bu araştırmada, deneklerin çoğunluğunun marihuana kullanımına lise döneminde, kokain kullanımına ise kolej yıllarında başladıkları aktarılmaktadır. Sadece trankilizan kullananların ilk kullanımının tıp fakültesi yıllarında başladığı belirtilmektedir (Flaherty ve Richman, 1993).

Yine, 1993-1994 yıllarında Newcastle Upon Tyne Üniversitesi'nde 186. dönem II. Sınıf Tıp Fakültesi öğrencileriyle yapılan araştırmada, başlıca kannabis olmak üzere, BYM'i kullanım prevalansının yüksek olduğu bildirilmektedir. Esrar maddesinin en az bir kez kullanılma oranının erkeklerde % 54.0, kızlarda % 45.9 olduğu, diğer BYM'in öğrencilerin % 22.2'si tarafından denendiği belirtilmektedir. Bu bulgular, 1983-1984 yıllarında yapılan aynı üniversitedeki 215 tıp fakültesi öğrencisine ait araştırma bulgularıyla karşılaştırıldığında, BYM madde kullanımının geçen 10 yıl içerisinde ciddi oranda artış gösterdiği bildirilmektedir (Ashton ve Kamali, 1995).

1998 yılında İngiltere'de, 7 tıp fakültesinde okuyan 785 II. Sınıf öğrencisinin katılımıyla yapılan araştırmada; erkek öğrencilerin % 54'ü, kız öğrencilerin % 40'nın BYM'i en az bir kez kullandıkları bildirilmektedir. En çok kullanılan bağımlılık yapıcı maddenin

esrar olduğu ve öğrencilerin % 10'nun bu maddeyi düzenli olarak kullandığı aktarılmaktadır. Aynı araştırmada Amfetamin ve türevlerinin % 8, LSD maddesinin % 7, Ecstasy maddesinin ise % 4 oranlarında en az bir kez öğrenciler tarafından kullanıldıkları da bildirilmiştir (Webb ve Arkadaşları, 1998).

1999'da ABD'de de bir üniversitede BYM kullanım durumunu belirlemek amacıyla yapılan, "Geleceği İzlemek" (Monitoring The Future) adlı çalışmada, ecstasy kullanımının bir yıl içinde % 3.3'ten, % 4.4'e yükseldiği belirtilmiştir (Johnston ve Arkadaşları, 1999)

1999 yılında İspanya'da bulunan bir üniversite'de öğrencilerle yapılan bir araştırmada, yasadışı ilaçların yaşam boyu kullanım oranının % 28.3, son 12 ayda ise, % 16.7 oranında olduğu saptanmıştır (Martinez ve Arkadaşları, 1999).

Yine aynı yıl içerisinde, Kenya'da üniversite öğrencileriyle yapılan çalışmada, yaşam boyu kannabis kullanımının % 19.7, inhalan kullanımının % 7.2 oranlarında olduğu aktarılmaktadır (Odek-Ogunde ve Pande-Leak, 1999).

2000 yılında, İngiltere'de bulunan Leeds Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde okuyan, 136 kişilik II. yıl öğrencisiyle gerçekleştirilen çalışmaya katılan öğrencilerin % 33.2'sinin, yasal olmayan maddeleri kullandıkları ve bunların % 28.3'ünü erkeklerin, % 35.6'sını ise kızların oluşturduğu saptanmıştır. Kullanılan BYM arasında en sık kullanılanın esrar maddesi olduğu belirtilmektedir (Pickard ve Arkadaşları, 2000).

II.2.2. Yurdumuzda Bağımlılık Yapıcı Maddelerle İlgili Yapılan Araştırmalar

Ülkemizde yer alan üniversitelerde genel olarak tütün ve tütün mamülleri ile alkol bağımlılığı üzerine çok sayıda araştırma yapılmakla birlikte, araştırmamıza konu edilen bağımlılık yapıcı maddelerle ilgili olarak, yüksek öğretim düzeyinde sınırlı sayıda çalışmanın yapıldığı saptanmıştır. Bu bölümde bu çalışmalara yer verilecektir.

İstanbul Üniversitesi öğrencileri arasında yapılan bir araştırmada alkol ve madde bağımlılığı incelenmiştir. 1982-1983 yıllarında üniversite 4.sınıfta okuyan öğrencilerden rastlantısal örnekleme yöntemi ile seçilen 567 öğrencinin % 67'sinin sakınleştirici ilaçları hiç kullanmadığı, % 33'ünün de çeşitli derecelerde kullandığı belirtilmektedir. LSD ve esrar türevi olan marihuana gibi maddeleri bir ya da birkaç kez kullananların oranı %1, esrarı zaman zaman kullananların oranı ise % 0.8 olarak bulunmuştur (Ekşi, 1986).

Yine, 1990 yılında, Ankara'daki 4 üniversiteden seçkisiz örnekleme yöntemi ile seçilen 1382 öğrenciye, Dünya Sağlık Örgütü tarafından geliştirilmiş madde kullanımını ve sıklığını taramaya yönelik bir soru listesi uygulanmıştır. Alkol ve sigara dışında kalan yasadışı maddeleri yaşam boyunca en az bir kez kullananların oranı % 5 -% 9 olarak bulunmuştur. Ayrıca, bu maddelerin ve ilaçların ayda bir kez kullanım oranı ise, % 0-0.2 olarak belirtilmektedir. Bu çalışma, içerdiği bulgular açısından bazı sınırlılıkları taşımakla birlikte, ülkemizde üniversite gençliğinde BYM kullanımı açısından ilk geniş verileri oluşturmaktadır (Yüksel ve Arkadaşları, 1994).

1990 yılında gerçekleştirilen başka bir çalışmada, İstanbul'da bulunan bir üniversitede, 4613 öğrenci ile yapılan çalışmada, yaşam boyu en az bir kez sedatif ilaç diazepam kullanan öğrencilerin oranı % 15 iken, bu oran uyarıcı etkiye sahip maddelerden olan amfetamin ve türevlerinin % 2.6, esrar maddesinin % 6, LSD maddesinin ise, % 1.3 oranında kullanımının olduğu bulunmuştur (Ekşi, 1990).

1996 yılında, yapılan başka bir araştırmada; Gazi Üniversitesi'nden 418; Hacettepe Üniversitesi'nden 424; Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nden 376 olmak üzere toplam 1218 öğrenci üzerinde araştırma yapılmıştır. Örnekleme oluşturan öğrencilerin yaklaşık olarak % 47'sinin fen bilimlerinden, % 53'ünün sosyal bilimlerden seçildiği; grubun yaklaşık % 55'inin kız ve % 45'inin ise erkek öğrencilerden oluşturulmuştur. Öğrencilerin

tümünün bekar olduğu, evli, dul veya boşanmış olanların örnekleme dahil edilmediği belirtilmektedir. Öğrencilerin yaşları % 96'sı 20-25, % 4'ü ise 26 ve daha yukarı yaşta olup yaş ortalamaları 23.22'dir. Araştırmada; cinsiyet, öğrencilerin algıladıkları sosyo-ekonomik düzey, dindarlık düzeyi, ailesinde kimyasal madde kullanan olup olmaması, ilk defa kimyasal maddeyi ne zaman kullanmaya başladıkları, kimyasal madde kullanmaya nasıl başladıkları, değişkenleri incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre; araştırmaya katılan öğrencilerin % 2'sinin, BYM kullandığı ve bu öğrencilerin (n=24) % 42'sinin kız, % 58'inin ise erkek öğrenciler olduğu saptanmıştır. Cinsiyetlere göre değerlendirildiğinde, kızlar arasında BYM kullananların oranı % 2 iken, bu oranın erkekler için % 3'e çıktığı, ancak yüzdeler arasındaki farkın manidar bulunmadığı ($\chi^2=1.673, P=.1959$) belirtilmektedir. BYM kullanan öğrencilerin, % 50'sinin ailesinin "dindar", % 33'ünün ailesinin "biraz dindar" ve % 17'sinin ailesinin "ateist" olduğu bulunmuştur. Aynı araştırmada, ailesi "dindar" olan öğrencilerden BYM kullananların oranının % 2, ailesi "biraz dindar" olan grupta % 1, ailesi "ateist" olan grupta ise BYM kullananların oranının % 13 olduğu ve yüzdeler arasındaki farkın anlamlı olduğu ($\chi^2=20.333, p=.0001$) görülmüştür. Bağımlılık yapıcı madde kullanan öğrencilerin % 25'inin ailesiyle birlikte, % 75'inin ise ailesinden ayrı olarak kaldığı, ailesinden ayrı olarak kalan öğrencilerden % 3'ünün, ailesiyle birlikte kalan öğrencilerin ise % 1'inin BYM kullandığı, yüzdeler arasındaki farkın anlamlı olduğu ($\chi^2=4.47 p=.0345$) saptanmıştır. İlk defa BYM'yi hangi yıllarda denedikleri değişkenine, öğrencilerin % 17'sinin lise yıllarında, % 83'ünün ise üniversite yıllarında denediklerini belirttikleri, BYM kullanan öğrencilerin % 80'inin arkadaşlarının etkisinde kalarak, % 20'sinin ise meraktan dolayı ve kendi istekleriyle denediklerini ifade ettiklerini ayrıca, yüzdeler arasındaki farkın manidar olduğu ($p=.001$) anlaşılmıştır (Arslan ve Arkadaşları, 1998).

1998 yılında Selçuk Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi'nde gerçekleştirilen bir çalışmada, 278 kız öğrenci örneklem olarak alınmıştır. Bu araştırma ile, kız öğrencilerin

madde kullanımı ile kişilik özellikleri ve ruhsal belirtileri arasındaki ilişkisinin belirlenmesi ve madde kullanımını önleme çalışmalarında kullanılacak yöntem geliştirilmeye çalışılmıştır. Hacettepe Kişilik Envanteri HKE ve Belirti Tarama Listesi BTL 'nin kullanıldığı bu çalışmada, örneklem grubunun % 6.5'ini temsil eden 18 öğrencinin, sıklığı değişmekle birlikte ilaç kullandığı belirtilmektedir (Herken ve Arkadaşları, 2000).

Yine 1999'da, İstanbul Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, Alkol ve Madde Bağımlıları Tedavi Merkezi'nde (AMATEM) tedavi görmüş, 43 madde bağımlısı hasta ile, madde kullanmayan Gazi Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Fakültesi ile İletişim Fakültesi'nde öğrenim gören 56 üniversite öğrencisi üzerinde çalışma yapılmıştır. Araştırmaya katılan ve BYM madde kullanmış olanların çoğunluğunun madde kullanmadan önce madde ile ilgili olarak yeterli bilgi düzeyine sahip olmadıkları, tedavi görmelerine rağmen kendilerine yeterince yardımcı olunamayacağı düşüncesine kapıldıkları vurgulanmıştır. Ayrıca uyuşturucuya başlamadan önce kendilerine danışmanlık hizmeti veren bir kurumla karşılaşmış olsalar, BYM kullanımına başlamayacakları düşüncesinde oldukları belirtilmiştir (Güngör, 1999).

2000 yılında, Dokuz Eylül Üniversitesi, Tıp Fakültesi'nde, 121. Dönem II.sınıf'da öğrenim görmekte olan, yaşları 20-28 arasında değişen, 47'si kız, 74'ü erkek toplam 121 öğrenci ile araştırma yapılmıştır. Örneklem grubunun % 11.7'sinin yasal olmayan madde kullanmayı düşündükleri, % 6.7'sinin ise BYM'yi denedikleri belirtilmiştir. Ayrıca, çalışmada BYM deneyen grupta bulunan 3 öğrencinin BYM'yi ilk kez 17 yaşında denediği belirtilmiştir (Akvardar ve Arkadaşları, 2001).

2001 yılında Mersin ilinde yapılan bir başka çalışmada; ortaokul, lise ve üniversite öğrencileri arasında sigara, alkol ve yasa dışı madde prevalansını belirlemek üzere çalışmaya 3282 öğrenci alınmıştır. Anket verileriyle elde edilen çalışmada; esrar, uçucu maddeler ve diğer ilaçların kullanımının, üniversite öğrencileri arasında ortaokul ve lise

öğrencilerine oranla daha düşük olduğu belirtilmektedir. Ayrıca çalışmada, genel olarak, Mersin ilinde ergenler arasında yasa dışı madde kullanım oranlarının batı ülkelerindeki kullanım oranlarına oranla daha düşük olduğu belirtilmektedir. Buna karşın, esrar maddesinin en yaygın olarak kullanılan yasa dışı madde olduğu ifade edilmektedir (Tot ve Arkadaşları, 2001).

Selçuk Üniversitesi merkez kampüslerinde 2002 yılında, üniversite öğrencilerinde DSM-IV ölçütlerine göre nikotin, alkol ve madde bağımlılığının 12 aylık yaygınlık oranlarını araştırma amacıyla, 168'i erkek ve 155'i kız olmak üzere toplam 323 öğrenciyle yapılan çalışmada; Uluslararası Bileşik Tanı Çizelgesi, CIDI, kullanılmış ve öğrenciler arasında Madde kötüye kullanımı ve bağımlılığı tanısı alan öğrencinin olmadığı belirtilmiştir (Kaya ve Çilli, 2002).

2003 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Bölümü'nce Türkiye'de üç ayrı tıp fakültesinde gerçekleştirilen çalışmada, 304 birinci sınıf ve 143 altıncı sınıf öğrencisi incelenmiştir. Bu çalışmaya göre, öğrencilerin % 4'ünün en az bir defa yasadışı madde olarak, esrar, ecstasy, kokain maddelerinden birini kullandığı, belirtilmiştir. Aynı çalışmada, birinci sınıfların madde kullanmaya başlama yaşının altıncı sınıflara oranla daha düşük olduğu aktarılmaktadır. BYM'i denemiş olan bu öğrencilerin % 25.5'inde anksiyete ve % 36.8'inde de depresyon saptandığı bildirilmektedir (Akvardar ve Arkadaşları, 2003).

2004 yılında, Harran Üniversitesi Öğrencileri'nin madde kullanım yaygınlığı ve özelliklerini belirlemek amacıyla yapılan çalışmada; Tıp Fakültesi 1.sınıftan 27, Fen-Edebiyat Fakültesi'nin 1.sınıflarından 226 olmak üzere, toplam 253 öğrenci örnekleme dahil edilmiştir. Örneklemin % 68'ini 171 erkek ve % 32'sini 82 kız öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada, % 2.4 oranında 6 öğrencinin, yaşamları boyunca en az bir kez yasadışı maddelerden esrar, eroin, uyarıcılar veya inhalan kullandıklarını; % 8.7 oranındaki 22

öğrencinin ise, yasadışı madde kullanan bir arkadaşına sahip oldukları belirtilmiştir (Altındağ ve Arkadaşları, 2005).

Yine, 2004 yılında Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi 1.sınıfında okuyan 185 öğrencinin katılımıyla öğrencilerin madde bağımlılığı ile ilgili bilgi, görüş ve tutumlarının saptanması amacıyla bir anket çalışması yapılmıştır. Araştırmaya 17-21 yaş aralığında olan % 42.7 oranında 79 erkek, % 57.3 oranında 106 kız olmak üzere toplam 185 öğrenci katılmıştır. Öğrencilerin 172'sinin (% 94) madde bağımlılığı kavramını önceden duyduğunu, 113'ünün (% 72.3) bu kavramı yazılı ve görsel basından duydukları belirtilmiştir. Madde bağımlıları tedavi merkezlerinin varlığını 125 öğrencinin bilmediği, 60 öğrencinin ise bildiği, bilenler arasından da 30 öğrencinin merkez olarak AMATEM adını verdikleri anlaşılmaktadır. Yine araştırmaya katılan öğrencilerin 101'inin (% 52.2) “bağımlılık yapan maddeler insanı sorunlarından uzaklaştırır” ifadesine kesinlikle katılmadıklarını, 30'unun (% 16.4) ise sadece katılmadıklarını belirttikleri saptanmıştır (Altıntaş ve Arkadaşları, 2004).

Boğaziçi Üniversitesinde 2005 yılında farklı sınıflardan seçilmiş 735 öğrencide yaşam boyu en az bir kez esrar kullanımının % 9.2, ecstasy kullanımının % 2.7, uçucu madde kullanımının % 1.2, eroin kullanımının % 0.3, benzodiazepin kullanımının % 3.4 ve flunitrazepam kullanımının % 0.6, kokain kullanımının ise % 0.4 olduğu belirtilmektedir (Taner, 2005).

Ayrıca, konu ile ilgili önemli olan araştırmalardan bir diğeri, 2002 yılında Türk Psikologlar Derneği tarafından, 72 il, 74 ilçe ve 51 köyde gerçekleştirilmiştir. Her ne kadar bu araştırma, üniversite öğrencileri üzerinde yapılmamış olsa da, araştırmanın yöntemi, içeriği ve kapsamı açısından önemli olması nedeniyle burada, değinilecektir. Araştırmada, ülkemizde madde kullanımıyla ilgili en kapsamlı yaygınlık verilerinin elde edilmesi amaçlanmıştır. 15-24 yaş ve üzerindeki kişiler arasındaki 7681 kişi üzerinde uygulanan araştırmada, bireylerin madde kullanımı yaş, eğitim, cinsiyet açısından incelenmiştir. Bulgularda, Türkiye’de madde kullanım eğilimleri açısından; gençlerin risk grubunu oluşturduğu, bunun yanı sıra yetişkin nüfusun da risk grubu oluşturduğu, bu nedenle madde

kullanım davranışlarını önleme ve koruma açısından bütüncül olarak ele alınması gerektiği belirtilmiştir (Türk Psikologlar Derneği, 2002).

III. BÖLÜM

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde, evren ve örneklem, araştırmada kullanılan veri toplama araçları, veri toplamada izlenen yol ve verilerin analizinde uygulanan istatistiksel işlemler üzerinde durulmuştur.

3.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2005-2006 yılı öğrenim döneminde, Mersin Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrenciler oluşturmuştur. Evrendeki öğrenci sayısını tespit edebilmek amacıyla, Mersin Üniversitesi Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı'ndan alınan öğrenci sayılarını gösterir veriler, tablo.1'de verilmiştir.

TABLO 1.

Mersin Üniversitesi 2005-2006 Dönemi Öğrenci Sayıları ile Örneklem Ait Veriler.

Bölümler Sınıflar	Erkek				Kız				Toplam			
	Evren		Örneklem		Evren		Örneklem		Evren		Örneklem	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Fakülte	5303	56	542	54	4222	44	466	46	9525	48	1008	48
1	803	57	153	57	595	43	117	43	1398	14	270	27
2	615	50	115	50	620	50	116	50	1235	13	231	23
3	459	46	92	45	524	54	112	55	983	10	204	20
4+	951	60	182	60	644	40	121	40	1595	16	303	30
Yüksek Okul	6758	66	742	68	3424	34	349	32	10182	52	1091	52
1	3105	71	413	71	1228	29	167	29	4333	42	580	53
2	2363	63	329	64	1349	27	182	36	3712	36	511	47
Toplam	12061	61	1284	61	7646	39	816	39	19707		2100	11

Tablo1'e göre, Mersin Üniversitesi'nde halen öğrencilerin 9525'inin (% 48) fakültelerde, öğrencilerin 10182'sinin (% 52) ise yüksekokullarda öğrenim gördüğü gözlenmektedir. Fakültelerde öğrenim gören öğrencilerin 5303'ünü (% 56) erkek öğrenciler, 4222'sini (% 44) ise kız öğrenciler oluşturmaktadır.

Yüksekokullarda öğrenim gören öğrencilerin 6758'ini (% 66) erkek öğrenciler, yine öğrencilerin 3424'ünü (% 34) ise kız öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında, Tıp Fakültesi'nin 5. ve 6. sınıflarında halen öğrenim gören öğrencilerin sayıları, 4.sınıfta öğrenim gören öğrencilerin sayılarıyla birleştirilerek, 4.sınıf ve üstü şeklinde oluşturulmuştur.

Fakültelerde öğrenim gören 1. sınıf öğrencilerinin 803'ünü (% 57) erkek öğrenciler, 595'ini (% 43) ise kız öğrencilerin oluşturduğu; fakültelerde öğrenim gören 2. sınıf öğrencilerinin 615'ini (% 50) erkek öğrenciler, 620'sini (% 50) ise kız öğrencilerin oluşturduğu; fakültelerde öğrenim gören 3. sınıf öğrencilerinin 459'unu (% 46) erkek öğrenciler, 524'ünü (% 54) ise kız öğrencilerin oluşturduğu; yine fakültelerde öğrenim gören 4.sınıf ve diğer üst sınıflarda bulunan öğrencilerin 9517ini (% 60) erkek öğrenciler, 644'ünü (% 40) ise kız öğrencilerin oluşturduğu gözlenmektedir.

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin, BYM kullanılan ortamlarda bulunma ve BYM kullanmalarına göre dağılımları, tablo.2’de gösterilmiştir.

TABLO 2.

Üniversite Öğrencilerinin BYM Kullanılan Ortamda Bulunma ve BYM’i Kullanmalarına Göre Sayı ve Yüzde Puanları.

Değişkenler	n	%
BYM Kullanılan Ortamda Bulunma		
Evet	629	30.0
Hayır	1471	70.0
BYM’leri Deneme		
Hiç	1857	88.4
Bir Kez	114	5.4
Birkaç Kez	82	3.9
Kullandım Bıraktım	30	1.4
Halen kullanıyorum	17	0.8
Toplam	2100	100.0
BYM’in İlk kez Denendiği Dönem		
İlkokul	3	0.1
Ortaokul	15	0.7
Lise	115	5.5
Üniversite	111	5.3
Toplam	244	11.6

Tablo.2’de görüldüğü gibi, üniversite öğrencilerinin BYM’lerin kullanıldığı ortamda bulunmalarına göre, araştırmaya katılan 629 öğrencinin (% 30) BYM kullanılan ortamda yer aldığı saptanmıştır. Araştırmaya katılan 1472 öğrencinin (% 70) ise, BYM kullanılan ortamda bulunmadığı belirlenmiştir.

BYM’i deneme faktörüne göre, araştırmaya katılan 1857 öğrencinin (% 88.4) BYM’i hiç kullanmadığı; araştırmaya konu edilen “esrar, eroin, kokain ve ecstasy” gibi

BYM'lerden herhangi birini, bir kez deneyen 114 öğrencinin (% 5.4) olduğu, BYM'den birisini birkaç kez deneyen 82 öğrencinin (% 3.9) olduğu, BYM'leri kullanıp bıraktığını belirten 30 öğrenci (% 1.4) olduğu, BYM'leri halen kullandığını belirten 17 öğrencinin (% 0.8) olduğu gözlenmektedir.

BYM'in ilk kez denendiği döneme göre, BYM'i ilk kez ilkokul döneminde deneyen 3 öğrencinin (% 0.1) olduğu, BYM'i lise döneminde ilk kez deneyen 115 öğrencinin (% 5.5) olduğu, BYM'i ilk kez üniversite döneminde deneyen 111 öğrencinin (% 5.3) olduğu görülmektedir.

3.1.1. Örneklem Oluşturulması

Araştırmanın örneklemini oluşturmak için, bilimsel araştırmalarda kullanılmakta olan EPI-6 programı kullanılmıştır (Dean ve Arkadaşları, 1993).

En geniş örneklem büyüklüğü için beklenen frekans % 50 kabul edilerek, ± 2 sapma ve % 95 güven aralığına göre, minimum örneklem büyüklüğünün, 2140 öğrenciden oluşması gerektiği hesaplanmıştır. Bu nedenle, araştırma örneğine 2140 öğrenci alınmıştır. Araştırmada, 40 öğrencinin vermiş olduğu eksik ya da yanlış doldurulmuş anket formları, değerlendirmeye alınmayarak iptal edilmiştir. Araştırmaya, toplam 2100 örneklem üzerinden başlanılmıştır. Araştırmaya katılma oranı % 98.1 olarak gerçekleşmiştir

Araştırma örnekleminin belirlenmesinde, "Tesadüfi Tabakalandırma" yöntemi uygulanmıştır. Örneklem alınacağı fakülteler ve yüksek okullar, random yöntemiyle belirlenmiştir. Belirlenen fakülte ve yüksek okullardan alınan örneklem sayıları ise, öğrenim gören öğrencilerin cinsiyet, sınıf kriterleri göz önüne alınarak, evreni temsil ettikleri oranlar nispetinde, örneklem hacmine oranlanmaları suretiyle tespit edilmiştir. Araştırmaya; Eğitim Fakültesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tıp Fakültesi, Turizm İşletmesi ve Otelcilik Yüksek Okulu ve Tarsus Teknik Eğitim Fakültesi, Mersin Meslek Yüksek Okulu,

Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu, Erdemli Meslek Yüksek Okulu ve Tarsus Meslek Yüksek Okulu dahil edilmiştir.

Araştırmada, Mersin Üniversitesi evreninden random yöntemi ile belirlenen 5'i fakülte ve 6'sı yüksek okul olmak üzere, toplam 11 fakülte/yüksekokul öğrencilerinden oluşan örneklem grubu yer almıştır.

Buna göre, araştırmanın örnekleme fakültelerden 542'si (% 54) erkek öğrenciler, 466'sı (% 46) ise kız öğrenciler olmak üzere, toplam 1008 (% 48) öğrenci, yüksekokullardan 742'si (% 68) erkek öğrenciler, 349'u (% 32) ise kız öğrenciler olmak üzere toplam, 1091 (% 52) öğrenci alınarak; 1284'ü (% 61) erkek öğrenciler, 816'sı (% 39) kız öğrencilerden oluşan ve toplam 2100 (% 11) öğrenci ile örneklem grubu oluşturulmuştur. Bu sayı, araştırma evreninin % 11'ini temsil etmektedir.

Buna göre örneklem, fakültelerin 1. sınıflarında öğrenim gören erkek öğrencilerin 153'ü (% 57), kız öğrencilerin 117'si (% 43) olmak üzere, 270 (% 27) öğrencinin; 2. sınıflarda öğrenim gören erkek öğrencilerin 115'i (% 50), kız öğrencilerin 116'sı (% 50) olmak üzere, 231 (% 23) öğrencinin; 3. sınıflarda öğrenim gören erkek öğrencilerin 92'si (% 45), kız öğrencilerin 112'si (% 55) olmak üzere, 204 (% 20) öğrencinin; 4. sınıf ve daha yukarı sınıflarda öğrenim gören erkek öğrencilerin 182'si (% 60), kız öğrencilerin 121'i (% 40) olmak üzere, 303 (% 30) öğrenci alınarak örneklem grubu oluşturulmuştur. Yine örneklem grubuna, yüksekokulların 1.sınıflarında öğrenim gören erkek öğrencilerin 413'ü (% 71), kız öğrencilerin 167'si (% 29) olmak üzere, 580 (% 53) öğrenci, 2. sınıflarda öğrenim gören erkek öğrencilerin 329'u (% 64), kız öğrencilerin 182'si (% 36) olmak üzere, 511 (% 47) öğrenci alınmıştır.

Örnekleme alınan fakülte ve yüksek okulların, sınıf dağılımı ve öğrenim gören öğrencilerin kız ya da erkek oluşlarına göre dağılımları, evrendeki sayısal oranları nispetinde hesaplanarak, örneklem oluşturulmuştur. Örneklem ile ilgili bilgiler tablo 3'de verilmiştir.

TABLO 3.

Fakülte ve Yüksekokullara Göre Üniversite Öğrencilerinin Örneklem Dağılımları.

Değişkenler	n	%
Fakülte ve Yüksek Okullar		
Eğitim Fakültesi	322	15.4
Tıp Fakültesi	61	2.9
Fen-Edebiyat Fakültesi	384	18.3
Güzel Sanatlar Fakültesi	50	2.3
Turizm ve Otelcilik Fakültesi	101	4.8
Sağlık MYO	55	2.6
Mersin MYO	564	26.9
Sosyal Bilimler MYO	276	13.1
Tarsus MYO	120	5.7
Tarsus Teknik Eğitim Fakültesi	90	4.3
Erdemli MYO	76	3.6
Toplam	2100	100.0

Tablo.3’de görüldüğü gibi, Mersin Üniversitesi’nde öğrenim gören öğrencilerin, öğrenim gördükleri fakülte ya da yüksek okul değişkenine göre, fakülteler arasında en fazla örneklemin alındığı fakültenin 384 öğrencisi ile (% 18.3) Fen-Edebiyat Fakültesi olduğu, en az örneklemin alındığı fakültenin ise, 50 öğrencisi ile (% 2.3) Güzel Sanatlar Fakültesi olduğu görülmektedir. Yüksek Okullar arasında, en fazla örneklemin alındığı yüksek okulun, 564 öğrencisi ile (% 26.9) Mersin Meslek Yüksek Okulu olduğu, en az sayıda örneklemin alındığı yüksek okulun ise, 55 öğrencisi ile (% 2.6) Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin yaş aralıkları tablo.4’de verilmiştir.

TABLO 4.

Üniversite Öğrencilerinin Yaş Dağılımları.

Değişkenler	n	%
Yaş Aralığı		
16-18 yaş arası	276	13
19-21 yaş arası	1106	52.6
22-24 yaş arası	565	27
25-yaş ve yukarısı	153	7.4

Tablo.4’de görüldüğü gibi, örnekleme yer alan üniversite öğrencilerinin yaş değişkenlerine göre dağılımları gösterilmektedir. 16-18 yaş grubu içerisinde 276 öğrencinin (% 13) yer aldığı, 19-21 yaş grubu içerisinde 1106 öğrencinin (% 52.6) yer aldığı, 22-24 yaş grubu içerisinde 565 öğrencinin (% 27) yer aldığı ve 25 yaş ve yukarısı grubu içerisinde 153 öğrencinin (% 7.4) yer aldığı görülmektedir. Öğrencilerin yaş ranjının 16 yaş ile 51 yaş arasında değiştiği anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin denedikleri ya da kullandıkları bağımlılık yapıcı maddelerin türüne, sayılarına ve yüzdelere ilişkin tanımlayıcı sonuçlar tablo.5’de verilmiştir.

TABLO 5.

Üniversite Öğrencilerinin Denedikleri ya da Kullandıkları BYM’e Göre Sayı ve Yüzde Puanları.

Değişkenler	n	%
Esrar	227	80
Eroin	2	0.6
Kokain	1	0.3
Ecstasy	44	16
Diğer	10	3.1
Toplam	284	100.0

Tablo.5’de görüldüğü gibi, üniversite öğrencilerinin kullanmış ya da denemiş oldukları BYM’den esrar maddesini, 227 öğrencinin (% 80) denediği ya da kullandığı, eroin maddesini 2 öğrencinin (% 0.6) denediği ya da kullandığı, kokain maddesini 1 öğrencinin (%

0.3) denediği ya da kullandığı, ecstasy maddesini 44 öğrencinin (% 16) denediği ya da kullandığı, gözlenmektedir.

Öğrencilerin anne ve babalarının beraber yaşayıp yaşamadıkları, eğitim durumlarının sayıları ve yüzdelere ilişkin tanımlayıcı sonuçlar tablo.6’da verilmiştir.

TABLO 6.

Üniversite Öğrencilerinin Anne ve Babalarının Beraber Yaşayıp Yaşamadıklarına ve Eğitim Durumlarına Göre Sayı ve Yüzde Puanları.

Değişkenler	n	%
Anne-Baba Birliktelik Durumu		
Birlikte	1841	87.7
Ayrı	119	5.7
Diğer	140	6.7
Anne Eğitim Durumu		
Okur-yazar Değil	279	13.3
Okur-yazar Mezun Değil	150	7.1
İlkokul	782	37.2
Ortaokul	298	14.2
Lise	429	20.4
Fakülte/Lisansüstü	162	7.7
Baba Eğitim Durumu		
Okur-yazar Değil	63	3.0
Okur-yazar Mezun Değil	79	6.8
İlkokul	664	38.4
Ortaokul	371	17.7
Lise	548	26.1
Fakülte/Lisansüstü	375	17.9

Tablo.6’da görüldüğü gibi, üniversite öğrencilerinin anne ve babalarının birlikte yaşayıp yaşamadıkları durumuna göre; 1841 öğrencinin (% 87.7) anne ve babasının birlikte yaşadığı, 119 öğrencinin (% 5.7) anne ve babasının ayrı yaşadığı gözlenmektedir.

Üniversite öğrencilerinin annelerinin eğitim durumu faktörüne göre; araştırmaya katılan 279 öğrencinin (% 13.3) annelerinin okur yazar olmadığı, 150 öğrencinin (% 7.1) annelerinin okur yazar ancak mezun olmadığı, 782 öğrencinin (% 37.2) annelerinin ilkokul mezunu olduğu, 298 öğrencinin (% 14.2) annelerinin ortaokul mezunu olduğu, 429

öğrencinin (% 20.4) annelerinin lise mezunu olduğu, 162 öğrencinin (% 7.7) ise annelerinin fakülte ya da lisansüstü mezunu olduğu gözlenmektedir.

Üniversite öğrencilerinin babalarının eğitim durumu faktörüne göre; araştırmaya katılan 63 öğrencinin (% 3.0) babalarının okur yazar olmadığı, 79 öğrencinin (% 6.8) babalarının okur yazar ancak mezun olmadığı, 664 öğrencinin (% 38.4) babalarının ilkokul mezunu olduğu, 371 öğrencinin (% 17.7) babalarının ortaokul mezunu olduğu, 548 öğrencinin (% 26.1) babalarının lise mezunu olduğu, 375 öğrencinin ise (% 17.9) babalarının fakülte ya da lisansüstü mezunu olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin, üniversite yaşamı öncesi ve üniversite yaşamı sırasında yaşadıkları çevreye ve yüzdelerine ilişkin, sayıları ve tanımlayıcı sonuçları tablo.7’de verilmiştir.

TABLO 7.

Üniversite Öğrencilerinin Üniversite Yaşamlarından Önce ve Üniversite Yaşamı Sırasında Yaşadıkları Çevreye Göre Sayı ve Yüzde Puanları.

Değişkenler	n	%
Üniversite Yaşamından Önce		
İlçe	612	29.1
Şehir	876	41.7
Metropol	577	27.5
Diğer	35	1.7
Üniversite Yaşamında		
Yalnız Evde	189	9.0
Aile ile Beraber Evde	758	36.1
Arkadaşla Birlikte Evde	687	32.7
Devlet Yurdunda	173	8.2
Özel Yurtta	204	9.7
Diğer	89	4.2

Tablo.7’de, araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin, üniversite yaşamından önce yaşadıkları çevre durumuna göre; 612 öğrencinin (% 29.1) üniversite yaşamından önce ilçede yaşadığı, 876 öğrencinin (% 41.7) üniversite yaşamından önce şehirde yaşadığı, 577 öğrencinin (% 27.5) üniversite yaşamından önce metropolde yaşadığı, 35 öğrencinin (% 1.7) üniversite yaşamından önce yukarıda belirtilen faktörlerin dışında kalan diğer yerlerde kaldıkları görülmektedir.

Üniversite yaşamı sırasında yaşadığı çevre durumuna göre; 189 öğrencinin (% 9.0) üniversite yaşamı sırasında yalnız evde kaldığı, 758 öğrencinin (% 36.1) üniversite yaşamı sırasında ailesiyle birlikte evde kaldığı, 687 öğrencinin (% 32.7) üniversite yaşamı sırasında arkadaşıyla birlikte evde kaldığı, 173 öğrencinin (% 8.2) üniversite yaşamı sırasında devlet yurdunda kaldığı, 204 öğrencinin (% 9.7) üniversite yaşamı sırasında özel yurttta kaldığı, 89 öğrencinin (% 4.2) ise, üniversite yaşamı sırasında yukarıda belirtilen faktörlerin dışında kalan diğer yerlerde kaldıkları gözlenmektedir.

3.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada bağımlı değişken olarak, “BYM kullanan bireylere yönelik üniversite öğrencileri’nin tutumlarını belirlemek” amacıyla, araştırmacı tarafından literatür taraması yapılarak, Türkiye’de ve Türkiye dışındaki ülkelerde, üniversite öğrencileriyle bağımlılık yapıcı maddelerle ilgili olarak, yapılan çalışmalar incelenmiştir. Bu çalışmalarda, üniversite öğrencilerinin BYM’i kullanan bireylere karşı tutumlarına yönelik bir ölçeğin kullanılmadığı saptanmıştır. Bu çalışmada, araştırmacı tarafından geliştirilen “BYM’i Kullanan Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Geliştirilen ölçek likert tipi bir ölçek olup, ölçek maddelerine verilen tepkiler 1 ile 5 puan arasında puanlandırılmıştır. Bu durumda 1 (Tamamen Katılıyorum), 2 (Biraz Katılıyorum), 3 (Kararsızım), 4 (Katılmıyorum), 5 (Hiç Katılmıyorum) karşılığında ele alınmıştır. Bağımsız değişkenler hakkında bilgi toplamak için yine araştırmacı tarafından hazırlanan, bir “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır.

3.2.1. Veri Toplama Araçlarının Geliştirilmesi

BYM kullanan bireylere yönelik tutum ölçeğinin maddeleri yazılırken, öncelikle tutumlar ve BYM’e ilişkin literatür taraması yapılmış, tutuma ilişkin kuramsal yapı, Tezbaşaran (1996), Erkuş (2003)’un tutum ölçeği hazırlanırken dikkat edilmesi gereken hususlar ve bu konuda yapılan diğer çalışmalar incelenmiştir. Bireylerin bağımlılık yapıcı maddeleri kullanan bireylere yönelik tutumlarına ilişkin olarak, ayrı ayrı 63 madde yazılmıştır.

Daha sonra bu ifadeler, alan uzmanlarına da incelenmiş, uzmanların önerileri doğrultusunda, ilişkili bulunmayan 13 madde ölçekten çıkartılarak yeniden gözden geçirilmiş 50 maddelik, nihai deneme formu oluşturulmuştur. Oluşturulan bu 50 maddelik ölçek formu Mersin Üniversitesi'nde öğrenim gören yaklaşık 2140 öğrenciye uygulanmıştır. Ancak ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları, uygun cevaplanmamış ve tamamlanmamış olan ölçek formları çıkarıldıktan sonra 2100 öğrenci üzerinden yürütülmüştür. Elde edilen veriler üzerinde geçerlik ve güvenilirliğe kanıt sağlamak amacıyla aşağıdaki analizler yapılmıştır.

- Güvenirliğe kanıt sağlamak amacıyla test güvenilirliği ve Cronbach α (Cr α) güvenilirlikleri,
- Madde geçerliğine kanıt sağlamak amacıyla madde test korelasyonları,
- Yapı geçerliğine kanıt sağlamak amacıyla faktör analizi,

Araştırmada geliştirilen ölçeğin, geçerlik ve güvenilirliğine ait bulgular açıklanmıştır.

3.2.2. Bağımlılık Yapıcı Maddeleri Kullanan Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği

Üniversite öğrencilerinin BYM kullanan bireylere yönelik tutumlarına ilişkin anlamlı bir yapıda bir ölçek elde edebilmek için, ölçek maddelerinin ölçtüğü ve faktör ya da bileşen adı verilen yapı ya da yapıları ortaya çıkarmak amacıyla faktör analizi uygulanmıştır. Uygulanan faktör analizi sonucunda, 50 maddeden oluşan ölçekten ölçeğin yapısına uymayan ya da birden fazla faktöre yük veren 27 madde (1, 2, 4, 5, 6, 8, 10, 12, 14, 15, 17, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 29, 31, 33, 34, 39, 45, 46, 49, 50), ölçekten çıkarılmıştır (**Ek-1**). Geriye kalan 23 maddeyle, öz değeri 1'in üzerinde olan 5 alt faktörlü bir yapı oluşturulmuştur.

TABLO 8.

BYM Kullanan Bireylere Yönelik Tutum Ölçeğinin Madde Korelasyonları, Özdeğeri, Varyans ve Cronbach α Değerleri.

Madde No	Madde Test Korelasyonları Tüm Ölçek	Madde Test Korelasyonları Alt Ölçek	Özdeğer Eigen Value	Varyans Açıklama Oranı	Cr α
30 47 28 48 3 32	0.43 0.35 0.52 0.56 0.34 0.42	0.54 0.47 0.54 0.53 0.36 0.34	1. Faktör 6.59	28.65	0.73
42 43 36 44 37	0.43 0.41 0.48 0.54 0.48	0.50 0.47 0.51 0.52 0.48	2. Faktör 2.17	9.43	0.74
7 9 11 13 26	0.54 0.50 0.56 0.59 0.51	0.58 0.54 0.58 0.57 0.42	3. Faktör 1.48	6.43	0.77
35 41 40 38	0.30 0.31 0.35 0.47	0.45 0.50 0.48 0.47	4. Faktör 1.07	4.65	0.69
18 19 16	0.54 0.60 0.48	0.69 0.66 0.50	5. Faktör 1.00	4.36	0.77
TOPLAM				53.52	0.883
Kaiser Meyer Olkin = 0.92			$\chi^2 = 14151.310$		
Barlett Sphericity Testi			P = 0.00		

Tablo 8’de görüldüğü gibi, birinci alt faktör 6 maddeden oluşmakta (3, 28, 30, 32, 47, 48) ve yapı içerisinde her bir faktörün önem derecesi ve ağırlığına ilişkin bilgi veren birinci faktöre ait öz değer, 6.59 olarak bulunmuştur. Tek başına bu alt faktör tutum değişkeninin % 28.65’ini açıklamaktadır. İkinci alt faktör, 5 maddeden (36, 37, 42, 43, 44) oluşmakta ve bu faktöre ait öz değer 2.17 olarak bulunmuştur. Tek başına bu faktör ilgili tutum değişkenine ait varyansın, % 9.43’ünü açıklamaktadır. Üçüncü alt faktör, 5 maddeden (7, 9, 11, 13, 26) oluşmakta ve bu faktöre ait öz değer 1.48 olarak bulunmuştur. Tek başına bu faktör, ilgili tutum değişkenine ait varyansın % 6.43’ünü açıklamaktadır. Dördüncü alt faktör, 4 maddeden (35, 38, 40, 41) oluşmakta ve bu faktöre ait öz değer 1.07 olarak bulunmuştur. Tek başına bu faktör ilgili tutum değişkenine ait varyansın % 4.65’ini açıklamaktadır. Beşinci alt faktör ise, 3 maddeden (16, 18, 19) oluşmakta ve bu faktöre ait öz değer 1.00 olarak bulunmuştur. Tek başına bu faktör ilgili tutum değişkenine ait varyansın % 4.36’sını açıklamaktadır. Bu beş faktör ile birlikte ilgili BYM kullanan bireylere yönelik

tutum değişkenine ilişkin varyansın % 53.52'sini açıklamaktadır. Ölçeği oluşturan maddelere ilişkin faktör yükleri, 0.73 ile 0.77 arasında değişmektedir. Tüm bu bulgular, ölçeğin tatmin edici düzeyde yapı geçerliğine sahip olduğuna ilişkin kanıt olarak kullanılmıştır.

Ölçeğin güvenilirliğine ilişkin olarak, tüm ölçek için ve her bir alt boyut için ayrı ayrı $C_r \alpha$ güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır. Sonuç olarak, ölçeğin tümüne ait $C_r \alpha$ güvenilirliği; 0.88 olarak bulunmuştur. Birinci alt faktöre ilişkin $C_r \alpha$; 0.73, ikinci alt faktöre ilişkin $C_r \alpha$; 0.74, üçüncü alt faktöre ilişkin $C_r \alpha$; 0.77, dördüncü alt faktöre ilişkin $C_r \alpha$; 0.69 ve beşinci alt faktöre ilişkin $C_r \alpha$; 0.77 olarak bulunmuştur. Elde edilen tüm bu bulgular; ölçeğin tatmin edici düzeyde güvenilirliğe sahip olduğuna ilişkin kanıt olarak kullanılmıştır.

Araştırıcı tarafından oluşturulan, Mersin Üniversitesi Öğrencileri'nin BYM'i kullanan bireylere yönelik duygu ve düşüncelerini ifade eden 23 maddeden oluşan tutum ölçeğindeki (**Ek-2**) alt faktörlerden birincisi; ikili ilişkiler durumuna yönelik, ikinci alt faktör; kişilik yapılarına yönelik, üçüncü alt faktör; sosyal ilişkiler durumuna yönelik, dördüncü alt faktör; toplumsal bakış açılarına yönelik ve beşinci alt faktör; aile ve sosyal çevre ilişkilerine yönelik şeklinde adlandırılmıştır (**Ek-3**).

Üniversite öğrencilerinin BYM kullanan bireylere yönelik tutumlarına ilişkin ölçeğin, madde geçerliği ve homojenliğiyle ilgili olarak madde test korelasyonları hesaplanmıştır. Sonuç olarak, tutum ölçeğinin madde test korelasyonları 0.34 ile 0.69 arasında değerler almaktadır. Elde edilen tüm bu bulgular, ölçek maddelerinin geçerliğine ve aynı yapıyı ölçtüğüne kanıt olarak kullanılmıştır.

Tablo.9'da görüldüğü gibi, tutum ölçeğinden elde edilen puanlarla, alt faktörlere ait puanlar arasındaki korelasyonlar, 0.361 ile 1.00 arasında değişmektedir ve bu korelasyon katsayıları, 0.01 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Korelasyonların yüksek ve anlamlı olması, bu beş alt faktörün "Bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylere yönelik tutumun bileşeni olduğunu göstermektedir.

TABLO 9.

Tutum Ölçeği ve Alt Faktörler Arasındaki Korelasyonlar.

	1.Alt Ölçek	2.Alt Ölçek	3.Alt Ölçek	4.Alt Ölçek	5.Alt Ölçek	Toplam Ölçek
1.Alt Ölçek	1.000					
2.Alt Ölçek	0.477*	1.000				
3.Alt Ölçek	0.582*	0.501*	1.000			
4.Alt Ölçek	0.190*	0.399*	0.361*	1.000		
5.Alt Ölçek	0.439	0.397*	0.548*	0.403*	1.000	
Toplam Ölçek	0.774	0.762*	0.833*	0.586*	0.715*	1.000

BYM kullanan bireylere ilişkin tutum ölçeğinden elde edilen istatistikler Tablo.10'da verilmiştir.

TABLO 10.

Tutum Ölçeğine İlişkin Betimsel İstatistikler.

Ortalama	<i>63.69</i>
Standart Sapma	<i>16.67</i>
Minimum	23
Maksimum	115
Basıklık	-0.27
Çarpıklık	0.169
K(Madde sayısı)	23
N(Birey sayısı)	2100

Tablo 10'a göre, BYM kullanan bireylere yönelik tutum ölçeğinden elde edilen puanların hemen hemen normal dağıldığı söylenebilir. Standart normal dağılıma göre hafif sola çarpık ve basıktır. Mersin Üniversitesi evreninden alınan örnekleme dahil olan, 6 fakülte ve 5 yüksekokulda öğrenim gören, 2100 öğrenciye ait tutum puanlarının ortalaması 63.69 olarak bulunmuştur. Bu ortalamaya ve dağılımın şekline göre, üniversite düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin, BYM kullanan bireylere yönelik tutum puanlarının, normalden biraz sağa çarpık bir dağılıma sahip olduğu, tutum puanlarının yüksek puanlara yığılmış olduğu söylenebilir. Tüm bu bulgular ışığında, öğrencilerin BYM kullanan bireylere ilişkin tutum düzeyinin olumluya daha yakın ve orta düzeyde olduğu söylenebilir.

3.2.3. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel Bilgi Formu, öğrencilerin “Kişisel Özellikleri ve Sosyo-Demografik” özelliklerini belirlemek amacıyla sorulan 10 soru ve BYM ile bunların kullanımıyla ilgili 11 soru olmak üzere, toplam 21 sorudan oluşmuştur. BYM kullanımına ilişkin bilgi formundaki sorular hem, madde bağımlılığı ile ilgili yayın ve araştırmaların taranması ile hem de araştırmanın amacına yönelik olarak hazırlanmıştır (**Ek-4**).

3.2.4. Verilerin Toplanması

Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının uygulamaları, 2005-2006 Öğretim yılının Ekim ve Kasım ayları içerisinde gerçekleştirilmiştir.

Uygulama için, Mersin Üniversitesi Rektörlüğünden gerekli onay alındıktan sonra (**Ek-5**), BYM Kullanan Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu, “Tesadüfi Tabakalandırma” yöntemiyle belirlenen örneklem grubuna, yaklaşık 2 ay içinde uygulanmıştır. Uygulamalar, ders saati içinde öğretim üyelerinden izin alınarak, sınıflarda yapılmıştır. Uygulamadan önce, öğrencilere, araçların içten ve doğru bir şekilde cevaplandırılması için yönerge okunmuş, veri toplama araçları ve uygulamanın amacı hakkında açıklama ve kısa bir ön görüşme yapılmıştır. Uygulamalar, ortalama olarak, yaklaşık

25 dakika kadar sürede tamamlanmıştır. Tamamlanan formlar incelendiğinde, değişik fakülte ve yüksek okullardan elde edilen 40 form, yanlış veya eksik doldurulduğundan dolayı iptal edilmiştir.

3.2.5. Verilerin İstatistiksel Analizi

Araştırmanın kişisel bilgi formunda, demografik, ailesel, BYM madde kullanımı ve tedavi özellikleri gibi bilgilerin yer aldığı, bağımsız değişkenlerden oluşan bilgiler, ayrı ayrı gruplanmış ve kodlanmıştır. BYM’i kullanan bireylere yönelik tutum ları belirleyen ölçek maddeleri, 1-5 arasında kodlanarak, elde edilen tutum puanları, her birey için bilgisayara yüklenmiştir. Bu bilgiler, bilgisayarda SPSS, Sosyal Bilimler için Paket Program, 10.0 versiyonu kullanılarak analiz edilmiştir. Bağımsız değişkenlerle ilgili maddelerin, alt seçeneklerinin işaretlenme sıklığına bakılmış ve istatistiksel analiz bakımından, yeterli frekansta olmayan alt gruplar, uygun olan hallerde bir diğer grupla birleştirilmiştir. Birleştirilmesi olanaklı olmayan ve grup büyüklüğü bakımından, çok küçük sayılarda bulunanlar ise, karşılaştırılmalarına dahil edilmemiştir.

İstatistiksel analizde, ölçekten elde edilen tutum puanlarının aritmetik ortalamaları, standart sapmaları ve varyans analizi yapılmıştır. İki den fazla gruplarda, “tek yönlü varyans analizi”, ikili gruplarda ise, “bağımsız t” testi ile bakılmıştır. Varyans analizi sonucunda çıkan “F” değerinin anlamlı çıkması durumunda, ortalamalar arası farkın kaynağını bulmak için “Tukey, Scheffe ve Dunnet-C Testleri” uygulanmıştır.

IV. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, araştırma bulguları; alt problemler paralelinde iki ana grupta toplanmıştır. İlk grupta, üniversite öğrencilerinin bağımlılık yapıcı maddeleri kullanan bireylere yönelik tutumlarının genel olarak, cinsiyet, yaş, öğrenim görülen bölüm ve ana-babalarının birlikte yaşayıp yaşamadıklarına göre bir değişim gösterip göstermediği incelenmiştir.

Araştırmanın ikinci grup alt problemlerinde ise, öğrencilerin cinsiyetlerine göre tutumlarının, bağımlılık yapıcı maddeleri tanıma, deneme ve kullanmalarını etkileyen faktörler ile bu faktörlerin öğrencilerin cinsiyetlerine göre fark gösterip göstermediği incelenmiştir. Üniversite öğrencilerinin tutumlarına ilişkin yapılan araştırmanın, bağımsız değişkenlerine ilişkin betimsel istatistikler ele alınmıştır. Başka bir deyişle, alt problemlerle ilgili yapılan bulgular özetlenmiş, sonuçlar tablo ve grafiklerle gösterilerek yorumlar yapılmıştır.

4.1. Üniversite Öğrencilerinin Bağımlılık Yapıcı Madde Kullananlara Yönelik Tutumlarını Belirlemek Amacıyla Ölçek Uygulamasından Elde Edilen Puanlara ve İlgili Alt Problemlere İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Bu grupta, üniversite öğrencilerinin bağımlılık yapıcı maddeler kullanan bireylere yönelik tutumları, yedi denence ile formüle edilmiştir. Bulgular aşağıda, alt problem sırasına göre ele alınmış bulunmaktadır.

4.1.1. Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanan Bireylere Yönelik Tutumlarına İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Araştırmanın birinci alt problemi “Üniversite öğrencilerinin BYM kullanan bireylere yönelik tutumları, kız ve erkek öğrenciler arasında farklılık göstermekte midir?” şeklinde ifade edilmişti.

Tablo.11’de, üniversite öğrencilerinden kızların ve erkeklerin sayısal dağılımı, BYM tutum ölçeğinden aldıkları puanların ortalamaları, standart sapmaları ile kız ve erkek öğrencilerin ortalamaları arasındaki farkların t değerleri verilmiştir.

TABLO 11.

Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre, BYM Tutum Ölçeğiyle İlgili Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Değeri.

Cinsiyet	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Erkek	1284	62.20	15.36	2097	3,28	0.01* anlamlı
Kız	816	64.64	17.40			

P<0.05

İlgili tablonun incelenmesinden anlaşıldığı gibi, bağımlılık yapıcı maddelerle ilgili, erkek öğrencilerin puanlarının ortalaması 62.20, kız öğrencilerin ortalaması ise, 64.64’tür. Kız ve erkek öğrencilerin ortalamaları arasındaki farkın irdelenmesinden elde edilen t değeri 3.28 olup, puan ortalamaları arasında 0.05 düzeyinde kızlar lehine anlamlı bir fark bulunmuştur ($t_{(2088)}=3,28$ $p<.05$). Bu sonuca göre, kız öğrencilerin bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylere yönelik tutumları, erkek öğrencilerin tutumlarından daha yüksek çıkmıştır.

Herken ve Arkadaşları (1997)’na göre, madde kullanımında cinsiyet farklılığının önemli olduğu ve madde kullanımının kızlar arasında, erkeklere oranla daha az görüldüğü belirtilmektedir. Bu araştırmada ise, kız öğrencilerin bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylere yönelik tutumları erkeklere oranla daha yüksek çıkmıştır. Kız öğrencilerin bu konuda bilinç düzeylerinin erkeklere oranla daha yüksek olduğu, bağımlılık yapıcı madde

kullanan bireylere daha temkinli ve bilinçli bir tutum içerisinde, bağımlılık yapıcı maddelerin zararları ve kötü etkilerinin bilincinde yaklaştıkları söylenebilir.

Uluğ (1997)'a göre, erkeklerin bağımlılık yapıcı maddelerle tanışma ve kullanma fırsatlarının daha fazla olması, bu farkın cinsiyetin biyolojik etkisinden çok sosyal rollerle bağlantılı olduğunu düşündürmektedir. Erkekler ve kadınlar arasında madde kullanımını durdurmak bakımından farklar olduğunu gösteren bazı araştırma sonuçları vardır. Buna göre, kadınların madde kullanımları daha kısa sürelidir.

4.1.2. Üniversite Öğrencilerinin Yaşlarına Göre Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanan Bireylere Yönelik Tutumlarına İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Araştırmanın ikinci alt problemi “Üniversite öğrencilerinden farklı yaştaki öğrencilerin, bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylere yönelik tutumları, birbirinden farklılık göstermekte midir?” şeklinde ifade edilmişti. Burada, araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin yaş aralıkları ile ilgili olarak, 16-18 yaş arası, 19-21 yaş arası, 22-24 yaş arası ve 25 yaş ve yukarısı olmak üzere dört yaş grubu oluşturulmuştur.

Tablo.12’de, üniversite öğrencilerinin yaş gruplarına göre, sayısal dağılımları, tutum ölçeğinden aldıkları puanların ortalamaları, standart sapmaları verilmiştir.

TABLO 12.

Üniversite Öğrencilerinin Yaşlarına Göre Sayısal Dağılımları, Tutum Ölçeğiyle İlgili Ortalamaları ve Standart Sapmaları.

Yaş Aralığı	N	\bar{x}	<i>Standart Sapma</i>
16-18 Yaş Arası	276	58.66	15.88
19-21 Yaş Arası	1106	63.75	16.62
22-24 Yaş Arası	565	65.18	16.83

25 Yaş ve Yukarısı	153	66.80	16.09
--------------------	-----	-------	-------

İlgili tablonun incelenmesinden anlaşıldığı gibi, yaş grupları kendi içlerinde, 16-18 arası yaşlar için puanların ortalaması 58.66 iken, 19-21 arası yaşlar için 63.75, 22-24 arası yaşlar için 65.18 ve 25 yaş ve yukarısı yaşlar için 66.80 olarak bulunmuştur. En yüksek tutum puanları ortalamasının 66.80 ile 25 yaş ve üzerinde bulunan öğrencilere, en düşük tutum puanları ortalamasının ise, 58.66 ile 16-18 yaş arasında bulunan öğrencilere ait olduğu gözlenmiştir. Öğrencilerin bağımlılık yapıcı maddeler tutum düzeylerinin yaş değişkenine göre, farklılık gösterip göstermediği, tek yönlü varyans analizi ile test edilmiş ve sonuçlar tablo.13'te verilmiştir.

TABLO 13.

Üniversite Öğrencilerinin Tutum Puanlarının Yaş Düzeylerine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar arası	9737.079	3	3245.693	11.859	0.00* anlamlı	16-18/19-21 16-18/22-24 16-18/25 Yaş ve Üstü
Gruplar içi	573664.0	2096	273.695			
Toplam	583401.1	2099				

P<0.01

Tablo.13'e göre, BYM kullanan bireylere ilişkin tutum ölçeğinden elde edilen puan ortalamaları arasında, farklı yaşta olmalarına rağmen, anlamlı düzeyde farklılıklar bulunmuştur ($F_{(3-2096)}=11.859$, $P<.01$). Böylelikle, ilgili alt problem doğrulanmıştır. BYM kullanan bireylere ilişkin tutum puanları arasındaki farklılığın, hangi yaş grubundan kaynaklandığını belirlemek amacıyla, Scheffe testi yapılmıştır. Bu sonuçlara göre; 16-18 yaş aralığı ile, 19-21 yaş aralığı arasında; 16-18 yaş aralığı ile, 22-24 yaş aralığı arasında ve 16-18 yaş aralığı ile, 25 yaş ve üstü yaş grupları arasında, anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<.01$).

Elde edilen sonuca göre, BYM kullanan bireylere ilişkin tutum puanlarının, öğrencilerin yaş aralığına göre, anlamlı bir şekilde değiştiği ve BYM kullanan bireylere ilişkin en düşük tutum düzeyine sahip grubun, en alt düzey olan 16-18 yaş grubunda bulunan, öğrenciler arasında olduğu bulunmuştur. En yüksek tutum düzeyine sahip grubun, 25 yaş ve üstü olduğu görülmüştür. Bu sonuç, yaş düzeyleri arttıkça, gençlerin, BYM kullanan bireylere yönelik tutumlarında olumlu bir bakış geliştiğini göstermektedir. Buradaki “olumlu bakışla”, öğrencilerin bağımlılık yapıcı maddelere olan merak, bu maddeleri denemeye ve tanımaya yönelik isteklerinin bir önceki yıla oranla daha da artarak ilerlemiş olması belirtilmektedir. Üniversite öğrencilerinin öğrenim süreleri boyunca, gerek içinde buldukları arkadaş çevresinin ve gerekse bu maddelerin kullanıldığı ortamlarda bulunma durumlarına bağlı olarak bu maddelere ve bunları kullanan bireylere yönelik tutumlarının, benimseme ve kabul görme şekline dönüştüğü söylenebilir.

Uluğ (1997)’a göre, bağımlılık yapıcı maddeleri deneme/kullanma etmeni açısından sıklık ve yaygınlık oranları 18 ile 29 yaş grubu arasında en yüksek olup, 30 ile 44 ve 45 ve üstü yaş gruplarında giderek düşmektedir. Yaş gruplarına özgü sıklık ve yaygınlık oranlarına dayanılarak elde edilen sonuçlar, madde bağımlılığı gelişme riskinin ve sıklığının 15 ile 44 yaşları ve özellikle 15 ile 25 yaşları arasında yoğunlaştığını göstermektedir. Böylece belirtilen yaş grubunda başlayacak madde kullanımına bağlı olarak kişide toleransın gelişimiyle maddelere yönelik olumlu bir bakışın gelişimine neden olabilecektir.

Altıntaş ve Arkadaşları’nın (2004) Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde 79’u erkek öğrenci (% 42.7) ve 106’sı kız öğrenci (% 57.3) olmak üzere, 17-18 yaş aralığında bulunan toplam 185 1. Sınıf Öğrencisi ile madde bağımlılığıyla ilgili bilgi, görüş ve tutumlarına ilişkin yaptıkları araştırmada; “madde bağımlısı insanlardan hoşlanmıyorum” ifadesine çalışmaya katılan öğrencilerin 102’sinin (% 55.5) katıldığı, aynı çalışmada, “bağımlılık yapan madde kullananlar toplumdan dışlanmalıdır” ifadesine öğrencilerden

109'unun (% 59.2) katıldığı, ve araştırmada, “bağımlılık yapan madde kullanan kişiler zayıf iradelidir” ifadesine, öğrencilerin 127'sinin (% 69) katıldığı saptanmıştır. Elde edilen bu sonuçlara göre, yaşları 17 ile 18 arasında değişen üniversite 1. sınıf öğrencilerinin, BYM kullanan bireylere yönelik olumsuz tutum içerisinde oldukları görülmektedir. Araştırmada, bağımlılık yapıcı maddeleri kullanan bireylere yönelik en düşük tutum düzeyine sahip olan 16-18 yaş grubu içerisinde yer alan öğrenciler, üniversitenin 1.sınıflarında öğrenim gören öğrencilerden oluşmaktadır. Her iki araştırma bulgularına göre, üniversite öğrencilerinin yaş düzeyleri açısından, BYM kullanan bireylere yönelik olumsuz tutum içerisinde bulunmaları bakımından, araştırma sonuçları desteklenmiş olmaktadır. Araştırmada, öğrencilerin yaş düzeyleri arttıkça, bağımlılık yapıcı maddelere yönelik tutumlarında olumlu bir bakışın geliştiği görülmektedir.

4.1.3. Üniversite Öğrencilerinin Öğrenim Gördükleri Farklı Fakülte ve Yüksek Okullara Göre Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanan Bireylere Yönelik Tutumlarına İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Araştırmanın üçüncü alt problemi, “Üniversite öğrencilerinin, öğrenim gördükleri farklı fakülte ve yüksek okullara göre, BYM kullanan bireylere yönelik tutumları farklılık göstermekte midir?” şeklinde ifade edilmişti.

Tablo.14'te, üniversite öğrencilerinin öğrenim gördükleri bölümlere göre, sayısal dağılımları, tutum ölçeğinden aldıkları puanların ortalamaları, standart sapmaları verilmiştir.

TABLO 14.

Üniversite Öğrencilerinin Fakülte ve Yüksekokullara Göre Sayısal Dağılımları, Tutum Ölçeğiyle İlgili Ortalamaları ve Standart Sapmaları.

Fakülte/Yüksekokul	N	\bar{X}	Standart Sapma
Eğitim Fakültesi	323	61.60	15.60

Tıp Fakültesi	61	65.54	<i>11.69</i>
Fen-Edebiyat Fakültesi	384	67.91	<i>16.02</i>
Güzel Sanatlar Fakültesi	50	66.87	<i>16.85</i>
Tarsus Teknik Eğitim F.	90	62.85	<i>19.97</i>
Turizm Otelcilik YO	101	67.77	<i>15.77</i>
Sağlık Hizmetleri MYO	55	61.38	<i>16.28</i>
Mersin MYO	564	62.06	<i>16.95</i>
Sosyal Bilimler MYO	276	62.49	<i>17.59</i>
Tarsus MYO	120	62.85	<i>16.16</i>
Erdemli MYO	76	62.36	<i>15.98</i>

İlgili tablonun incelenmesinden anlaşıldığı gibi, fakülte ve yüksek okullara göre, Eğitim Fakültesi öğrencilerinin puanlarının ortalaması 61.60, Tıp Fakültesi öğrencilerinin puanlarının ortalaması 65.54, Fen-Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin puanlarının ortalaması 67.91, Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencilerinin puanlarının ortalaması 66.87, Tarsus Teknik Eğitim Fakültesi öğrencilerinin puanlarının ortalaması 62.85, Turizm ve Otelcilik Yüksek Okulu öğrencilerinin puanlarının ortalaması 67.77, Sağlık Hizmetleri MYO öğrencilerinin puanlarının ortalaması 61.38, Mersin MYO öğrencilerinin puanlarının ortalaması 62.06, Sosyal Bilimler MYO öğrencilerinin puanlarının ortalaması ise 62.49 olarak bulunmuştur. Buna göre, en yüksek tutum puanları ortalamasının 67.91 ile Fen-Edebiyat Fakültesi öğrencilerine, en düşük tutum puanları ortalamasının ise, 61.38 ile Sağlık Hizmetleri MYO öğrencilerine ait olduğu gözlenmiştir.

Aynı tablonun incelenmesine göre, en yüksek tutuma sahip ilk üç ortalamının, Fen-Edebiyat Fakültesi, Turizm ve Otelcilik Yüksek Okulu ve Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencilerine ait olduğu, en alta göre ilk üç sıralamanın ise, Sağlık Hizmetleri MYO, Eğitim Fakültesi ve Mersin MYO öğrencilerine ait olduğu gözlenmiştir. Öğrencilerin BYM kullanan bireylere ilişkin tutum düzeylerinin fakülte/yüksekokul değişkenine göre, farklılık gösterip göstermediği, tek yönlü varyans analizi ile test edilmiş ve sonuçlar tablo 15'te verilmiştir.

TABLO 15.

Üniversite Öğrencilerinin, Tutum Puanlarının Fakülte/Yüksekokul Düzeylerine Göre, Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar arası	13100.21	10	1310.02	4.796	0.00* anlamlı	Eğitim-Fen-Edebiyat Eğitim-Tur.Otel.YO Fen-Ede-Mer.MYO Fen-Ede-Sos.MYO Tur.MYO-Mer.MYO
Gruplar içi	570300.8	2088	273.13			
Toplam	583401.1	2098				

P<0.01

Tablo.15 incelendiğinde, BYM kullanan bireylere ilişkin tutum ölçeğinden elde edilen puan ortalamaları arasındaki tek yönlü varyans analizleri fakülte/yüksekokullara göre anlamlı düzeyde bir fark bulunmuştur ($F_{(10-2088)}=4.796$, $P<.01$). BYM kullanan bireylere ilişkin tutum puanları arasındaki farklılığın, hangi fakülte/yüksekokul'dan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan, Dunnet-C testinin analizleri yapılmıştır.

Yapılan analizlerde, Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin ortalamaları (61.60) ile Fen-Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin ortalamalarından (67.91); Eğitim Fakültesi öğrencilerinin ortalamaları (61.60) ile Turizm ve Otelcilik Yüksek Okulu öğrencilerinin ortalamalarından (67.77); Fen-Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin ortalamaları (67.91) ile

Mersin MYO öğrencileri ortalamalarından (62.06); Fen-Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin ortalamaları (67.91) ile Sosyal Bilimler MYO öğrencilerinin ortalamalarından (62.49); Turizm ve Otelcilik Yüksek Okulu öğrencilerinin ortalamaları (67.77) ile Mersin MYO öğrencilerinin ortalamalarından (62.06) anlamlı düzeyde farklılık gösterdikleri bulunmuştur.

Araştırma bulgularına göre, üniversite öğrencilerinin bağımlılık yapıcı maddeleri kullanan bireylere yönelik tutumlarında, öğrenim gördükleri bölüm açısından farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Tutum düzeyleri açısından ortalamaları yüksek olan bölümlere bakıldığında, bu bölümlerde ki programların içerikleri açısından birbirine paralel oldukları söylenebilir. Turizm ve Otelcilik Yüksek Okulu ele alındığında, bölümün programı turizme yönelik faaliyetleri kapsadığı düşünüldüğünde, bağımlılık yapıcı maddelerden sentetik türevli maddelerin de dünyada ki ilk yayılımının turizm amaçlı geziler sayesinde olduğu düşünüldüğünde, aralarında anlamsal yönden bir ilinti olduğu söylenebilir. Bu bölümde öğrenim gören öğrencilerin çalışma alanlarının çoğunlukla, turizm sektöründe hizmet veren kuruluşlar olacağından, bu tür maddelerin kullanıldığı yerlerde daha fazla buldukları ve zamanla bu maddelere ve bunları kullanan bireylere yönelik olarak tolerans gelişimi gösterebileceklerdir.

4.1.4. Üniversite Öğrencilerinin Annelerinin Eğitim Düzeylerine Göre Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanan Bireylere Yönelik Tutumlarına İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Araştırmanın dördüncü alt problemi, “Üniversite öğrencilerinin annelerinin eğitim düzeylerine göre BYM kullanan bireylere yönelik tutumları, farklılık göstermekte midir?” şeklinde ifade edilmişti. Burada, öğrencilerin annelerinin fakülte ve lisansüstü derecesinden mezun olma durumları, fakülte ve üstü olarak birleştirilmiştir.

Tablo.16’da, üniversite öğrencilerinin, annelerinin eğitim düzeylerine göre sayısal dağılımları, tutum ölçeğinden aldıkları puanların ortalamaları, standart sapmaları verilmiştir.

TABLO 16.

Üniversite Öğrencilerinin Annelerinin Eğitim Düzeylerine Göre Sayısal Dağılımları, Tutum Ölçeğiyle İlgili Ortalamaları ve Standart Sapmaları.

Annenin Eğitim Durumu	N	\bar{X}	<i>Standart Sapma</i>
1-Okur Yazar Değil	279	64.02	16.75
2-Okur Yazar Mezun Değil	150	63.65	16.37
3-İlkokul	782	62.41	16.55
4-Ortaokul	298	63.34	15.51
5-Lise	429	65.55	17.34
6-Fakülte ve Üstü	162	65.05	17.33

Tablo.16’da görüldüğü gibi, öğrencilerin annelerinin eğitim düzeyleri açısından yapılan değerlendirmede, anneleri okur-yazar olmayan öğrencilerin, tutum puanları ortalamaları 64.02, anneleri okur-yazar ancak mezun olmayanların tutum puanları ortalamaları 63.65, anneleri ilkokul mezunu öğrencilerin tutum puanları ortalamaları 62.41, anneleri ortaokul mezunu olan öğrencilerin tutum puanları ortalamaları 63.34, anneleri lise mezunu öğrencilerin tutum puanları ortalamaları 65.55 ve anneleri fakülte ve üstünden mezun olan öğrencilerin tutum puanları ortalamaları 65.05 olarak bulunmuştur. En yüksek tutum puanları ortalamasının 65.55 ile anneleri liseden mezun olmuş öğrencilere ait olduğu, en düşük tutum puanları ortalamasının ise, 62.41 ile anneleri ilkokul mezunu olan öğrencilere ait olduğu gözlenmiştir. Öğrencilerin, BYM kullanan bireylere ilişkin tutum düzeylerinin, annenin eğitim düzeyi değişkenine göre farklılık gösterip göstermediği, tek yönlü varyans analizi ile test edilmiş ve sonuçlar tablo.17’de verilmiştir.

TABLO 17.

Üniversite Öğrencilerinin, Annelerinin Eğitim Durumlarına Göre, Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar arası	5138.60	6	856.43	3.098	0.005* anlamlı	ilkokul-lise
Gruplar içi	578262.4	2092	276.41			
<i>Toplam</i>	<i>583401.0</i>	<i>2098</i>				

P<0.01

Tablo.17'ye göre, BYM kullanan bireylere ilişkin tutum ölçeğinden elde edilen puan ortalamaları arasındaki, tek yönlü varyans analizleri ile, annenin eğitim durumuna göre, anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmuştur ($F_{(10-2088)}=4.796$, $P<.01$). Bu farklılığın, annelerin hangi eğitim düzeyinden kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan, Tukey testinin analizleri yapılmıştır. Anneleri ilkokul mezunu olan öğrencilerin ortalamaları (62.41), anneleri liseden mezun olan öğrencilerin, tutum puanları ortalamalarından (65.55), anlamlı düzeyde daha düşük olduğu görülmüştür. Elde edilen sonuçlara göre, BYM kullanan bireylere ilişkin tutum puanlarının özellikle, annenin ilkokul ve lise eğitim düzeylerinde bulunmalarına göre, anlamlı düzeyde farklılaştığını ve BYM kullanan bireylere ilişkin en yüksek tutum düzeyine sahip olan grubun anneleri lise düzeyinde eğitim gören öğrenciler olduğu görülmüştür. Annelerin eğitim seviyesi arttıkça öğrencilerin bağımlılık yapıcı maddelerin zararları ve bu maddeleri kullanan bireylerin içinde buldukları durum hakkında daha fazla bilgiye sahip oldukları böylelikle daha bilinçli bir tutum içerisinde oldukları söylenebilir.

Tot ve Arkadaşları (2001)'nın, 2001 yılında Mersin Üniversitesi'nde Güzel Sanatlar Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Fen-Edebiyat

Fakültesi ve Su Ürünleri Fakülteleri'nde öğrenim gören, 481'i erkek (% 46.6), 420'i kız (% 53.4) olmak üzere toplam 901 öğrenciyle yaptıkları “Mersin Üniversitesi öğrencilerinde madde kullanım yaygınlığı ve ilişkili özellikler” konulu araştırmada; öğrencilerden 123'ünün (% 13.7) annelerinin okur-yazar olmadığı, 84'ünün (% 9.3) annelerinin okur-yazar ancak mezun olmadığı, 408'inin (% 45) annelerinin ilkokul mezunu olduğu, 205'inin (% 22.7) annelerinin ortaokul veya lise mezunu olduğu ve öğrencilerin 81'inin (% 9) annelerinin üniversite ya da yüksek okul mezunu olduğu saptanmıştır. Aynı araştırma içerisinde, annelerin eğitim durumunun öğrencilerin madde kullanımıyla ilişkisini inceleyen bulguya rastlanmazken, aynı çalışmada incelenen alkol ve sigara kullanımıyla ilgili olarak, annelerin eğitim düzeyi arttıkça gençlerin madde kullanım oranlarının arttığı belirtilmektedir.

4.1.5. Üniversite Öğrencilerinin Babalarının Eğitim Düzeylerine Göre Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanan Bireylere Yönelik Tutumlarına İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Araştırmanın beşinci alt problemi, “Üniversite öğrencilerinin babalarının eğitim düzeylerine göre, BYM kullanan bireylere yönelik tutumları, farklılık göstermekte midir?” şeklinde ifade edilmişti.

Tablo.18'de, üniversite öğrencilerinin, babalarının eğitim düzeylerine göre sayısal dağılımları, tutum ölçeğinden aldıkları puanların ortalamaları, standart sapmaları verilmiştir.

TABLO 18.

Üniversite Öğrencilerinin Babalarının Eğitim Düzeylerine Göre Sayısal Dağılımları, Tutum Ölçeğiyle İlgili Ortalamaları ve Standart Sapmaları.

Babanın Eğitim Durumu	N	\bar{X}	<i>Standart Sapma</i>
1-Okur Yazar Değil	63	61.46	18.97
2-Okur Yazar Mezun	80	64.37	17.75

Değil			
3-İlkokul	664	62.15	16.04
4-Ortaokul	370	63.97	16.40
5-Lise	548	64.05	16.51
6-Fakülte	354	65.65	17.36
7-Lisansüstü	21	68.38	18.80

Tablo.18’de görüldüğü gibi, öğrencilerin babalarının eğitim düzeyleri açısından yapılan değerlendirmede, babaları okur-yazar olmayan öğrencilerin tutum puanları ortalamasının 61.46, babaları okur-yazar ancak mezun olmayan öğrencilerin tutum puanları ortalamasının 64.37, babaları ilkokul mezunu olan öğrencilerin tutum puanları ortalamasının 62.15, babaları ortaokul mezunu olan öğrencilerin tutum puanları ortalamasının 63.97, babaları lise mezunu olan öğrencilerin tutum puanları ortalamasının 64.05, babaları fakülteden mezun olan öğrencilerin tutum puanları ortalamalarının ise 65.65 ve babaları lisansüstü derecesinden mezun olan öğrencilerin tutum puanları ortalamaları ise, 68.38 olduğu görülmektedir. Buna göre, en yüksek tutum puanları ortalamasının 68.38 ile babaları lisansüstü derecesinden mezun olan öğrencilere ait olduğu, en düşük tutum puanları ortalamasının ise, 61.46 ile babaları okur-yazar olmayan öğrencilere ait olduğu gözlenmiştir. Öğrencilerin BYM kullanan bireylere ilişkin tutum düzeylerinin babanın eğitim düzeyi değişkenine göre, farklılık gösterip göstermediği, tek yönlü varyans analizi ile test edilmiş ve sonuçlar tablo.19’da verilmiştir.

TABLO 19.

Üniversite Öğrencilerinin, Babalarının Eğitim Durumlarına Göre, Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
-------------------	-----------------	----	--------------------	---	---	--------------

Gruplar arası	3836.71	6	639.45	2.308	0.032* anlamlı	ilkokul- fakülte
Gruplar içi	579564.3	2092	277.03			
Toplam	583401.0	2098				

P<0.01

Tablo.19'a göre, BYM kullanan bireylere ilişkin tutum ölçeğinden elde edilen puan ortalamaları arasındaki, tek yönlü varyans analizleri ile, babanın eğitim durumuna göre, anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmuştur ($F_{(5-2098)}=2.308$, $P<.01$). Bu farklılığın, babaların hangi eğitim düzeyinden kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan, Tukey testinin analizleri yapılmıştır. Babaları ilkokul mezunu olan öğrencilerin ortalamaları (62.15), babaları fakülteden mezun olan öğrencilerin, tutum puanları ortalamalarından (65.55), anlamlı düzeyde daha düşük olduğu görülmüştür. Elde edilen sonuçlara göre, BYM kullanan bireylere ilişkin tutum puanlarının özellikle, babanın ilkokul ve fakülte eğitim düzeylerinde bulunmalarına göre, anlamlı düzeyde farklılaştığını ve BYM kullanan bireylere ilişkin en yüksek tutum düzeyine sahip olan grubun babaları fakülte düzeyinde eğitim gören öğrenciler olduğu görülmüştür.

Tot ve Arkadaşları (2001)'nin, 2001 yılında Mersin Üniversitesi'nde Güzel Sanatlar Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Fen-Edebiyat Fakültesi ve Su Ürünleri Fakülteleri'nde öğrenim gören, 481'i erkek (% 46.6), 420'i kız (% 53.4) olmak üzere toplam 901 öğrenciyle yaptıkları "Mersin Üniversitesi öğrencilerinde madde kullanım yaygınlığı ve ilişkili özellikler" konulu araştırmada; öğrencilerden 17'sinin (% 1.8) babalarının okur-yazar olmadığı, 42'sinin (% 4.6) babalarının okur-yazar ancak mezun olmadığı, 342'sinin (% 37.6) babalarının ilkokul mezunu olduğu, 313'ünün (% 34.4) babalarının ortaokul veya lise mezunu olduğu ve öğrencilerin 187'sinin (% 21.2) babalarının üniversite ya da yüksek okul mezunu olduğu saptanmıştır. Aynı araştırma içerisinde, babalarının eğitim durumunun öğrencilerin madde kullanımıyla ilişkisini inceleyen bulguya

rastlanmazken, aynı çalışmada incelenen alkol ve sigara kullanımıyla ilgili olarak, babaların eğitim düzeyi arttıkça gençlerin alkol kullanım oranlarının arttığı belirtilmektedir.

4.1.6. Üniversite Öğrencilerinin BYM Kullanılan Ortamlarda Bulunup Bulunmamalarına Göre Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanan Bireylere Yönelik Tutumlarına İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Araştırmanın altıncı alt problemi, “Üniversite öğrencilerinin BYM kullanılan ortamlarda bulunup bulunmamalarına göre, BYM kullanan bireylere yönelik tutumları, farklılık göstermekte midir?” şeklinde ifade edilmiştir.

Tablo.20’de, üniversite öğrencilerinin, BYM kullanılan ortamlarda bulunup bulunmamalarına göre, sayısal dağılımları, tutum ölçeğinden aldıkları puanların ortalamaları, standart sapmaları verilmiştir.

TABLO 20.

Üniversite Öğrencilerinin BYM Kullanılan Ortamlarda Bulunup Bulunmamalarına Göre, BYM Tutum Ölçeğiyle İlgili Ortalamaları, Standart Sapmaları ve T Değeri.

Ortam	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Evet	629	72.04	16.22	2098	15.88	0.00* anlamlı
Hayır	1471	60.12	15.55			

P<0.01

Tablo.20’de görüldüğü gibi, BYM kullanılan ortamda bulunan 629 öğrencinin tutum ölçeğinden elde ettiği puanların ortalaması 72.04, BYM kullanılan ortamda bulunmayan 1471 öğrencinin tutum ölçeğinden elde ettiği puanların ortalaması 60.12’dir. Ortalamalar arası farkın irdelenmesinden elde edilen t değeri 15.88 olup, puan ortalamaları arasında 0.00 düzeyinde BYM kullanılan ortamda bulunanlar lehine anlamlı bir fark bulunmuştur ($t_{(2099)}=0,616$ $p<.01$). Bu sonuca göre, BYM kullanılan ortamda bulunan

öğrencilerin, BYM kullanılan ortamda bulunmayan öğrencilere nazaran, BYM kullanan bireylere ilişkin tutumlarının daha olumlu olduğu söylenebilir.

Ögel ve Tamar (1996)'a göre, bağımlılık yapıcı madde kullanan öğrencilerin çoğunluğunun maddeyi ilk kez arkadaşlarının evinde denediklerini belirttikleri saptanmıştır. Bu doğrultuda, yaşanan çevre, arkadaş faktörleri de göz önünde bulundurulduğunda, öğrencilerin üniversitede öğrenim gördükleri yıllar içerisinde, madde kullanan kişilerle arkadaşlık yapmaları ve bu maddelerin kullanıldığı ortamlarda bulunmaları nedeniyle, bağımlılık yapıcı maddeleri kullanan bireylere yönelik olumlu bir bakış geliştirdikleri söylenebilir. Madde kullanılan ortamda bulunmak birey üzerinde, maddeleri kullanan bireylere ve kullanılan maddelere yönelik tolerans gelişimi gösterebilmektedir. Bununla beraber bireyde, madde kullanımını düşüncesi kabul edilebilir hale gelebilmektedir.

Akvardar ve Arkadaşları'nın (2001), Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde, sigara, alkol ve madde kullanımı ile ilgili olarak, 74'ü (% 61) erkek, 47'si (% 39) kız olmak üzere toplam 121, II. Sınıf Öğrencisi yaptıkları araştırmada; öğrencilerin 14'ünün (% 11.8) yakın çevrelerinde madde kullanan birinin olduğunu belirtmiştir. Yakınlık derecelerini akraba veya arkadaş olarak belirten öğrencilerin, yakın çevrelerinde madde kullanan kişilerin, esrar, eroin ve kokain kullandıklarını belirtmişlerdir. Yakın çevrelerinde madde kullanımını bildirenler arasında madde kullanımını daha fazladır ($p=0.03$).

4.1.7. Üniversite Öğrencilerinin BYM Kullanıp Kullanmadıklarına Göre Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanan Bireylere Yönelik Tutumlarına İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Araştırmanın yedinci alt problemi, “Üniversite öğrencilerinin, bağımlılık yapıcı madde kullanıp kullanmadıklarına göre, BYM kullanan bireylere yönelik tutumları, farklılık göstermekte midir?” şeklinde ifade edilmişti.

Tablo.21’de, üniversite öğrencilerinin, bağımlılık yapıcı madde kullanıp kullanmadıklarına göre, sayısal dağılımları, tutum ölçeğinden aldıkları puanların ortalamaları, standart sapmaları verilmiştir.

TABLO 21.

Üniversite Öğrencilerinin BYM Kullanıp Kullanmadıklarına Göre, Sayısal Dağılımları, Tutum Ölçeğiyle İlgili Ortalamaları ve Standart Sapmaları.

Deneme/Kullanma Durumu	N	\bar{X}	<i>Standart Sapma</i>
Hiç Kullanmadım	1857	62.10	16.28
Bir Kez Kullandım, Bıraktım	114	73.18	13.14
Birkaç Kez Kullandım, Bıraktım	82	74.13	14.77
Kullandım Bıraktım	30	83.37	13.80
Halen Kullanıyorum	17	88.24	14.36

Tablo.21’de görüldüğü gibi, öğrencilerin bağımlılık yapıcı maddeleri kullanıp/kullanmama düzeyleri açısından yapılan değerlendirmede, bağımlılık yapıcı maddeleri hiç kullanmayan öğrencilerin tutum puanları ortalamaları 62.10, bir kez kullanıp bırakan öğrencilerin tutum puanları ortalamaları 73.18, birkaç kez kullanıp bırakan öğrencilerin tutum puanları ortalamaları 74.13, kullanıp bırakan öğrencilerin tutum puanları ortalamaları 83.37 ve halen kullanan öğrencilerin tutum puanları ise 88.24, olarak görülmektedir. Buna göre, en yüksek tutum puanları ortalamasının 88.24 ile bağımlılık yapıcı maddeleri halen kullandığını belirten öğrencilere ait olduğu, en düşük tutum puanları

ortalamasının ise, 62.10 ile BYM’i hiç kullanmadığını belirten öğrencilere ait olduğu gözlenmiştir. Öğrencilerin BYM kullanan bireylere ilişkin tutum düzeylerinin, BYM kullanıp/kullanmama düzeyi değişkenine göre, farklılık gösterip göstermediği tek yönlü varyans analizi ile test edilmiş ve sonuçlar tablo.22’de verilmiştir.

TABLO 22.

Üniversite Öğrencilerinin, BYM Kullanıp Kullanmamalarına Göre, Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar arası	45768.22	4	11442.05	44.586	0.000* anlamlı	1-Hiç-Bir kez Hiç-Birkaç kez Hiç-Kullandım Bıraktım Hiç-Halen Kullanıyorum, 2-Bir kez- Kullandım Bıraktım, Bir kez-Halen Kullanıyorum, 3-Birkaç Kez- Kullandım Bıraktım, Birkaç kez- Halen Kullanıyorum,
Gruplar içi	537632.9	2095	256.62			
Toplam	583401.1	2099				

P<0.01

Tablo.22’ye göre, BYM kullanan bireylere ilişkin tutum ölçeğinden elde edilen puan ortalamaları arasındaki tek yönlü varyans analizleri deneme/kullanma durumu düzeylerine göre anlamlı bir fark olduğu göstermiştir ($F_{(4-2099)}=44.586$, $P<.01$). BYM kullanan bireylere ilişkin tutum puanları arasındaki farklılığın hangi faktörden kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Dunnet-C testinin analizleri yapılmıştır.

BYM’i hiç denemeyip/kullanmayan öğrencilerin tutum puanları ortalamaları 62.10 ile, BYM’i bir kez deneyen/kullanan öğrencilerin tutum puanları ortalamalarından 73.18; BYM’i hiç denemeyip/kullanmayan öğrencilerin tutum puanları ortalamaları 62.10 ile, BYM’i birkaç kez deneyen/kullanan öğrencilerin tutum puanları ortalamalarından 74.13;

BYM'i hiç denemeyip/kullanmayan öğrencilerin tutum puanları ortalamaları 62.10 ile, BYM'i kullanıp bırakan öğrencilerin tutum puanları ortalamalarından 83.37; BYM'i hiç denemeyip/kullanmayan öğrencilerin tutum puanları ortalamaları 62.10 ile, BYM'i halen kullanan öğrencilerin tutum puanları ortalamalarından 88.24; BYM'i bir kez deneyen/kullanan öğrencilerin tutum puanları ortalamaları 73.18 ile, BYM'i kullanan bırakan öğrencilerin tutum puanları ortalamalarından 83.37; BYM'i bir kez deneyen/kullanan öğrencilerin tutum puanları ortalamaları 73.18 ile, BYM'leri halen kullanan öğrencilerin tutum puanları ortalamalarından 88.24; BYM'i birkaç kez deneyen/kullanan öğrencilerin tutum puanları ortalamaları 74.13 ile; BYM'i kullanan bırakan öğrencilerin tutum puanları ortalamalarından 83.37; BYM'i birkaç kez deneyen/kullanan öğrencilerin tutum puanları ortalamaları 74.13 ile; BYM'i halen kullanan öğrencilerin tutum puanları ortalamalarından 88.24 anlamlı düzeyde farklılık gösterdikleri bulunmuştur.

Elde edilen sonuçlara göre; BYM kullanan bireylere ilişkin tutum puanlarının BYM'i deneme/kullanma durumuna göre anlamlı bir şekilde değiştiği, BYM kullanan bireylere ilişkin en yüksek tutum düzeyine sahip grubun halen kullanıyorum yanıtını veren öğrencilere ait olduğu söylenebilir. BYM'i kullanma durumuna göre; BYM'i kullanım düzeyi arttıkça, BYM'i kullanan bireylere yönelik tutumların da olumlu yönde arttığı söylenebilir.

Köknel (2001)'e göre, grup içerisine gören birey başkalarıyla birlikte olmanın verdiği anlayış, dayanışma, güven, paylaşma duyguları içinde, çeşitli öğrenme süreçleriyle, farkında olarak ya da olmadan, alkol ve madde kültürünün etkisi altına girer. Boşalma, kendisini anlatma, dertleşme, içini dökme olanağı bulur. Maddeleri kullanmaya başlayarak, maddelere karşı kendisinde tolerans gelişimine katkıda bulunur. Madde kullanımına bağlı olarak, bu grup içinde bulunmaktan mutlu olan genç, kendisini başkalarından farklı ve üstün görür. Madde kullanımını, sorunlarla başa çıkmada, engel aşmada geçerli yol olduğuna inanır. Başkalarını da inandırmak için çaba harcar. Böylece, genç madde kullanımıyla beraber,

kullanmakta olduğu maddelere ve bunları kullanan bireylere yönelik tutumlarında olumlu yönde gelişme gösterebilir. Bu durum araştırmanın bu yöndeki alt problemini destekler niteliktedir. Bağımlılık yapıcı maddeler kullanılmaya başlandıkça, gerek bu maddelere ve gerekse bu maddeleri kullanılan bireylere yönelik olarak davranış ve tutumlarda değişim oluşacaktır. Bu değişim maalesef bireyin zararına olacak şekilde ters orantılı olarak gelişim gösterecektir. Kullanım arttıkça maddelere yönelik tolerans gelişim gösterecektir.

4.2. Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Bağımlılık Yapıcı Maddeleri Tanıma Davranışlarına İlişkin Alt Problemlerin Değerlendirilmesi

Araştırmanın birinci grup alt problemlerinde; üniversite öğrencilerinin BYM kullanan bireylere yönelik tutumlarının genel olarak, cinsiyet, yaş, öğrenim görülen bölüm, anne ve babanın birlikte yaşayıp yaşamadığı durumlarına göre, değişim gösterip göstermediği incelenmiştir.

Araştırmanın ikinci grup alt problemlerinde ise, üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre, BYM’i tanıma, deneme ve kullanmalarını etkileyen faktörler ile bu faktörlerin öğrencilerin cinsiyetlerine göre fark gösterip göstermediği incelenmiştir. Bu grupta, beş denence yer almaktadır. Bulgular, alt problemlerin sırasına göre ele alınmıştır.

4.2.1. Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Bağımlılık Yapıcı Maddeleri Bilip/Bilmemelerinin Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Araştırmanın sekizinci alt problemi, “Üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre, BYM’i bilip/bilmemeleri farklılık göstermekte midir?” şeklinde ifade edilmişti.

Tablo.23’de, üniversite öğrencilerinin, cinsiyetlerine göre, bağımlılık yapıcı maddeleri bilme/bilmeme durumlarına ait, sayısal dağılımları, yüzdeleri, χ^2 sonuçları verilmiştir.

TABLO 23.

Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre, BYM Bilip/Bilmemeleri Durumunun Sayısal Dağılımları, Yüzdeleri ve χ^2 sonuçları.

	E		K		Toplam		χ^2 SD P
	n	%	n	%	n	%	
Esrar							1.174
Biliyor	1133	88.2	707	86.6	1840	87.6	1
Bilmiyor	151	11.8	109	13.4	260	12.4	0.279
Eroin							4.870
Biliyor	1010	78.7	674	86.2	1684	80.2	1
Bilmiyor	274	21.3	142	17.4	416	19.8	0.027*
Kokain							7.037
Biliyor	896	69.8	613	75.1	1509	71.8	1
Bilmiyor	388	30.2	203	24.9	591	28.2	0.008*
Ecstasy							0.840
Biliyor	927	72.2	574	70.3	1501	71.4	1
Bilmiyor	357	27.8	242	29.7	599	28.6	0.359
Diğer							13.153
Biliyor	158	12.3	60	7.4	218	10.3	1
Bilmiyor	1126	87.7	756	92.6	1882	89.7	0.000*

P<0.05

Tablo.23’de, üniversite öğrencileri’nin cinsiyetlerine göre, esrar maddesini bilme/bilmeme etmeni açısından incelendiğinde, erkek öğrencilerin 1133’ünün (% 88.2) bildiği, yine erkek öğrencilerin 151’inin (% 11.8) bilmediği, kız öğrencilerin 707’sinin (% 86.6) bildiği, yine kız öğrencilerin 109’unun (% 13.4) bilmediği; eroin maddesini bilme/bilmeme etmeni açısından incelendiğinde, erkek öğrencilerin 1010’unun (% 78.7) bildiği, yine erkek öğrencilerin 274’ünün (% 21.3) bilmediği, kız öğrencilerin 674’ünün (% 86.2) bildiği, yine kız öğrencilerin 142’sinin (% 17.4) bilmediği, kokain maddesini bilme/bilmeme etmeni açısından incelendiğinde, erkek öğrencilerin 896’sının (% 69.8)

bildiği, yine erkek öğrencilerin 388'inin (% 30.2) bilmediği, kız öğrencilerin 613'ünün (% 75.1) bildiği, yine kız öğrencilerin 203'ünün (% 24.9) bilmediği, ecstasy maddesini bilme/bilmeme etmeni açısından incelendiğinde, erkek öğrencilerin 927'sinin (% 72.2) bildiği, yine erkek öğrencilerin 357'sinin (% 27.8) bilmediği, kız öğrencilerin 574'ünün (% 70.3) bildiği, yine kız öğrencilerin 242'sinin (% 29.7) bilmediği, diğer bağımlılık yapıcı maddeleri bilme/bilmeme etmeni açısından incelendiğinde, erkek öğrencilerin 158'sinin (% 12.3) bildiği, yine erkek öğrencilerin 1126'sının (% 87.7) bilmediği, kız öğrencilerin 60'ının (% 7.4) bildiği ve yine kız öğrencilerin 756'sının (% 92.6) bilmediği gözlenmektedir. Buna göre; esrar, ecstasy gibi BYM'i bilme/bilmeme durumları açısından aralarında anlamlı bir fark bulunmazken, eroin ve kokain maddeleri ile diğer olarak belirtilen diğer BYM'i bilme/bilmeme durumu bakımından erkekler lehine anlamlı bir fark bulunmaktadır.

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre, BYM'i bilme/bilmeme durumları ile ilgili, örneklem grubundaki tüm öğrenciler, kendi içlerindeki frekanslarına göre incelendiğinde, χ^2 değerleri bakımından; esrar maddesi açısından, 0.28, $p > .05$ düzeyinde anlamsız, eroin maddesi açısından, 0.027, $p < .05$ düzeyinde anlamlı, kokain maddesi açısından, 0.008, $p < .05$ düzeyinde anlamlı, ecstasy maddesi açısından 0.359, $p > .05$ düzeyinde anlamsız ve diğer bağımlılık yapıcı maddeler açısından 0.000, $p < .05$ düzeyinde anlamlı bulunmuşlardır. Araştırmanın sekizinci alt problemi eroin, kokain ve diğer BYM faktörleri açısından desteklenmiş, fakat esrar ve ecstasy maddeleri faktörleri açısından desteklenmemiştir.

Altıntaş ve Arkadaşları'nın (2004) Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, 79'u (% 42.7) erkek ve 106'sı (% 57.3) kız olmak üzere toplam 185, 1. Sınıf Öğrencisi ile madde bağımlılığı ile ilgili bilgi, görüş ve tutumlarına ilişkin yaptıkları araştırmada; 169 (% 91.4) öğrencinin eroin maddesini bildiği, 157 (% 84.9) öğrencinin kokain maddesini bildiği, 156 (% 84.3) öğrencinin tiner maddesini BYM olarak bildiği, 154 (% 83.2) öğrencinin esrar maddesini bildiği, 143 (% 77.3) öğrencinin ecstasy maddesini bildiği saptanmıştır. BYM'i

bilme/bilmeme etmenine göre, her iki araştırmada da en çok bilinen bağımlılık yapıcı maddelerin, eroin ve kokain maddeleri olduğu ve buda araştırma bulgularını desteklediği görölmektedir.

Elde edilen bulgulara göre, genel olarak öğrencilerin eroin ve kokain gibi maddeleri görsel ve yazılı medyanın da etkisi ile daha çok bildikleri, ancak sentetik türevli bağımlılık yapıcı madde grubundan olan ecstasy gibi maddeleri ise, tam olarak bilmedikleri anlaşılmaktadır. Bireylerin sentetik türevli maddeleri çoğu zaman enerji veren maddeler olarak yanlış bir biçimde tanındıkları da bilinmektedir.

4.2.2. Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Bağımlılık Yapıcı Maddeleri Deneme/Kullanma Nedenlerinin Farklılık Gösterip Göstermediği Değişkenine İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Araştırmanın dokuzuncu alt problemi, “Üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre, BYM’i deneme/kullanma nedenleri farklılık göstermekte midir?” şeklinde ifade edilmişti.

Tablo.24’de, üniversite öğrencilerinin, cinsiyetlerine göre, bağımlılık yapıcı maddeleri deneme/kullanma nedenlerine ait, sayısal dağılımları, yüzdeleri, χ^2 sonuçları verilmiştir.

TABLO 24.

Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre, BYM’i Deneme/Kullanma Nedenlerinin Sayısal Dağılımları, Yüzdeleri ve χ^2 sonuçları.

	E		K		Toplam		χ^2 SD P
	n	%	n	%	n	%	
Merak							22.407

Evet	970	75.5	687	84.2	1657	78.9	1
Hayır	314	24.5	129	15.8	443	21.1	0.000*
Özenti							13.308
Evet	1010	78.7	694	85.0	1704	81.1	1
Hayır	274	21.3	122	15.0	396	19.9	0.000*
Arkadaş							35.897
Evet	885	68.9	659	80.8	1544	73.5	1
Hayır	399	31.1	157	19.2	556	26.5	0.000*
Anne-Baba							31.029
Evet	105	8.2	131	16.1	236	11.2	1
Hayır	1179	91.8	685	83.9	1864	88.8	0.000*
Akraba							0.058
Evet	60	4.7	40	4.9	100	4.8	1
Hayır	1224	95.3	776	95.1	2000	95.2	0.810
Diğer							0.124
Evet	220	17.1	135	16.5	355	16.9	1
Hayır	1064	82.9	681	83.5	1745	83.1	0.725

*p<0.05

Tablo.24'de, üniversite öğrencileri'nin bağımlılık yapıcı maddeleri deneme/kullanma nedenleri, cinsiyetlerine göre, merak etmeni açısından incelendiğinde, erkek öğrencilerin 970'inin (% 75.5) evet dediği, yine erkek öğrencilerin 314'ünün (% 24.5) hayır dediği, kız öğrencilerin 687'sinin (% 84.2) evet dediği, yine kız öğrencilerin 129'unun (% 15.8) hayır dediği; özenti etmeni açısından incelendiğinde, erkek öğrencilerin 1010'unun (% 78.7) evet dediği, yine erkek öğrencilerin 274'ünün (% 21.3) hayır dediği, kız öğrencilerin 694'ünün (% 85.0) evet dediği, yine kız öğrencilerin 122'sinin (% 15.0) hayır dediği, arkadaş etmeni açısından incelendiğinde, erkek öğrencilerin 885'inin (% 68.9) evet dediği, yine erkek öğrencilerin 399'unun (% 31.1) hayır dediği, kız öğrencilerin 659'unun (% 80.8) evet dediği, yine kız öğrencilerin 157'sinin (% 19.2) hayır dediği, anne-baba etmeni açısından incelendiğinde, erkek öğrencilerin 105'inin (% 8.2) evet dediği, yine erkek öğrencilerin 1179'unun (% 91.8) hayır dediği, kız öğrencilerin 131'inin (% 16.1) evet dediği, yine kız öğrencilerin 685'inin (% 83.9) hayır dediği, diğer etmeni açısından incelendiğinde, erkek öğrencilerin 220'sinin (% 17.1) evet dediği, yine erkek öğrencilerin 1064'ünün (% 82.9) hayır dediği, kız öğrencilerin 135'inin (% 16.5) evet dediği ve yine kız öğrencilerin 681'inin (%

83.5) hayır dediği gözlenmektedir. Buna göre; akraba ve diğer faktörleri gibi, BYM'i deneme/kullanma nedenleri açısından, aralarında anlamlı bir fark bulunmazken; merak, özenti, arkadaş ve anne-baba faktörleri gibi BYM'i deneme/kullanma nedenleri açısından, erkekler lehine anlamlı bir fark bulunmaktadır.

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre, BYM'i deneme/kullanma nedenleri ile ilgili, örneklem grubundaki tüm öğrenciler, kendi içlerindeki frekanslarına göre incelendiğinde, χ^2 değerleri bakımından; merak, özenti, arkadaş ve anne-baba faktörlerine göre, 0.000 ile $p < .05$ düzeyinde anlamlı bulunmuşlardır. Oysa, akraba faktörü açısından 0.81, $p > .05$ ve diğer faktörü açısından ise 0.73, $p > .05$ düzeylerinde önemsiz bulunmuştur. Böylece, araştırmanın bu konudaki alt problemi merak, özenti, arkadaş ve anne baba faktörleri açısından desteklenmiş, fakat akraba ve diğer faktörleri açısından desteklenmemiştir.

Ögel (1997)'e göre, bağımlılık yapıcı madde kullanmaya başlama sebepleri; merak, arkadaş etmeni, kendini kanıtlamak, olgunlaştıracağını düşünmek, kendine güvensizlik, yalnızlık, sıkıntı duygularıyla başa çıkamama ve başa çıkamama yöntemlerini bilememe şeklinde belirtilmektedir. Araştırma bulguları, bağımlılık yapıcı maddeleri kullanma nedenleri arasında merak, arkadaş ve özenti faktörleri açısından desteklenmektedir.

Özer (1991)'e göre, bağımlılık yapıcı madde kullanan öğrencilerin maddeleri, çoğunlukla arkadaşlarından temin ettikleri saptanmıştır.

Tot ve Arkadaşları (2001)'nin, 2001 yılında Mersin Üniversitesi'nde Güzel Sanatlar Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Fen-Edebiyat Fakültesi ve Su Ürünleri Fakülteleri'nde öğrenim gören, 481'i erkek (% 46.6), 420'i kız (% 53.4) olmak üzere toplam 901 öğrenciyle yaptıkları "Mersin Üniversitesi öğrencilerinde madde kullanım yaygınlığı ve ilişkili özellikler" konulu araştırmada; bağımlılık yapıcı maddeleri kullanma nedenleri sorusunu öğrencilerin 298'inin (% 33.1) "merak etmek", öğrencilerin 270'inin (% 30) "eğlenmek", öğrencilerin 214'ünün (% 23.7) "rahatlamak

amacıyla” şeklinde cevaplandırdıkları saptanmıştır. Bu sonuçlar araştırma bulgularını desteklen niteliktedir.

Altıntaş ve Arkadaşları'nın (2004) Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, 79'u (% 42.7) erkek ve 106'sı (% 57.3) kız olmak üzere toplam 185, 1. Sınıf Öğrencisi ile madde bağımlılığı ile ilgili bilgi, görüş ve tutumlarına ilişkin yaptıkları araştırmada; bağımlılık yapıcı maddeleri denemiş olan 3 öğrencinin (% 1.8) maddeleri merak ve arkadaş etmenine bağlı olarak denedikleri saptanmıştır.

Tüm bu bulgular ışığında görülmektedir ki, bağımlılık yapıcı maddelere başlama nedenlerinin başında, maddelere yönelik merak ve arkadaş etmenleri öne çıkmaktadır. Öğrencilerin içinde buldukları arkadaş çevrelerinin tutumları da kendi düşüncelerini etkiyebilmekte ve madde kullanımına yöneltebilmektedir. BYM kullanılan arkadaş çevresindeki öğrenciler, içinde buldukları çevreye uyum sağlama ve biz duygusu ile hareket edebilmek amacıyla, zamanla bu maddeleri denemeye başlamaktadırlar.

4.2.3. Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanılan Ortamda Bulunma Durumlarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Araştırmanın onuncu alt problemi, “Üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre, bağımlılık yapıcı maddelerin kullanıldığı ortamlarda bulunmaları farklılık göstermekte midir?” şeklinde ifade edilmişti.

Tablo.25'de, üniversite öğrencilerinin, cinsiyetlerine göre, bağımlılık yapıcı maddelerin kullanıldığı ortamlarda bulunma durumlarına ait, sayısal dağılımları, yüzdeleri, χ^2 sonuçları verilmiştir.

TABLO 25.

Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre, BYM'in Kullanıldığı Ortamlarda Bulunma Durumlarına Ait Sayısal Dağılımları, Yüzdeleri ve χ^2 sonuçları.

	Evet		Hayır	
	n	%	n	%
Erkek	510	39.7	774	60.3
Kız	119	14.6	697	85.4
Toplam	629	30.0	1471	70.0

$\chi^2=150.25$, $SD=1$, $p<0.001$

Tablo.25'e göre, üniversite öğrencilerinin, cinsiyetlerine göre BYM kullanılan ortamda bulunma durumları, bağımlılık yapıcı madde kullanılan ortamda bulunma/bulunmama etmeni açısından incelendiğinde; erkek öğrencilerin 510'nun (% 39.7), BYM kullanılan ortamda bulunduğu, yine erkek öğrencilerin 774'ünün (% 60.3), BYM kullanılan ortamda bulunmadığı, kız öğrencilerin 119'unun (% 14.6), BYM kullanılan ortamda bulunduğu, yine kız öğrencilerin 697'sinin (% 85.4), BYM kullanılan ortamda bulunmadığı gözlenmektedir. Buna göre, ortamda bulunma/bulunmama etmenleri açısından kız ve erkek öğrenciler arasında, anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır.

Öğrencilerin, cinsiyetlerine göre, BYM kullanılan ortamda bulunma/bulunmama durumları ile ilgili, örneklem grubundaki tüm öğrenciler, kendi içlerindeki frekanslarına göre incelendiğinde, χ^2 değerleri bakımından; ortamda bulunma/bulunmama etmeni açısından cinsiyetlerine göre 0.000, $p<0.05$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Böylece, araştırmanın bu konudaki alt problemi ortamda bulunma/bulunmama faktörü açısından desteklenmiştir.

Bandura (1977)'ya göre, sosyal öğrenme modeli, belli bir kültür içinde herhangi bir bağımlılık yapıcı maddenin kullanımının yaygınlığını belirleyen en önemli faktörlerin o maddenin erişebilirliğinin kolaylığı, maddelerin kullanıldığı ortamlarda bulunma, maddenin kullanımındaki sınırlamalar ve maddenin kullanımına ilişkin ulusal politikalar olduğunu varsayar.

4.2.4. Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Bağımlılık Yapıcı Maddeleri Deneme/Kullanma Durumlarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Araştırmanın on birinci alt problemi, “Üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre, BYM’i deneme/kullanma durumları farklılık göstermekte midir?” şeklinde ifade edilmişti.

Tablo.26’da, üniversite öğrencilerinin, cinsiyetlerine göre, bağımlılık yapıcı maddeleri deneme/kullanma durumlarına ait, sayısal dağılımları, yüzdeleri, χ^2 sonuçları verilmiştir.

TABLO 26.

Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre BYM’i Deneme/Kullanma Durumlarına Ait Sayısal Dağılımları, Yüzdeleri ve χ^2 sonuçları.

	BYM Deneme/Kullanma Durumu									
	Hiç		Bir Kez		Birkaç Kez		Kullandım Bıraktım		Halen Kullanıyorum	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Erkek	1077	84.0	91	7.1	71	5.5	29	2.3	15	1.2
Kız	778	95.5	23	2.8	11	1.3	1	0.1	2	0.2
Toplam	1855	88.4	114	5.4	82	3.9	30	1.4	17	0.8

$\chi^2=67.75$, $SD=1$, $p<0.001$

Tablo.26’ya göre, üniversite öğrencilerinin, cinsiyetlerine göre, bağımlılık yapıcı maddeleri deneme/kullanma durumları, deneme/kullanma etmeni açısından

incelendiğinde; erkek öğrencilerin 1077'sinin (% 84.0) BYM'i hiç denemediği, erkek öğrencilerin 91'sinin (% 7.1) BYM'leri bir kez denediği, erkek öğrencilerin 71'sinin (% 5.5) BYM'i birkaç kez denediği, erkek öğrencilerin 29'unun (% 2.3) BYM'i kullanıp bıraktığı ve yine erkek öğrencilerin 15'sinin (% 1.2) BYM'i halen kullandığı gözlenmektedir. Kız öğrencilerin 778'sinin (% 95.5) BYM'i hiç denemediği, kız öğrencilerin 23'ünün (% 2.8) BYM'leri bir kez denediği, kız öğrencilerin 11'sinin (% 1.3) BYM'i birkaç kez denediği, kız öğrencilerden 1'sinin (% .1) BYM'i kullanıp bıraktığı ve kız öğrencilerin 15'sinin (% .8) BYM'i halen kullandığı gözlenmektedir. Buna göre, üniversite öğrencilerinin deneme/kullanma etmenleri açısından, kız ve erkek öğrenciler arasında, anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır.

Öğrencilerin, cinsiyetlerine göre, BYM'i deneme/kullanma durumları ile ilgili, örneklem grubundaki tüm öğrenciler, kendi içlerindeki frekanslarına göre incelendiğinde, χ^2 değerleri bakımından; deneme/kullanma etmeni açısından cinsiyetlerine göre 0.000, $p < .05$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Böylece, araştırmanın bu konudaki alt problemi, BYM'i deneme/kullanma faktörü açısından desteklenmiştir.

Akvardar ve Arkadaşları'nın (2001), Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde, sigara, alkol ve madde kullanımı ile ilgili olarak, 74'ü (% 61) erkek, 47'si (% 39) kız olmak üzere toplam 121, II. Sınıf Öğrencisi yaptıkları araştırmada; öğrencilerden 7'sinin (% 6.7) BYM'i denediği, erkek ve kız öğrenciler arasında madde kullanımı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farkın bulunmadığı ($p=0.23$), saptanmıştır.

Altıntaş ve Arkadaşları (2004)'nın Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde, madde bağımlılığı ile ilgili, bilgi görüş ve tutumları ile ilgili, 79'u (% 42.7) erkek ve 106'sı (% 57.3) kız olmak üzere toplam 185, 1. Sınıf Öğrencisi ile yaptıkları araştırmada; 182 (% 98.2) öğrencinin hiç bağımlılık yapıcı madde kullanmadığı, 3 (% 1.8) öğrencinin bir BYM'i deneyip bıraktığı, saptanmıştır.

Altındağ ve Arkadaşları (2004)'nın Harran Üniversitesi'nde 2004-2005 akademik yılında, Tıp Fakültesi'nden 27 (% 11) ve Fen-Edebiyat Fakültesi'nden 226 (% 89) olmak üzere, toplam 171'i erkek (% 68), 82'si kız (% 32) öğrencilerden oluşan ve yaş ortalamaları 20 olan, 1.sınıflarda öğrenim gören 253 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirdikleri, "Şanlıurfa'da Üniversite Öğrencilerinde Madde Kullanımı" konulu çalışmada; 6 öğrencinin (% 2.3) en az 1 kez BYM denediği saptanmıştır.

Webb ve Arkadaşları (1998)'nin, İngiltere'de 7 tıp fakültesinde 2.sınıfta öğrenim gören 785 öğrenci ile yaptıkları çalışmada; erkeklerin % 54'ünün, kızların % 40'ının yasal olmayan maddeleri en az bir kez denediklerini, öğrencilerden 149'unun (% 19) BYM'i en az bir kez denediği, 78'inin (% 10) BYM'i halen kullandığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Yine, Harvard Üniversitesi Halk Sağlığı Okulu'nda, 1993-2001 yılları arasında yapılan bir çalışmada, esrar maddesinin bir türevi olan marijuana ve diğer yasa dışı ilaç kullanımı araştırılmış, marijuana kullanımının son 30 günde % 13'ten % 17'ye, son bir yılda % 23'ten % 30'a ve hayat boyunca BYM'i deneme oranının % 41'den % 47'ye yükseldiği bulgusuna ulaşılmıştır.

Zagreb Üniversitesi Tıp Fakültesi Farmakoloji Bölümü tarafından 1989 yılında yapılan araştırmada, tıp fakültesi öğrencileri arasında hayat boyu çoğunluğunu marijuana maddesinin oluşturduğu BYM'i en az bir kez deneme oranı % 14 olarak saptanmıştır. 2000 yılında yapılan benzer çalışmada ise bu oranın % 35'e yükseldiği belirtilmektedir.

4.2.5. Bağımlılık Yapıcı Maddeleri Deneyen/Kullanan Üniversite Öğrencilerinin Bağımlılık Yapıcı Maddeleri Deneme/Kullanma Durumlarının Cinsiyetlerine Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Araştırmanın on ikinci alt problemi, “BYM’i deneyen/kullanan üniversite öğrencilerinin, cinsiyetlerine göre, BYM’i deneme/kullanma durumları farklılık göstermekte midir?” şeklinde ifade edilmişti.

Tablo.27’de, bağımlılık yapıcı maddeleri deneyen/kullanan üniversite öğrencilerinin, cinsiyetlerine göre, bağımlılık yapıcı maddeleri deneme/kullanma durumlarına ait, sayısal dağılımları, yüzdeleri, χ^2 sonuçları verilmiştir.

TABLO 27.

BYM Deneyen/Kullanan Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre BYM’i Deneme/Kullanma Durumlarına Ait Sayısal Dağılımları, Yüzdeleri ve χ^2 sonuçları.

	BYM’lerden En Az Birini Denemiş/Kullanmış				Toplam	
	Hiç Yok		Denemiş/Kullanmış			
Cinsiyet	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Erkek	1076	83.8	208	16.2	1284	100.0
Kız	779	95.5	37	4.5	816	100.0
Toplam	1855	88.3	245	11.7	2100	100.0

$\chi^2=65.878$, $SD=1$, $p<0.05$

Tablo.27’ye göre, BYM’i deneyen/kullanan üniversite öğrencilerinin, cinsiyetlerine göre, BYM’i deneme/kullanma durumlarının fark gösterip göstermediği durumu açısından, BYM’i deneme/kullanma etmeni incelendiğinde; erkek öğrencilerin 208’inin (% 16.2), BYM’i denediği/kullandığı, yine erkek öğrencilerin 1076’sının (% 83.8), BYM’leri hiç denemediği, kız öğrencilerin 37’sinin (% 4.5), BYM’i denediği/kullandığı, yine kız öğrencilerin 779’unun (% 95.5), BYM’i hiç denemediği gözlenmektedir. Buna göre, BYM’i deneme/kullanma etmeni açısından kız ve erkek öğrenciler arasında, anlamlı bir fark olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin, cinsiyetlerine göre, BYM’i deneme/kullanma durumları ile ilgili, örneklem grubundaki tüm öğrenciler, kendi içlerindeki frekanslarına göre incelendiğinde, χ^2 değerleri bakımından; deneme/kullanma etmeni açısından cinsiyetlerine göre 0.000, $p<0.05$

düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Böylece, araştırmanın bu konudaki alt problemi BYM’i deneme/kullanma faktörü açısından desteklenmiştir.

Tot ve Arkadaşları (2001)’nın, 2001 yılında Mersin Üniversitesi’nde Güzel Sanatlar Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Fen-Edebiyat Fakültesi ve Su Ürünleri Fakülteleri’nde öğrenim gören, 481’i erkek (% 46.6), 420’i kız (% 53.4) olmak üzere, yaşları 16 ile 31 arasında değişen toplam 901 öğrenciyle yaptıkları “Mersin Üniversitesi öğrencilerinde madde kullanım yaygınlığı ve ilişkili özellikler” konulu araştırmada; esrar maddesi, erkek öğrencilerin 74’ü (% 8.1) ve kız öğrencilerin 8’i (% 0.8) tarafından denendiği/kullanıldığı saptanmıştır. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar, Tot ve Arkadaşları (2001)’nin araştırma bulgularını desteklemektedir.

V. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırma sonuçlarının genel bir değerlendirmesi yapılmış ve değerlendirme sonucunda bir takım öneriler sunulmuştur. Araştırma bulguları; alt problemler paralelinde iki ana grupta toplanmıştır. İlk grupta, üniversite öğrencilerinin bağımlılık yapıcı maddeleri kullanan bireylere yönelik tutumlarının genel olarak, cinsiyet, yaş, öğrenim görülen bölüm ve ana-babalarının birlikte yaşayıp yaşamadıklarına göre bir değişim gösterip göstermediği incelenmiştir. Araştırmanın ikinci grup alt problemlerinde ise, üniversite

öğrencilerinin cinsiyetlerine göre, BYM'i tanıma, deneme ve kullanmalarını etkileyen faktörler ile bu faktörlerin öğrencilerin cinsiyetlerine göre fark gösterip göstermediği incelenmiştir.

Genel olarak araştırmada elde edilen bulgulara göre, üniversite öğrencilerinin cinsiyetleri açısından bağımlılık yapıcı maddeleri kullanan bireylere yönelik tutumlarında kızlar lehine anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Kız öğrencilerin tutumları erkek öğrencilerin tutumlarına oranla daha yüksek çıkmıştır. Kız öğrencilerin bağımlılık yapıcı maddelerin etkileri ve zararları konusunda erkek öğrencilere oranla daha fazla bilgi sahibi oldukları ve konuya daha temkinli ve duyarlı yaklaştıkları söylenebilir. Yine kız öğrencilerin bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylere yönelik tutumları konusunda erkek öğrencilere oranla bilinç düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Bir başka bulguda, farklı yaştaki üniversite öğrencilerinin yaşlarına göre bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylere yönelik tutumlarının anlamlı olarak farklılık gösterdiği saptanmıştır. Buna göre, öğrencilerin yaş düzeyleri arttıkça, madde kullanan bireylere yönelik tutum düzeyleri de artmaktadır. Diğer bir deyişle, üniversite öğrencilerinin öğrenim süreleri boyunca bağımlılık yapıcı maddeleri kullanan bireylere yönelik tutumları bir önceki yıla oranla değişim göstermektedir. Bu değişim, gerek bağımlılık yapıcı madde kullanan bireyleri ve gerekse kullanılan bu maddeleri kabul etme ve onaylama şeklinde değişim göstermektedir. Öğrencilerin öğrenimleri esnasında, bağımlılık yapıcı maddelerin kullanıldığı ortamlarda bulunma oranlarının da yüksek oluşu, kabul görmeyi ve onaylamayı destekler niteliktedir. Öğrencilerde zaman içerisinde bağımlılık yapıcı maddelere olan tolerans seviyelerinin arttığı söylenebilir. öte yandan, tolerans seviyelerinde görülen artış erkekler lehine olmaktadır. Kız öğrenciler erkek öğrencilere oranla, gerek bağımlılık yapıcı maddeler ve gerekse bu maddelerin kullanıldığı ortamlarda bulunma durumlarına göre daha temkinli ve kontrollü davrandıkları söylenebilir.

Üniversite öğrencilerinin bağımlılık yapıcı maddeleri kullanan bireylere yönelik tutumlarında, öğrenim gördükleri bölüm açısından farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Fen bilimleri, turizm ve güzel sanatlar alanlarında öğrenim gören öğrencilerin, eğitim bilimleri ve sağlık bilimleri alanlarında öğrenim gören öğrencilere oranla, madde bağımlısı bireylere yönelik tutumlarının daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Tutum düzeyleri açısından yüksek puana sahip olan bölümlerin ders programları açısından birbirine paralel olduğu söylenebilir. Turizm ve Otelcilik İşletmeciliği Yüksek Okulu öğrencilerinin öğrenim gördükleri alan itibarı ile zamanlarının çoğununu turizm sektörü içerisinde geçirmeleri dolayısıyla, bağımlılık yapıcı maddeleri tanıma olanaklarının daha fazla olduğu söylenebilir. Sentetik türevli bağımlılık yapıcı maddelerin turizm sektörü ile dünyaya yayılımının sağlandığı düşünüldüğünde, bu bölüm öğrencilerinin bağımlılık yapıcı maddelere yönelik tolerasyonlarının yüksek olacağı sonucuna ulaşılabilir.

Bir başka bulguda, öğrencilerin annelerinin ve babalarının eğitim durumlarına göre bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylere yönelik tutumlarında, anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmuştur. Öğrencilerin anne ve babaların eğitim durumları arttıkça bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylere yönelik tutumlarında olumlu yönde farklılaşmalar olduğu görülmektedir. Bu farklılıklar, bağımlılık yapıcı maddelerin bilinmesi, zararları ve kötü etkilerinin daha bilinçli bir şekilde öğrencilere aktarılması şeklindedir. Bu konuda ki bilinç düzeylerinin artması ile öğrencilerin bağımlılık yapıcı maddeler ve bunların kullanıldığı ortamlarda bulunma konularında kendilerini uzak tutabildikleri söylenebilir.

Yine, öğrencilerin bağımlılık yapıcı madde kullanılan ortamda bulunup/bulunmamalarına ve bağımlılık yapıcı maddeleri kullanıp/kullanmamaları durumuna göre, bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylere yönelik tutumlarında anlamlı farklılıklar saptanmıştır. Bağımlılık yapıcı madde kullanılan ortamda bulunan öğrenciler ve bağımlılık yapıcı madde kullanmış/denemiş olan öğrencilerin tutumları diğer öğrencilerin tutumlarına

oranla daha yüksek seviyededir. Bir başka deyişle, bağımlılık yapıcı madde kullanılan ortamda bulunmuş ve bağımlılık yapıcı maddeleri denemiş/kullanmış olan öğrencilerin tutumları, ortamda bulunmamış ya da bağımlılık yapıcı maddeleri denememiş/kullanmamış olan öğrencilerin tutumlarına oranla daha olumlu olduğu saptanmıştır. Burada üzerinde durulması gereken nokta, bu maddelerin kullanıldığı yerlerde bulunuyor olmak ya da bu maddeleri denemek/kullanmak öğrencilerin bağımlılık yapıcı maddeler ve bu maddeleri kullanan bireylere yönelik tutumlarındaki değişimler için önemli bir unsurdur. Bu maddelerin kullanıldığı ortamlarda bulunmak tolerasyon seviyesinin artmasına neden olmaktadır. Zaman içinde maddelerin deneme yoluyla başlayan kullanımına onay verme ve kabul etmeye gidilmektedir.

Üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre esrar, ecstasy gibi bağımlılık yapıcı maddeleri bilme/bilmeme durumları açısından aralarında anlamlı bir fark bulunmazken, eroin ve kokain maddeleri ile diğer olarak belirtilen diğer bağımlılık yapıcı maddeleri bilme/bilmeme durumu bakımından erkekler lehine anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. Ecstasy maddesinin vücuda zindelik kazandıran enerji veren bir ilaç olarak yanlış tanıtıldığı düşünüldüğünde öğrencilerin bu maddeyi kötü etkileri olan bağımlılık yapıcı madde olarak bilmediği söylenebilir.

Araştırmanın bir başka bulgusuna göre, öğrencilerin cinsiyetlerine göre akraba ve diğer faktörleri gibi, bağımlılık yapıcı maddeleri deneme/kullanma nedenleri açısından, aralarında anlamlı bir fark bulunmazken; merak, özenti, arkadaş ve anne-baba faktörleri gibi bağımlılık yapıcı maddeleri deneme/kullanma nedenleri açısından, erkekler lehine anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. Erkeklerin sosyal anlamda devinimlerinin kızlara oranla daha yüksek olduğu, cinsel farkından kaynaklı olarak tutum ve davranışlarında kızlara oranla daha serbesti içerisinde bulunduğu söylenebilir. İçinde yaşanan toplumun erkeğe olan bakış açısı da düşünüldüğünde, erkek öğrencilerin bağımlılık yapıcı maddeleri deneme/ kullanma

durumları açısından merak, özenti, arkadaş ve ana-baba faktörlerine bağlı olarak daha fazla risk alabildikleri ve sonucunu düşünmeden hareket edebildikleri söylenebilir.

Yine öğrencilerin cinsiyet etmenine göre bağımlılık yapıcı maddelerin kullanıldığı ortamda bulunma ve deneme/kullanma durumlarına göre aralarında erkekler lehine anlamlı farklılıkların bulunduğu saptanmıştır.

Araştırmada elde edilen unsurlardan bir başkası da üniversite öğrencilerinin bağımlılık yapıcı maddeleri deneme/kullanma ile bu maddelerin kullanıldıkları ortamlarda bulunma durumlarını belirten bulgulardır. “Bu bulgulara göre, araştırmaya katılan 2100 öğrencinin 629’nun (% 30) bağımlılık yapıcı maddelerin kullanıldığı ortamlarda bulunduğu, 1471’inin (% 70) ise bulunmadığı saptanmıştır. Yine, araştırmaya katılan öğrencilerin 1855’inin (% 88.4) bağımlılık yapıcı maddeleri hiç kullanmadığı, 114’ünün (% 5.4) bir kez denediği, 82’sinin (% 3.9) birkaç kez denediği, 30’unun (% 1.4) kullanıp bıraktığı, 17’sinin (% .8) ise halen kullandığı saptanmıştır.” Elde edilen sonuçlara göre, üniversite öğrencileri açısından bağımlılık yapıcı maddelerin kullanıldığı ortamlarda bulunma oranı önemli oranda yüksek bulunmuştur. Bu maddelerin kullanıldığı ortamlarda bulunma durumları, bu maddelere ve bu maddeleri kullanan bireylere yönelik tutumlarda olumlu yönde duyarlılık oluşturduğu araştırmada elde edilen diğer bulgularda belirtilmiştir. Bağımlılık yapıcı maddeleri kullanma oranları açısından da mevcut durum dikkate değer niteliktedir.

Tüm araştırma bulguları incelendiğinde, üniversite öğrencilerinin gerek bağımlılık yapıcı maddeleri kullanan bireylere yönelik tutumlarında ve gerekse bağımlılık yapıcı maddelere ilişkin tutum ve davranışları açısından, bu maddeleri tanıma, bilme ve zararlarını öğrenme konularında rehberlik hizmetine ve danışmaya gereksinim duydukları görülmektedir.

Yüksek öğrenim sürecinin, gençlerin çoğunluğunun alışageldikleri toplum veya ortamdan uzaklaşarak, yeni bir ortam veya duruma uyum sağlamak durumunda

buldukları, yaşamlarında köklü değişikliklerin oluşmaya başladığı bir dönem olduğu ve bu nedenle çevreleri ile yeni bir uyum süreci işlemeye başladığı düşünöldüğünde (Herken ve Arkadaşları, 2000), öğrencilerin özellikle bağımlılık yapıcı maddeler konusunda bilinçlendirilmeye olan ihtiyaçları önemli bir yer teşkil etmektedir.

Özellikle cinsiyet etmenine bağlı olarak, erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla bu konuda daha fazla bilinçlendirilmeleri gerekmektedir. Buna bağlı olarak, bağımlılık yapıcı maddelere bağlı sorunların tanınması, koruma, önleme, tedavi ve rehabilitasyon konusunda kalıcı stratejilerin belirlenmesi gerekmektedir. Üniversite öğrencilerine yönelik olarak, gün geçtikçe olumsuz yönde artarak devam eden bağımlılık yapıcı madde kullanımı ile ilgili olarak, bilinçlendirme ve kullanımı önleme eğitimi verilmelidir. Üniversite öğrencilerinin bağımlılık yapıcı maddelere ve bu maddeleri kullanan bireylere yönelik tutumların da öğrenim süreleri boyunca tutumlarında bir önceki yıla oranla değişimin olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Diğer bir anlatımla, bu değişimin bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımını kabullenme ve bu maddeleri kullanan bireyleri benimseme şeklinde tutumun değiştığı saptanmıştır. Öğrencilerin bilinç düzeyinde bu maddeler kabul edilebilir hale dönüştüğü düşünöldüğünde, öğrencilere yönelik bağımlılık yapıcı maddeler hakkında bilinçlendirmeye yönelik rehberlik eğitim programlarının düzenlenmesi gerekmektedir. Düzenlenecek olan rehberlik hizmetlerinin yanı sıra, *“Bağımlılık yapıcı maddeleri kullanan bireylerin tedavi süresince, gerek tedavi sırasında ve gerekse tedaviden sonra ki uyum sürecinde mutlaka bireysel ya da grupta psikolojik danışma uygulanmalıdır.”*

Bağımlılık yapıcı maddelere yönelik olarak, her kesimden insana özellikle de Psikolojik Danışma Merkezlerine, Üniversitelerin Mediko-Sosyal, Sağlık ve Danışma Merkezlerine, Gençlik Merkezlerine, Aile Danışma Merkezlerine, Gençlik Merkezlerine, Aile Danışma Merkezlerine, Toplum Merkezlerine, birinci basamak sağlık kuruluşlarına (Sağlık Ocağı, Aile Planlama Merkezleri vb.), hastanelerin, psikiyatri kliniğinde çalışan sağlık

personeline, ğretim üyelerine, öğretmenlere, araştırmacılara, Aile Araştırma Kurumu'na, kolluk kuvvetlerine, konuyla alakalı mücadeleci birimlere, koruma, nleme, tedavi ve rehabilitasyon konusunda ulusal politikaların ve programların oluşturulmasında ve mücadelede önemli görevler düşmektedir.

KAYNAKÇA

Akbulut, İ. (1997). *lkemizde uyuşturucu maddeler sorunu*, Kayseri Ticaret Odası Yayın, Kayseri.

- Akçal, A.G. (1998). *Türkiye’de uyuşturucu bağımlılığı kavram ve boyutları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Akdemir, A. ve Arkadaşları, (1994). Psikiyatri Kliniğine Başvuran Uçucu Madde Kullanan Ergenlerin Özellikleri, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 5 (3), 22-24.
- Akers, R.L. (1977). *Deviant behaviour, A Social Learning Perspective* Belmont, CA: Woodsworth.
- Aköz, A.A. (1996). *Madde profili*, Uzmanlık Tezi, İstanbul.
- Akşit, B.T. (1997). Türkiye’de madde istismarı ve godot beklentisi, *3P Dergisi*, 5 (Ek 2), 46-50.
- Akvardar, Y. ve Arkadaşları, (2001). Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi 121 dönem 2. sınıf öğrencilerinde sigara, alkol ve madde kullanımı, *Bağımlılık Dergisi*, 2 (2), 49-52.
- Akvardar, Y. ve Arkadaşları, (2003). Substance use in a sample of Turkish Medical Students. *Drug Alcohol Depend*, 7 (2), 117-121.
- Alpagut, Ç. (1975). *Uyuşturucu maddelerin suistimali*, Ankara.
- Altındağ, A., ve Arkadaşları (2005). Şanlıurfa’da üniversite öğrencilerinde madde kullanımı, *Bağımlılık Dergisi*, 6 (2), 61-66.
- Altıntaş, H. ve Arkadaşları (2004). Tıp fakültesi birinci sınıf öğrencilerinin madde bağımlılığı ile ilgili bilgi, görüş ve tutumları, *Bağımlılık Dergisi*, 5(3), 107-114.

- Amerikan Psikiyatri Birliği, (2001). *Mental bozuklukların tanısai ve sayımsai el kitabı DSM-IV*, (Çev. Ertuğrul Köroğlu), Ankara.
- Ana Britannica, (1998). *Eroin*, C-8, İstanbul.
- Anonymous, (1992). *The end of addiction*, Psychol Today.
- Arıkonaç, O. (1987). *Psikiyatrik semptomlar ve sendromlar*, Nobel Tıp Kitabevi, İstanbul.
- Arslan, S. ve Arkadaşları, (1998). *Madde bağımlılığı*, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bölümü, Samsun.
- Asatekin,  . (1976). *Esrar*, Ankara.
- Ashton, C.H. ve Kamali, F. (1995). *Personality, lifestyles, alcohol and drug consumption in a sample of British Medical Students*, Medical Education.
- Atkinson, R. Atkinson, C.R. Hilgard E.R. (1995). *Psikolojiye giriş II*, Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- Aykaç, M. (1987). *Adli Tıp*, İstanbul.
- Azrin, N.H. ve Arkadaşları, (1996). *Follow-up results of supportive versus behavioral therapy for illicit drug abuse*. Behavioral Research & Therapy.
- Babaoğlu, A.N, (1997). *Uyuşturucu ve tarihi (bağımlılık yapan maddeler)*, Kaynak Yayın, İstanbul.

- Bandura, A., (1986). *Social foundations of thought and action, a social cognitive theory*, Englewood Cliffs, N.J. Prentice Hall.
- Barış, İ. (1994). *Sigara ve sağlık*, Milli Eğitim Bakanlığı yayınları (MEB), İstanbul.
- Barron, S.P. ve Arkadaşları, (1970). *A clinical examination of chronic LSD use in the community*, Comprehensive Psychiatry.
- Barut, Y. (1992). Üniversite öğrencilerinin sigara, alkol, ilaç alma ve uyuşturucu madde kullanma alışkanlığı, *Araştırma Dergisi*, 64 (1), 28-37.
- Bayülkem, F. (1974). *Uyuşturucu madde ve zehirli maddeler*, Sağlık Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Beck, A.T. ve Arkadaşları, (1991). *Cognitive therapy of cocaine abuse: A Treatment Manual*. Unpublished manuscript.
- Beck, A.T. ve Arkadaşları, (1993). *Cognitive therapy of substance abuse*. New York: Guilford.
- Berkow, R. ve Fletcher, A. (1997). *Alkol ve madde kullanımı*, The Merck Manuel, Tanı Tedavi El Kitabı, İstanbul.
- Brabbins & People, (1996). *Drug induced psychosis*, British Journal of Psychiatry.
- Booth, M. (1997). *Haşhaşdan eroine uyuşturucununun 6000 yıllık öyküsü*, (Çev. Özden Arıkan), İstanbul: Sabah Yayınları.

Buzlu, S. (1995). *Hemşirelik öğrencilerinde madde kullanım yaygınlığı ve nedenlerinin eşdeğer eğitim gören diğer öğrencilerle kıyaslamalı olarak araştırılması*, Doktora Tezi, İ.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı, İstanbul.

Byck, R. (1986). Cocaine use and research, three histories in cocaine, (Ed. by S. Raskin). *Clinical and Biobehavioral Aspects*, (ss. 49-58), New York, Oxford University Pres.

Cadoret, R. (1980). *Development alcoholism in adoptees raised apart from alcoholic biologic relatives*, Arc Gen Psychiatry.

Cappell, H. ve Herman, C.P. (1972). *Alcohol and tension reduction: A Review*, QJ Stud Alcohol.

Carroll, K.M., Rounsaville, B.J. Gawin, F.H. (1991). *A Comparative trial of psychotherapies for ambulatory cocaine abusers: Relapse Prevention and Interpersonal Psychotherapy*.

Carroll, K.M. Rounsaville, B.J. Bryant, KJ. (1992). *Alcoholism in treatment-seeking cocaine abusers: Clinical and Prognostic Significance*.

Ceyhun, B. Oğuztürk, Ö. Ceyhun, A.G. (2001). Madde kullanma eğilimi ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliği, *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 4 (2), 87-93.

Champion, S. (1997). *Disco biscuits, New Fiction From The Chemical Generation* London.

Cloninger, C.R. (1999). *Genetics of substance abuse treatment*, American Psychiatric Pres.

Cıhannını, A. (2000). *An Approach to drug abuse, Intoxication and Withdrawal*, American Family Physician.

Cılga, İ. (2003). *Gençlerin sosyo-kültürel gelişimleri ve toplumsal yaşama katılımları*, Eğitimcilerin Eğitimi Seminer Notları, Ankara.

Cregg, M.T. ve Tracey, J.A. (1993). *Ecstasy Abuse*, Ireland.

Çifter, İ. (1993). *Klinik psikiyatrisi*, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Çivi, S. Şahin, K. (1991). Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Sağlık Meslek Yüksek Okulu Öğrencilerinin Sigara Konusundaki Bilgi, Tutum ve Davranışları, *Aile ve Toplum Dergisi*, 1 (1), 49-52.

Çöplü, L. (1994). *Sigara dumanında bulunan zararlı maddeler*, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Yayınları, İstanbul.

Çuhadaroğlu, F. ve Arkadaşları, (1993). *ICD-10 Ruhsal ve davranışsal bozukluklar sınıflandırılması*, Türkiye Sinir ve Ruh Sağlığı Derneği Yayınları.

Dean A.D. Dean J.A. Burton J.H. Dicker R.C. (1993). *A word processing, database and statistics program for epidemiology on microcomputers (EPI)*. Center for Disease Control, Atlanta, Georgia, USA,

Demirbaş, H. (2000). *Alkol bağımlılarında bağımlılık şiddetinin bazı değişkenlere göre incelenmesi*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Dinçmen, K. (1981). *Deskriptiv ve dinamik psikiyatri*, İstanbul.

Dirican, R.ve Bilgel, N. (1993). *Halk sağlığı*, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa.

Dodes, L.M., (1990), *Addiction, helplessness and Narcissistic Rage*. Psychoanal Q.

Doğan, Y.B. (1998). Bağımlılık kavramı ve model anlayışı, (Ed. Nesrin Dilbaz), *Alkol ve alkol dışı madde bağımlılığı*, (ss.102-105), Ankara, Mutludoğan Ofset Matbaacılık.

Dönmez, K. (1985). *Türkiye’de uyuşturucu maddelerin kötüye kullanılması ile mücadele*, Master Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Dönmezer, S. (1981). *Kriminoloji*, İstanbul.

Ekşi, A. (1986). *niversiteli gençler*, İ.. ocuk Sağlığı Enstitüsü Yayınları No:2, İstanbul.

Ekşi, A. (1990). *ocuk, genç anne ve babalar*, Bilgi Yayınları, Ankara.

Eliot, D.S. Huizinga, D. Ageton, S.S. (1985), *Explaining delinquency and drug us*, Beverly Hills, Sage Publications.

EMCDDA, (1997). *New trends in synthetic drugs in the European Union*.

Ergun, T. Bozkurt, . Sezer, S. (1998). *Kamu yönetimi szliğ*, TODAİE Yayınları, Ankara.

Erkuş, A. (2003). *Psikometri zerine yazılar*, Türk Psikologlar Derneği Yayınları No:24, Ankara.

Flaherty, J.A. ve Richman J.A. (1993). *Substance use and addiction among medical students, residents and physicians*. Psyc. Clinics of North America.

Gawin, F.H. (1991). *Cocaine addiction*, Psychology and Neurophysiology Science.

Geçtan, E. (2000). *Psikodinamik psikiyatri ve normal dışı davranışlar*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Greer, G. ve Tolber, R. (1986). *Subjective reports of the effects of MDMA in a clinical setting*, Psychoactive Drugs.

Growling, L.R. ve Arkadaşları, (2002). *The health effects of ecstasy*, A Literature Review.

Güleç, C. ve Köroğlu, E. (1997). *Psikiyatri temel kitabı*, Cilt 1, Ankara.

Gümüş, Ö. Şahin, E. Top, Ş. (2002). Alkol ve eroin bağımlılarının ailelerinde ki psikososyal ve ekonomik zorlukların araştırılması, *Bağımlılık Dergisi*, 3 (2), 22-24.

Günel, Y. (1976). *Uyuşturucu madde suçları*, Ankara.

Güngör, A. (1999). *Türkiye’de uyuşturucu sorunu ve halkla ilişkiler açısından çözüm önerileri*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Hammer, T. (1992). *Unemployment and use of drug and alcohol among young people*, A Longitudinal Study in the General Population.

- Hancı, H. (1997). *Adli psikiyatri*, Medyayınları, İzmir.
- Herken, H. Özkan, İ. Bodur, S. (1997). Gençlerde sigara kullanımı ile ana-baba tutumu ve sosyo-demografik özellikler ilişkisi, *Genel Tıp Dergisi*, 7(4),189-193.
- Herken, H. Bodur, S. Kara, F. (2000). Üniversite öğrencisi kızlarda madde kullanımı ile kişilik ve ruhsal belirti ilişkisi, *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 3 (1), 40-45.
- Johnston, L.D. O'malley, P.M. Bachman, P.C. (1999). *Survey results on drug use from the monitoring the future study*.
- Kalyoncu ve Arkadaşları, (1994). Son 2.5 yıl içerisinde izlediğimiz delirium tremens vakalarının klinik ve sosyo-demografik özelliklerinin değerlendirilmesi. 30. Ulusal Psikiyatri Kongresi, Kayseri.
- Kalyoncu, A. (2005). Türkiye klinikleri, *J Int. Med. Science*, 4 (7), 14-18.
- Kandel, D.B. Kessler, R.C. Marguiles, R.Z. (1978). *Antecedents of adolescent initiation into stages of drug use, a developmental study in longitudinal research on drug use*, Empirical Findings and Methodological Issues, Washington.
- Kann, L. ve Kinchen, S. (1998). *Youth risk behavior surveillance*, USA.
- Kaplan, H.B. (1975). *Increase in self rejection as an antecedent of deviant responses*, J. Youth Adolescence.

Kaplan, H.B. Martin, S.S. Robbins, C. (1982). *Application of a general theory of deviant behaviour*, Self Derogation and Adolescent Drug Use.

Kasatura, İ. (1998). *Gençlik ve bağımlılık*, Evrim Yayıncılık, İstanbul.

Kaya, N. ve Çilli, A.S. (2002). Üniversite öğrencilerinde nikotin, alkol ve madde bağımlılığının 12 aylık yaygınlığı, *Bağımlılık Dergisi*, 3(2), 11-15.

Kayaalp O. (1994). *İlaç suistimali ve ilaç bağımlılığı*, Tıbbi Farmakoloji, Ankara.

Khantzian, E.J. (1985). *The self-medication hypothesis of addictive disorders focus on heroin and cocaine dependence*. Am.J. Psychiatry.

Kohut, E. ve Wolf, E.S. (1978). The disorders of the self and their treatment: An Outline. *Int. J. Psychoanal.*59, 413-425.

KOM Daire Başkanlığı, (2002). *Kaçakçılık ve Organize Suçlar*, KOM Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara.

KOM Daire Başkanlığı, (2003). *Kaçakçılık ve Organize Suçlar*, KOM Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara.

KOM Daire Başkanlığı, (2005). *2004 Raporu*, Kaçakçılık ve Organize Suçlar, KOM Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Kosten, R.A. ve Arkadaşları, (1989). *Personality disorders in opiate addicts show prognostic specificity*, J. Substance Abuse Treatment.

- Köknel, Ö. (1983). *Alkolden eroine kişilikten kaçış*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Köknel, Ö. (1986). *Gençlerde uyuşturucu madde alışkanlığı*, 7. Pediatri Günleri Raporları, İstanbul.
- Köknel, Ö. (1997). *Kaygıdan mutluluğa kişilik*, Altın Kitaplar Yayınları, İstanbul.
- Köknel, Ö. (1998). *Bağımlılık*, Altın Kitaplar Yayınları, İstanbul.
- Köknel, Ö. (2001). Alkol ve madde bağımlılığı alt kültürü, *Bağımlılık Dergisi*, 2 (2), 71-76.
- Krystal H. ve Rafkin H. A. (1970). *Drug dependence, aspects of ego function*. Detroit MI Wayne State University Pres.
- Kurt, Ş.(1992). *Uygulamalı uyuşturucu madde suçları ve ilgili mevzuat*, Kazancı Yayınları, İstanbul,
- Lettieri, D.J. ve Arkadaşları, (1984). *Theories on drug abuse and tobacco*, Selected Contemporary Perspectives NIDA Research Monograph .
- Lorand, J.A. (1948). *Summary of psychoanalytic literature on problems of alcoholism. yearbook of psychoanalysis* 1, 359-378.
- Luborsky, L. (1984). *Principles of psychoanalytic psychotherapy: A Manual for Supportive-Expressive Treatment*, New York.

Martinez, J.M. ve Arkadaşları, (1999). *Illegal drug using trends among students in a Spanish University in the last decade (1984-1994)*, Substance Use Misuse.

Mathias, R. (1997). *Marijuana and tobacco use up again among 8th and 10th graders*. A Collection of NIDA Notes Articles on Nicotine Addiction. National Institute on Drug Abuse NIDA, National Institutes Of Health.

Mathias, R.(1999). *Ecstasy damages the brain and impairs memory in humans*. NIDA Notes.

MEB Kongre, (1987). *Gençlik ve uyuşturucu madde alışkanlığı*, Milli Eğitim Bakanlığı Kongresi, Ankara.

Milkman, H. ve Frosch, W.A. (1973). *On the preferential abuse of heroin and amphetamine*. J.Nerv.Ment.Dis.

Miller, I.W. ve Rollnick, S. (1992). *Motivational interviewing: Preparing People to Change Addictive Behavior*, New York.

Negrete, J.C. (1995). *WHO's expert committee on drug dependence*, Comments On the 28th Report (1994) Adiction.

National Household Survey on Drug Abuse, (NIDA), (1991). *Highlights*, USA Government Printing Office, Washington.

National Institute of Drug Abuse, (NIDA), (1999). *Principles of Effective Treatment Website of the NIDA*. Available online t.<http://drugnet.bizland.com/Principles.pdf>.

Nissel M. Nomiks G.G. Svenson T.H. (1994). *Systemic nicotine induced dopamin release in the rat nucleus accumbens is regulated by nicotinic receptors in the ventral tegmental area*. Synapse.

Odek-Ogunde, M. Ve Pande-Leak, D. (1999). *Prevalance of substance use of a among students in a Kenya University*, A Preliminary Report, East African Medical.

Ögel, K.ve Tamar, D. (1996). *Uyuşturucu maddeler ve öğrenci anketi bulguları*, İstanbul-AMATEM, Özel Okullar Derneği Yayınları, İstanbul.

Ögel, K.ve Tamar, D. (1997). *Uyuşturucu maddeler ve bağımlılık eğitim paketi eğitici klavuzu*, AMATEM, Özel Okullar Derneği Yayınları, İstanbul.

Ögel, K. Tamar, D. Evren, C. Çakmak, D. (2001). Türkiye’de 15 ilde sigara, alkol ve madde kullanımının yaygınlığı, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12 (1), 47-52.

Öktem, F. (2003). *Ergenlik dönemi özellikleri ve madde kullanım riskini artıran etmenler*, Eğitimcilerin Eğitimi Semineri Notları, Ankara.

Özden, S.Y. (1992). *Uyuşturucu madde bağımlılığı teşhis-tedavi-tedbir*, Nobel Tıp Kitabevi, İstanbul.

Özer, A.Ö. (1991). Orta öğretim öğrencilerinin psikoaktif madde kullanımına Yaklaşımı ve demografik özellikler, Uzmanlık Tezi, TC. Sağlık Bakanlığı Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, İstanbul.

Özkan, A. (2002). *Adana il merkezinde bulunan liselerde okuyan öğrencilerde alkol ve uyuşturucu yatkınlığının araştırılması*, Uzmanlık Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Öztürk, O. (2002). *Ruh sağlığı ve bozuklukları*, Nobel Tıp Yayınları, Ankara.

Parrot, A.C. ve Lasky J. (1988). *Ecstasy MDMA effects upon mood and cognition before and after a saturday night dance*, Psychopharm.

Phill, R. ve Arkadaşları, (1991). *Inherited predisposition, To alcoholism characteristics of sons of made alcoholics*.

Pickard, M. ve Arkadaşları, (2000), *Alcohol and drug use in second-year medical students at the University of Leeds*. Medical Education.

Poyraz, R. (1999). *Disiplinlerarası adli tıp kimya ve toksikoloji*, Yüksek Lisans Tezi, A.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Regier, D.A. ve Arkadaşları, (1990). *Comorbidity of mental disorders with alcohol and other drug abuse*. Results from the Epidemiologic Catchment Area Study.

Romelsjo, A. ve Rossow I. (1999). *Alcohol abuse and suicidal behaviour in young and middle aged man*, Differentiating Between Attempted Addiction.

Sander, E. (1990). *Kriminalistik*, Ankara.

Saraç, T. (1985). *Büyük Fransızca Türkçe sözlük*, Adam Yayınları, İstanbul.

Schantz, F.C. Spotts, J.V. (1986). *Who are drug users?* Drug. Society.

Schottefeld, S.R. (1994). *Dependence syndrome in American Psychiatric Pres.* Textbook of Substance Abuse.

Schwartz, R.H. ve Miller, N.S. (1997). *MDMA Ecstasy and the ave.* A Review, Pediatrics.

Sherin, K. (1995). *Abuse of controlled substances*, Rakel Text of Family Practise, Philadelphia.

Shiffman, S. Wills T.A. (1985). *Coping and substance use*, Orlando Academic Press.

Strote, J. ve Lee, JE. (2002). *Increasing MDMA use among college students*, Results of A National Survey, Adolesc Health.

Sungur, M. (1991). Alkol bağımlılığı tedavisinin bilinçlendirilmesinde nükslerin önemi ve nüksleri önleme teknikleri, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2 (3), 171-178.

Taner, S. (2005). *Boğaziçi Üniversitesi öğrencilerinde sigara, alkol ve madde kullanım yaygınlığı*, Uzmanlık Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.

Tarlacı, N. ve Arkadaşları, (1997). B Kümesi Kişilik Bozukluklarında Kendini Yaralamanın Özellikleri, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 8 (1), 29-35.

Tezbaşaran, A.A. (1996). *Likert tipi ölçek geliştirme*, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, Ankara.

Treece, A. (1984). *Assesment of ego functioning in studies of narcotic addiction*, The Broad Scope of Ego Function Assessment, New York.

Triffleman, E.G. ve Diğerleri, (1995). *Childhood trauma and post-traumatic stress disorder in substance abuse inpatients*.

Tot, Ő., ve Arkadaşları, (2001). Mersin’de ergenler arasında sigara, alkol ve yasadışı madde kullanım oranlarının yaygınlığı: Ortaokul, Lise ve Üniversite Öğrencilerinin Karşılaştırılması, *Yeni Symposium*, 4 (2), 77-81.

Tot, Ő., ve Arkadaşları, (2002). Mersin Üniversitesi Öğrencilerinde Madde Kullanım Yaygınlığı ve İlişkili Özellikler, *Türkiye’de Psikiyatri Dergisi*, 2(3), 125-132.

Tuğlacı, P. (2002). *Tıp sözlüğü*, Türkmen Kitabevi, İstanbul.

Tuncer, C. ve Arkadaşları, (1987). Uçucu madde bağımlılığı, XXIII. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi, İstanbul.

Tunning, K. (1985). *Psychiatric effects of cannabis use*, Acta Psychiatry Scan.

Türk Psikologlar Derneği, (2002). *Türkiye’de madde kullanımı ve bağımlılığı profili araştırması*, Nihai Rapor, TPD Yayınları, Ankara.

Uluğ, B. (1997). *Madde kullanımı ve ilişkili bozukluklar*, Psikiyatri Temel Kitabı, Hekimler Yayın Birliği Yayınları, Ankara.

Uluğ, B. (1998). Madde bağımlılığı epidemiyolojisi, (Ed. Nesrin Dilbaz), *Alkol ve Alkol Dışı Madde Bağımlılığı*, (ss. 77-85), Mutludoğan Ofset Matbaacılık, Ankara.

UNODC, (2004). *2004 Dünya Uyuşturucu Raporu*, Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Suçları Ofisi, United Nations Drugs Office.

Uzday, İ.T. ve Diđerleri, (1998), *GATA Tıp Fakóltesinde gerçekleştirilen madde bağımlılığı konulu paneli dinlemeye gelenlerde bağımluluk yapıcı madde kullanımının anket yöntemi ile sorgulanması*, Ankara.

Ülker, M.L. (1991). *Kokain ve metabolilerinin kan, idrar, iç organlarda idanfikasyonu ve adli tıp açısından önemi*, Uzmanlık Tezi, İ.Ü. Cerrahpařa Tıp Fakóltesi, İstanbul.

Ültanır, E. (1992). *Yurtdışı yaşantısı geçiren lise öğrencilerinin değerlerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Wallace, J.(1966). *A abilities conception of personality: Some Implications for Personality Measurement*, American Psychol.

Webb, E. ve Arkadaşları, (1998). *An update on British Medical Students*, Lifestyles, Medical Education.

Wieder, H. ve Kaplan, E.H. (1969). *Drug use in adolescents*. Psychoanal Study Child.

Winick, C. (1986). *The deviance model of drug taking behaviour*, A Critique, Drugs Society.

Wurmser, L. (1984). *The role of superego conflicts in substance abuse and their treatment*, International Journal of Psychoanalytic Psychotherapy.

Yavuzer, H. (1994). *Çocuk psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Yazman, Ü. (1995). *Lise gençliğinin psikoaktif maddelere bakışı ve kullanım oranlarının Türkiye İstanbul örneği ile incelenmesi*, Uzmanlık Tezi, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi, İstanbul.

Yıldırım, D. (1997). *Madde bağımlılığı*, Sosyal Hizmetler, Ankara.

Yörükoğlu, A. (1985). Gençlik çağının ruhsal özellikleri, XXI. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Bildirileri, Adana-Mersin.

Yüksel, N. Dereboy, Ç. Çifter, İ. (1994). Üniversite öğrencileri arasında madde kullanımı, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 5 (4), 23-27.

Aşağıda, bağımlılık yapıcı maddelere ve bağımlılık yapıcı maddeleri kullanan bireylere karşı duyu düşünce ve davranışlarınızı ifade eden 50 adet madde bulunmaktadır. Lütfen her bir maddeyi dikkatlice okuyarak maddelerdeki ifadelere katılıp katılmadığınızı, karşılarında bulunan kutucukların sizce uygun olanına (X) işareti koyarak belirtiniz.	Tamamen Katılmıyorum	Biraz Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	
1- Bağımlılık yapıcı maddelerden hoşlanmam					
2- Zor durumda kalsam da bağımlılık yapıcı maddeleri kullanmayı tercih etmem.					
3- Arkadaşımın bağımlılık yapıcı madde kullanması beni rahatsız etmez.					
4- Bağımlılık yapıcı maddeyi denemekten çekinmem.					
5- Kendimi iyi hissetmek için bağımlılık yapıcı madde kullanabilirim.					
6- Bağımlılık yapıcı madde kullanılan ortamlarda bulunabilirim.					
7- Yeni tanıştığım birinin bağımlılık yapıcı madde kullandığını öğrenirsem hemen ilişkiyi keserim.					
8- Disko ve barlarda bağımlılık yapıcı maddeler kullanılabileceğini düşündüğüm için bu yerlere gitmem.					
9- Ev arkadaşım eve bağımlılık yapıcı madde getirirse ev arkadaşlığı bitiririm.					
10- Bağımlılık yapıcı madde kullananlara anlayışla yaklaşırım.					
11- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişiyle iletişim kurmam.					
12- Arkadaşımın eve bağımlılık yapıcı madde getirmesi beni rahatsız etmez.					
13- Bağımlılık yapıcı madde kullandığını bildiğim biriyle birlikte yemek yerim.					
14- Bağımlılık yapıcı madde kullananlar toplumdan uzaklaştırılmalıdır.					
15- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişiye gerekirse ilk yardımda bulunurum.					
16- Bağımlılık yapıcı madde kullanan bir kişiyi işe alabilirim.					
17- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişiyle aynı işyerini paylaşırım.					
18- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişiyi ailemle tanıştırmaktan çekinmem.					
19- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişiyi diğer arkadaşlarımla tanıştırmaktan çekinmem.					
20- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişi ile aynı masada yemek yiyebilirim.					
21- Bağımlılık yapıcı madde kullananlara hayranlık duyarım.					
22- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişiyi evime almam.					
23- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişilerden bir şey satın almam.					
24- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişiyle aynı araçta seyahat ederim.					

25- Devlet, bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylere de iş imkanı vermelidir.					
26- Bağımlılık yapıcı madde kullanan biriyle aynı restoranda yemek yemeyi istemem.					
27- Bağımlılık yapıcı madde kullanan biriyle cinsel ilişkiye girebilirim.					
Aşağıda, bağımlılık yapıcı maddelere ve bağımlılık yapıcı maddeleri kullanan bireylere karşı duygu düşünce ve davranışlarınızı ifade eden 50 adet madde bulunmaktadır. Lütfen her bir maddeyi dikkatlice okuyarak maddelerdeki ifadelere katılıp katılmadığınızı, karşılarında bulunan kutucukların sizce uygun olanına (X) işareti koyarak belirtiniz.	Tamamen Katılıyorum	Biraz Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	
28- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kız/erkek arkadaşım olmasını istemem.					
29- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişiyle aynı yurttta kalmak istemem.					
30- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişiyle cinsel ilişkiye girmek istemem.					
31- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişiyle aynı sınıfta eğitim görmek istemem.					
32- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişilerin evlenmelerine karşıyım.					
33- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişilerin kötü insanlar olduğunu düşünürüm.					
34- Bağımlılık yapıcı madde kullanan bir kişiye madde kullandığı için kızmam.					
35- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişileri hor görmem.					
36- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişilerin toplum değerlerini hiçe saydıklarını düşünürüm.					
37- Bağımlılık yapıcı maddeyi kullanan kişileri önemsemem.					
38- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişilere karşı hoşgörülü davranırım.					
39- Bağımlılık yapıcı maddeleri kullanan kişilerin ömür boyu hapse mahkum olmaları gerekir.					
40- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişilerin toplumun bir parçası olduğunu düşünürüm.					
41- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişilere karşı kaba davranmam.					
42- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişilerin başkalarına acı vermekten hoşlandıklarını düşünürüm.					
43- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişinin kişiliğinin gelişmemiş olduğunu düşünürüm.					
44- Bağımlılık yapıcı maddeyi kullanan kişilerin toplum için tehlikeli olduklarını düşünürüm.					
45- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişiler hayata daha olumlu bakarlar.					
46- Bağımlılık yapıcı madde kullananlar dost canlısıdır.					
47- Bağımlılık yapıcı madde kullanan biriyle evlenmek istemem.					
48- Bağımlılık yapıcı madde kullanan arkadaşımın varlığı beni tedirgin eder.					
49- Bağımlılık yapıcı madde kullananların anlattıklarını dikkatlice dinlerim.					
50- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişilerden hoşlanmam.					

3. BÖLÜM

EK- 2

Aşağıda bağımlılık yapıcı maddeleri kullanan bireylere yönelik duygu düşünce ve davranışları ifade eden 23 adet madde bulunmaktadır. Lütfen her bir maddeyi dikkatlice okuyarak, maddelerdeki ifadelere katılıp katılmadığınızı, karşılarında bulunan kutucukların size uygun olanına (X) işareti koyarak belirtiniz.	Tamamen Katlıyorum	Biraz Katlıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
1- Arkadaşımın bağımlılık yapıcı madde kullanması beni rahatsız etmez.					
2- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kız/erkek arkadaşım olmasını istemem.					
3- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişiyle cinsel ilişkiye girmek istemem.					
4- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişilerin evlenmelerine karşıyım.					
5- Bağımlılık yapıcı madde kullanan arkadaşımın varlığı beni tedirgin eder.					
6- Bağımlılık yapıcı madde kullanan biriyle evlenmek istemem.					
7- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişileri önemsemem.					
8- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişilerin toplum değerlerini hiçe saydıklarını düşünürüm.					
9- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişilerin başkalarına acı vermekten hoşlandıklarını düşünürüm.					
10- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişilerin kişiliklerinin gelişmemiş olduğunu düşünürüm.					
11- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişilerin toplum için tehlikeli olduklarını düşünürüm.					
12- Yeni tanıştığım birinin bağımlılık yapıcı madde kullandığını öğrenirsem hemen ilişkiyi keserim.					
13- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişiyle iletişim kurmam.					
14- Bağımlılık yapıcı madde kullanan birisi ile tokalaşmaktan çekinmem.					
15- Ev arkadaşım eve bağımlılık yapıcı madde getirirse ev arkadaşlığımı bitiririm.					
16- Bağımlılık yapıcı madde kullandığını bildiğim biriyle yemek yerim.					
17- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişileri hor görmem.					
18- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişilerin toplumun bir parçası olduğunu düşünürüm.					
19- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişilere karşı kaba davranmam.					
20- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişilere karşı hoşgörülü davranırım.					
21- Bağımlılık yapıcı madde kullanan bir kişiyi işe alabilirim.					
22- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişiyi aileme tanıştırmaktan çekinmem.					
23- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişiyi diğer arkadaşlarımla tanıştırmaktan çekinmem.					

EK- 3**3. BÖLÜM**

Aşağıda bağımlılık yapıcı maddeleri kullanan bireylere karşı duygu düşünce ve davranışları ifade eden 23 adet madde bulunmaktadır. Lütfen her bir maddeyi dikkatlice okuyarak, maddelerdeki ifadelere katılıp katılmadığınızı, karşılarında bulunan kutucukların sizce uygun olanına (X) işareti koyarak belirtiniz.						
1- Arkadaşımın bağımlılık yapıcı madde kullanması beni rahatsız etmez.	1	3	BYM Kullanc Bireylerle İkili İlişkiler			
2- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kız/erkek arkadaşım olmasını istemem.	1	28				
3- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişiyle cinsel ilişkiye girmek istemem.	1	30				
4- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişilerin evlenmelerine karşıyım.	1	32				
5- Bağımlılık yapıcı madde kullanan arkadaşımın varlığı beni tedirgin eder.	1	48				
6- Bağımlılık yapıcı madde kullanan biriyle evlenmek istemem.	1	47				
7- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişileri önemsemem.	2	37	BYM Kullanc Bireylerin Kişilik Yapıları			
8- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişilerin toplum değerlerini hiçe saydıklarını düşünürüm.	2	36				
9- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişilerin başkalarına acı vermekten hoşlandıklarını düşünürüm.	2	42				
10- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişilerin kişiliklerinin gelişmemiş olduğunu düşünürüm.	2	43				
11- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişilerin toplum için tehlikeli olduklarını düşünürüm.	2	44				
12- Yeni tanıştığım birinin bağımlılık yapıcı madde kullandığını öğrenirsem hemen ilişkimi keserim.	3	7	BYM Kullanc Bireylerle Sosyal İlişkiler			
13- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişiyle iletişim kurmam.	3	11				
14- Bağımlılık yapıcı madde kullanan birisi ile aynı restoranda yemek yemeyi istemem.	3	26				
15- Ev arkadaşım eve bağımlılık yapıcı madde getirirse ev arkadaşlığımı bitiririm.	3	9				
16- Bağımlılık yapıcı madde kullandığını bildiğim biriyle yemek yerim.	3	13				
17- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişileri hor görmem.	4	35	BYM Kullanc Bireylerin Toplumsal Bakış Açıları			
18- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişilerin toplumun bir parçası olduğunu düşünürüm.	4	40				
19- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişilere karşı kaba davranmam.	4	41				
20- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişilere karşı hoşgörülü davranırım.	4	38				
21- Bağımlılık yapıcı madde kullanan bir kişiyi işe alabilirim.	5	16	BYM Kullanc Bireylerin Aile ve Sosyc Çevre İlişkile			
22- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişiyi aileme tanıştırmaktan çekinmem.	5	18				
23- Bağımlılık yapıcı madde kullanan kişiyi diğer arkadaşlarımla tanıştırmaktan çekinmem.	5	19				

BAĞIMLILIK YAPICI MADDELER TUTUM ÖLÇEĞİ

Sevgili Öğrenci; bu form üniversite öğrencilerimizin “bağımlılık yapıcı maddeleri kullanan bireylere yönelik tutumlarını belirlemek” amacıyla düzenlenmiştir. Tüm dünyada ve son zamanlarda ülkemizde de yaygın hale gelen, önemli bir konu olarak kabul edilen ve her geçen gün olumsuz yönde boyutu genişleyen bağımlılık yapıcı maddeleri kullanan bireylere yönelik tutumlarınızla ilgili bir durum saptaması yapılacaktır. Bağımlılık Yapıcı maddelerin kapsamı bu çalışma için (Esrar, Eroin, Kokain ve Ecstasy) maddeleri ile sınırlı tutulmuştur. Sorulara içtenlikle yanıt vermeniz beklenmektedir. Bu form kimliğinizle ilgili hiçbir bilgiyi içermemektedir. Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

Bülent TANSEL (PDR Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi)

1. BÖLÜM (Kişisel Bilgiler)

1. Cinsiyetiniz; e () k ()

2. Yaşınız; Belirtiniz.....

3. Bölümünüz (Anabilim Dalınız);

4. Sınıfınız;

5. Anne ve Babanız;

- () Birlikte yaşıyorlar,
() Ayrı yaşıyorlar,
() Diğer, belirtiniz.....

6. Anneniz;

- () Okur- yazar değil, () Okur-yazar, mezun değil, () İlkokul, () Ortaokul ve dengi
() Lise ve dengi, () Yüksekokul veya fakülte, () Lisansüstü veya doktora,

7. Babanız;

- () Okur- yazar değil, () Okur-yazar, mezun değil, () İlkokul, () Ortaokul ve dengi
() Lise ve dengi, () Yüksekokul veya fakülte, () Lisansüstü veya doktora,

8. Ailenizin aylık gelir düzeyini belirtiniz?

- () 1- 418 milyon TL, () 418-999 milyon TL, () 1 milyar-1.499 milyar TL,
() 1.500 milyar TL. ve üstü

9. Üniversite yaşamından önce öğrenim gördüğünüz çevre;

- () İlçe, () Şehir, () Metropol, Büyükşehir, () Diğer, belirtiniz.....

10. Yüksek öğreniminiz süresince nerede kalıyorsunuz?

- () Yalnız evde kalıyorum,
() Ailemle beraber kalıyorum,
() Arkadaşımla evde kalıyorum,
() Devlet yurdunda kalıyorum,
() Özel yurttta kalıyorum,
() Diğer, belirtiniz.....

2. BÖLÜM (Bağımlılık Yapıcı Maddeler ve Bunların Kullanımına İlişkin Bilgiler)

11. Aşağıda yazılı bulunan “bağımlılık yapıcı maddelerden” hangilerini biliyorsunuz? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz?)

() Esrar, () Eroin, () Kokain, () Ecstasy, () Diğer, belirtiniz.....

12. Sizce bağımlılık yapıcı maddeler (Esrar, Eroin, Kokain, Ecstasy) nerelerden temin edilmektedir? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz?)

() Sokak satıcılarından,
() Arkadaş çevresinden,
() Bar ve diskolardan,
() Diğer, belirtiniz.....

13. Bağımlılık yapıcı maddeyi kullanma nedenleri sizce hangileridir? (Birden fazla seçeneği de işaretleyebilirsiniz?)

() Merak, () Özenti, () Arkadaş, tanıdık, () Anne-baba,
() Akraba, () Diğer, belirtiniz.....

14. Bağımlılık yapıcı madde kullanılan bir ortamda buldunuz mu?

() Evet, buldum. () Hayır, bulunmadım.

15. Ailenizde bağımlılık yapıcı madde kullanan veya tedavisini görmüş kimse var mı?

() Kimse yok,
() Var, belirtiniz.....

16. Bağımlılık yapıcı madde kullanımı ile ilgili olarak; (Yanıtınız “hiç denemedim” ise, 3. bölüme geçiniz)

() Hiç denemedim,
() Bir kez denedim,
() Birkaç kez denedim,
() Kullandım, bıraktım,
() Halen kullanıyorum,

17. Bağımlılık yapıcı maddeyi denemişseniz, ilk dendiğiniz dönemi belirtiniz?

() İlkokul döneminde,
() Ortaokul döneminde,
() Lise döneminde,
() Üniversite

18. İlk dendiğiniz bağımlılık yapıcı madde; (Birden fazla seçeneği de işaretleyebilirsiniz?)

() Esrar, () Eroin, () Kokain, () Ecstasy, () Diğer, belirtiniz.....

19. Bağımlılık yapıcı maddeyi deneme nedeniniz? (Birden fazla seçeneği de işaretleyebilirsiniz?)

() Merak, () Özenti, () Arkadaş, tanıdık, () Anne-baba,
() Akraba, () Diğer, belirtiniz.....

20. Bağımlılık yapıcı madde kullanımından kurtulmak için tedavi gördünüz mü?

() Evet, gördüm, () Hayır, görmedim,

21. Eğer tedavi görmüş iseniz, tedavi gördüğünüz merkez;

() Amatem,
() Sağlık kuruluşunda,
() Diğer, belirtiniz.....

